

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

CHRISTOPHER VON WARNSTEDT

BRANDENBURGISK
ADEL MED SVENSK
ANKNYTNING

I

ÄTTERNA VON KÖNIGSMARCK, MÖRNER,
VON WARNSTEDT

LUND 1947
CARL BLOMS BOKTRYCKERI A.-B.

Förord

Bland de ej få hittills utgivna släktböckerna och uppsatserna om på vårt Riddarhus introducerade nordtyska adelssläkter torde det tyvärr knappast finnas någon, som utan större misstag redogör för de tyska förfädren. Skillnaden mellan svenska och tyska förhållanden — särskilt under medeltiden och 1500-talet — voro vanligen större än man gjort klart för sig. Följden har i en del fall t.o.m. blivit att större delen av skildringen tyvärr är obrukbar. De skillnader, det här rör sig om, bötna, såsom torde framgå av särskild utredning nedan, ingalunda enbart i länsväsendet, utan röra både namnskick, heraldiska bruk och arvsrätt m.m.

Ett 13-årigt sysslande med brandenburgisk adelsgenealogi har därför hos författaren fött tanken att i bokform söka gå problemen litet närmare in på livet och att då särskilt fästa uppmärksamheten på en del vanliga fel och misstag. Uppgiften är särskilt tacksam som just de brandenburgiska ätterna synas ha råkat ut för en ovanligt styvmoderlig behandling i svensk litteratur. T.o.m. i Svenskt biografiskt lexikon kunna här ej små misstag och underlåtenhetssynder påvisas. Men även mot i Tyskland utgivna monografier måste i en rad fall allvarlig kritik riktas. Också ur en annan synpunkt är uppgiften

emellertid tacksam. Det 20-tal släkter, det här rör sig om, uppvisar nämligen en sällsynt intressant provkarta genealogiska, historiska och heraldiska problem. Dessutom finna vi här representanter för alla adelskategorier från de obetydligaste knapesläkter upp till världsberömda stormannadynastier som herrarna von Königsmarck och von Arnim. Där finns även både släkter, som under medeltiden i Sverige spelade en avsevärd roll och sådana, som in i vår tid gjort det.

Men författaren har också velat försöka giva sig i kast med den ej lätta uppgiften att skriva genealogi populärt, utan att i alltför hög grad eftersätta de vetenskapliga kraven. De flesta människor ha icke intresse nog för att orka »tröska» igenom tjocka, om än aldrig så förtjänstfulla släktböcker med någon verklig behållning. Däremot torde även historiskt ganska ointresserade personer kunna få en viss behållning av läsningen, därest skildringen inskränker sig till endast huvudsakerna inom en viss släkts historia. De olika uppsatserna i detta lilla arbete ha därför skrivits endast i tanke att få med huvudsakerna. För de ännu levande släkterna har därvid särskild vikt lagts vid redogörelse för de i Tyskland kvarstannade släktgrenarnas öden. För de utdöda släkterna har däremot framställningen koncentrerats på de för svensk forskning mera värdefulla delarna. Ett särskilt kapitel har ägnats den »schlossgesessene» nordtyska högadeln, emedan densamma torde vara ganska okänd för svensk forskning och därtill hittills icke heller i tysk historisk litteratur uttömmande behandlats. Därtill kommer att flertalet här

introducerade brandenburgiska släkter tillhöra denna adelsklass. Av kostnadsskäl har däremot källförteckningen tyvärr måst inskränkas till det nödvändigaste. Över 200 mindre viktiga tryckta arbeten (vilka dessutom till största delen ej finnas tillgängliga i svenska bibliotek) ha sålunda ej upptagits, liksom ej heller ett stort antal otryckta källor av mindre betydelse. Arbetet avses utkomma med ytterligare ett eller två häften text samt två häften genealogier.

Några normaliseringar må här nämnas, vilka företagits för att det stora flertalet läsare icke skola behöva besväras av ideligen återkommande ämbets titlar, vilkas innebörd för dem är obekant eller oklar. Med hänsyn till *geheimerådstiteln* under senare århundraden starkt minskade värde har den sålunda för tiden före år 1700 här i allmänhet översatts med *minister*. Geheimeråden motsvarade nämligen under ifrågavarande tidrymd närmast våra svenska riksråd. Dessutom började man redan vid 1500-talets slut i Brandenburg gång efter annan kalla dem »Staatsminister». Ämbets titlarna »*Vogt*», »*Hauptmann*» resp. »*Amtshauptmann*» ha här i de allra flesta fall översatts med *ståthållare*. Närmast motsvarade bärarna de danska kungliga amtmännen, men hade i många fall större betydelse. »*Landeshauptmann*» och »*Oberhauptmann*» ha i analogi härmed översatts med *överståthållare*. I Mecklenburg synes densamme förutom såsom ståthållare i residensstaden ha fungerat närmast såsom vad vi nu skulle kalla chef för domänstyrelsen. Den brandenburgiske »*Landeshauptmannen*» var däremot närmast en

kombination mellan adelsmarskalk och svensk landshövding.

Till sist ber författaren få framföra sitt varma tack till alla dem, som på olika sätt under årens lopp bistått honom, särskilt då hans fränder riddarhusgenealogen major Folke Wernstedt, kammarherre Hjalmar von Wernstedt och major Gustaf von Warnstedt. Främst riktas detta tack dock till tjänstemännen vid alla de tyska arkiv och bibliotek författaren haft äran och glädjen under årens lopp samarbeta med. Många av dem ha numera — till stor förlust för forskningen men kanske icke för dem själva — fallit på ärans fält. Särskilt tackar författaren då statsarkivdirektörerna Dr Brenneke (†) i Berlin och Dr Strecker i Schwerin samt arkivråden Dr Ludike och Dr Wentz i Berlin, genom vilkas försorg, under de år författaren varit hindrad personligen på ort och ställe fullfölja sina forskningar, såsom ren väntjänst hundratal länsbrev m.m. rörande här nedan behandlade ätter genomgåts. Detta har under de sista krigsåren endast kunnat ske med stora svårigheter, huvudsakligen under inspektionsresor till olika arkivdepåer.

Källor och litteratur

A. Otryckta huvudkällor

Geheimes Staatsarchiv, Berlin-Dahlem:

Rep(ositur) 21 (Landreiterprotokoll); Rep. 22 (processakter: Konow, Warnstedt); Rep. 62 (suppliker); Rep. 78 (kurmärkiska länsregistraturets kopieböcker), n:ris 26, 33—36, 45—51, 63 a, 64, 69, 80, 89, 90, 112, 138, 139, 161, 182, 183 och 191 (Konow, Königsmarck, Rohr och Warnstedt); Rep. 78 II (länsakter m.m. ordnade släktvis) (Konow, Königsmarck, Rohr och Warnstedt); Rullor (Falkenberg, Konow, Mörner, Rohr och Warnstedt) m.m. m.m.

Geheimes und Hauptarchiv, Schwerin i. M.:

Gutsakten (för 82 meckl. säterier); Domäneakten; Kyrkoböcker, m.m. m.m.

Riksarkivet, Stockholm:

Biographica; Genealogica; Pomeranica; Skjöldebrevsaml.; Riksregistraturet, m.m.

Hærens arkiv, Köpenhamn:

Register över danska officerare (Falkenberg, Konow, Mörner, Rohr och Warnstedt) m.m.

Krigsarkivet, Stockholm:

Register till rullor 1620—1699, m.m.

Dessutom diverse handlingar ur: riksarkivet i Köpenhamn, landsarkiven i Göteborg, Uppsala, Wadstena och Wolfen-

büttel, statsarkiven i Magdeburg och Stettin, stadsbiblioteket i Stendal, statsbiblioteket i Berlin samt universitetsbiblioteken i Greifswald, Halle a. d. Saale, Rostock och Uppsala. Vidare handlingar ur Gans zu Putlitzska arkivet på Wolfshagen (Prignitz), von Rohrska arkivet på Ganzer (Ruppin) och von Warnstedtska släktarkivet på Näs samt uppgifter ur en lång rad kyrkoböcker från olika delar av Brandenburg, Pommern, Mecklenburg och Sachsen.

B. Tryckta huvudkällor

- Arnim, Das Geschlecht von, I (Urkundenbuch), se nedan.
- Barner, Beiträge zur Geschichte der Familie von, II (Urkundenbuch), se nedan.
- Codex Diplomaticus Brandenburgensis, hrsg. von A. Fr. v. Riedel.
- Codex Diplomaticus Brandenburgensis continuatus, hrsg. von G. W. v. Raumer.
- Codex Diplomaticus Quedlinburgensis, hrsg. von A. ab Erath, I, u. o. 1764.
- Diplomatarium Dalecarlicum.
- Diplomatarium Suecanum.
- Diplomatarium, Svenskt, från och med år 1401.
- Dormann, C.: Leichenpredigt des Fürstlich Careyschen Landdrosten Johann von Falkenberg, Hof Geismar 1648.
- Eickstedt, C. von: Beiträge zu einem neueren Landbuch der Mark Brandenburg, Magdeburg 1840.
- Fidicin, E.: Historisch-diplomatische Beiträge zur Geschichte der Stadt Berlin, II, 1837.
- Die Territorien der Mark Brandenburg, IV, Berlin 1864.
- Friedensburg, W.: Kurmärkische Ständeakten, I—II, München-Lpz. 1913.
- Grundtvig, J.: Christian IV:des Hof- og Regeringspersonale 1596—1648, i Meddelser fra Rentekammerarchivet 1872.

- Hahn, Geschichte und Urkunden des Geschlechts, I—III, se nedan.
- Herold, V.: Die Brandenburgischen Kirchenvisitationsabschiede I, Berlin 1931.
- Luck, W.: Die Prignitz, ihre Besitzverhältnisse vom 12. bis zum 15. Jahrhundert, München-Lpz 1917.
- Maltzahn, Urkundensammlung des Geschlechts von, hrsg. von G. C. F. Lisch, Schwerin 1852.
- Matriklar för universiteten i Frankfurth a. d. O., Giesen, Greifswald, Leipzig, Rostock, Tübingen och Wittenberg.
- Medeltidsurkunder, Finlands.
- Mülverstedt, G. A. von: Sammlung von Ehestiftungen und Leibgedingsbriefen etc., Magdeburg 1863.
- Die brandenburgische Kriegsmacht unter den Grossen Kurfürsten, Magdeburg 1888.
- Mörnerska släktboken, se nedan.
- Nedopil, L.: Deutsche Adelsproben.
- Ost, H. G.: Die zweite deutsche Ostsiedlung, Lpz. 1939.
- Pergamentsbrief, Svenska riks-archivets, från och med år 1351.
- Regesten und Urkunden des herzoglichen Haus- und Staatsarchivs zu Zerbst 1401—1500, Dessau 1909.
- Schulenburg, Das Geschlecht der von der, se nedan.
- Schultze, J.: Das Landbuch der Mark Brandenburg von 1375, Berlin 1940.
- Urkundenbuch der Deutschordensballei Thüringen; d:o der Stadt Jena; d:o der Stadt Lübeck; d:o der Stadt Magdeburg; d:o der Stadt Quedlinburg; d:o des Hochstifts Halberstadt; d:o des Landes ob der Enns; d:o zur Geschichte der Herzöge von Braunschweig und Lüneburg; d:o Hessisches; d:o Mecklenburgisches; d:o Pommersches.

C. Viktigare litteratur

- Abb, G.: Das Bistum Brandenburg I—II, Berlin-Lpz. 1929—1934.

- Arnim, Das Geschlecht von, bearb. von W. K. von Arnswaldt und E. Devrient, I—II, Prenzlau-Lpz. 1914—1923.
- Barner, K. von: Beiträge zur Geschichte der Familie von Barner I—II, Schwerin 1910—11.
- Berghaus, H.: Landbuch der Mark Brandenburg, I, Brandenburg 1854.
- Blücher, Geschichte der Familie von, Fr. Wigger, I—II, Schwerin 1870—1879.
- Bredow, Geschichte des Geschlechts von, I—III, Halle a. S. 1872—1890.
- Bülow, P. von: Familienbuch der von Bülow, Berlin 1858.
- Croon, H.: Die Kurmärkischen Landstände, Berlin 1938.
- Ditten, Den Mecklenburgisk-Uradelige Aet von, ved S. H. Finne-Grønn, Christiania 1911.
- Eickstedt, Familienbuch derer von, I, Berlin 1860.
- Flemmingsche Chronik, II, Görlitz 1911.
- Hahn, Geschichte und Urkunden des Geschlechts, hrsg. von G. C. F. Lisch, I—IV, Schwerin 1844—1856.
- Hass, M.: Die Kurmärkischen Stände, München/Lpz. 1913.
- Hintze, O.: Die Hohenzollern und ihr Werk, Berlin 1916.
- Holzendorff, W. von: Die Holzendorff in der Mark Brandenburg und Chur-Sachsen, Berlin 1876.
- Ketelhodt, E., Frhr. von: Urkunden und historische Nachrichten der Ketelhodtschen Familie, Dresden 1855.
- Klöden, K. Fr. von: Geschichte einer Altmärkischen Familie, Berlin 1854.
- Konow, S. von: Adliga ätten von Konow, Stockholm 1939.
- Krüsicke, Die von, von W. Polthier (Familiengeschichtliche Blätter, Jahrg. 33, Heft 12), Lpz 1935.
- Kröcher, A. von: Geschichte und Urkunden des Geschlechts von Kröcher, I—V, Berlin 1864—1868.
- Kunstdenkmäler, Die, der Provinz Brandenburg.
- Kunst- und Geschichtsdenkmäler Mecklenburgs, hrsg. von F. Schlie, I—V, Schwerin 1896—1902.

- Königsmarck, Nachrichten zur Geschichte des Geschlechts der Grafen von, hrsg. von G. Hesekei, 1854.
- von Lochow, C.: Geschichte des Geschlechts von Lochow, Görlitz 1940.
- Marwitz, Zur Geschichte der Familie von der, gesammelt von H. von Redern, Berlin 1879.
- Mörnerska släktboken 1468—1653, utg. af C. M. Stenbock, Sthlm. 1909.
- Opalinsky, W.: Geschichtliches aus der Prignitz, Wittstock 1906.
- Plessen, Die, bearb. von M. Naumann, Görlitz 1940.
- Polthier, W.: Geschichte der Stadt Wittstock, Berlin 1936.
- Redern, H. von: Geschichte des Geschlechts von Redern I—II, Görlitz 1936.
- Rohr, H., B. von: Stammtafeln des uradligen Geschlechtes von Rohr, Görlitz 1912.
- Rohr, H. O. von: Aus der Geschichte derer von Rohr, Görlitz 1932.
- Schulenburg, Das Geschlecht der von der, hrsg. von J. Fr. Danneil, I—II, Salzwedel 1847.
- Spangenberg, H.: Hof und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg im Mittelalter, Leipzig 1908.
- Sydow, H. von: Genealogie der Familie von Sydow, Hamburg 1897.
- Thoss, A.: Heinrich I, Goslar 1936.
- Vossberg, F. A.: Die Siegel der Mark Brandenburg, Lieferung 1—2, Berlin 1868—87.
- Warnstedt, Ch. Frhr. von: Kurze Geschichte und ältere Genealogie des Geschlechts von Warnstedt, Görlitz 1943.
- Bidrag till släkten von Konows äldsta historia, Genealogiska fören. medl. blad 35, Sthlm 1944.
- Brandenburgisk adel med svenska ättlingar, I (Slottsjunkrar och gårdsgårdsjunkrar), II (Ett axplock märkiska riddarsläkter), III (Herrarna von Königsmarck), IV (Her-

rarna Mörner) och V (Herrarna von Warnstedt), tidskr. Sverige-Tyskland, sept., okt. och dec. 1944, april och okt. 1945.

— Bernhard Ernst von Bülow och Adolph von Warnstedt, i Historisk Tidskrift 1946.

Wedel, H. von: Geschichte des Schlossgessenen Geschlechtes von Wedel 1212—1402, Lpz. 1894.

Wedell, M. von: Gesamtmatrikel des Schlossgessenen Geschlechtes der Grafen und Herren von Wedel, Berlin 1886.

Wentz, G.: Das Bistum Havelberg, Berlin 1933.

Wernstedt, F.: Ståthållaren Christoffer Wernstedt [von Warnstedt], Sthlm 1929.

Winterfeld, L. G. von: Geschichte des Geschlechts von Winterfeld, I—III, Prenzlau 1858—1874.

Adeliges Taschenbuch.

Anrep, G.: Svenska adelns ättartaflor.

Danmarks Adels Aarbog.

Dansk biografisk Lexikon, udg. af C. F. Bricka.

Dansk biografisk Leksikon, red. af P. Engelstoft.

Elgenstierna, G.: Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Freiherrliges Taschenbuch.

Gauhen, J. F.: Des Heil. Röm. Reichs Genral.-Histor.-Adelslexicon, Lpz. 1740.

Gräfliges Taschenbuch.

Kneschke, J.: Neues allgemeines Deutsches Adelslexikon.

Lederbur, L. Frhr. von: Adelslexikon der Preussischen Monarchie.

Siebmacher, J.: Wappenbuch, 1612 och 1856—.

Svenskt biografiskt lexikon, red. av B. Boethius.

I. Några vanliga misstag i svensk—tyska släktmonografier

A. Vanliga översättningsfel

1) »*Die Hufe*», ett ord som förekommer talrikt i snart sagt varje urkund av länskaraktär, är *icke* detsamma som »Hof» = gård. Det är ett mått på åkerjord, i Brandenburg = 30 morgen, d.v.s. ungefär 15 tunnland. En normal bondgård bestod av 1 till 1¹/₂ »Hufe», en stor gård av 2 till 2¹/₂.

2) »*Freund*» betydde under medeltiden och långt in på 1600-talet *icke* vad vi nu mena med »vän». Det betydde frände, som man var släkt med genom något kvinnligt mellanled.

3) »*Vetter*», en beteckning, som vållat mången forskare huvudbry, betydde i äldre tid vanligen varken kusin eller nära manlig frände i allmän bemärkelse. Det betecknade en person av vilken släktskapsgrad som helst, men som *dels* tillhörde vederbörandes fädernesläkt, *dels* var arvsberättigad till vederbörandes län genom beläning »zur gesamten Hand» (om denna se sid. 17 och 35).

4) »*Schwager*» och »*Oheim*» voro in på 1700-talet främst gängse benämningar på nära släkting *över huvud taget*. »*Schwager*» användes *dels* i vår nutida bemärkelse men *dels* och *oftare* för att beteckna släkting *över huvud taget, som var i någorlunda samma ålder som vederbörande själv*. »*Oheim*» var på samma sätt *dels* verklig far- eller morbroder, men *dels* och *huvudsakligen* släkting *över huvud taget, som tillhörde en äldre generation*. Samma person kan sålunda i en urkund betecknas både som »*Oheim*» (eller »*Schwager*») och som »*Vetter*», något som f.ö. ej sällan förekommer.

5) »*Erbherr*» översattes ofta felaktligt såsom »arvlänsherre» el.dyl., en omöjlig översättning, då beteckningen åsyftar en *vasall*, som med ärftlig rätt innehade en viss egendom, i motsats till en vasall, som endast innehade sin egendom med panträtt (»*Pfandherr*»). Att märka är att pantsumman till en egendom i äldre tid såsom regel var satt till hälften av försäljningsvärdet.

6) »*Erlig*» (»*ehrlich*») betydde *icke* i äldre tid detsamma som »*ärlig*». Närmast torde ordet böra översättas med »*förnäm*» eller »*ansedd*».

7) »*fl.*» är förkortning för *gulden*. Att såsom skett på sina håll tyda förkortningen såsom »*florin*» är, då det gäller tyska förhållanden, fel.

B. Andra misstag

8) »*von*» är vare sig under medeltiden eller senare i Nordtyskland något uteslutande adelspredikat. Tvärtom var det, särskilt i de pommerska städerna, långt fram i tiden vanligt att borgarna använde sig av denna preposition. Detta förhållande har på grund av okunnighet inom flere kända svenska släkter givit upphov till den orikiga föreställningen att släkten i Tyskland varit adlig.

9) Släktvapnen voro i norra Tyskland under medeltiden nästan undantagslöst *konstanta*. Tyvärr ha en del svenska forskare utgått från att vapenbyten voro lika vanliga som i Sverige, vilket givit upphov till ganska vidunderliga konstruktioner.

10) Släktnamnen blevo i Nordtyskland bland lågadeln fasta säkert först under 1400-talets förra hälft, bland högadeln 100 à 200 år tidigare. Följden är att en lång rad släkter kunna ha tagit namn efter samma ort utan att vara det ringaste släkt. Tyvärr ha en del svenska forskare utgått från att samma namn betyder samma släkt.

11) Primogeniturprincip i arvsföljden antages av de flesta

forskare här i landet vara självklar, då det gäller tyska förhållanden. I verkligheten saknades i lag varje dylikt stadgande beträffande länssuccesionen långt in i nya tiden d.v.s. så länge som den romerska rättsskipningen icke slagit igenom. T.o.m. en så känd och aktad forskare som Eirik Hornborg har den 30. 12. 1944 i en understreckare i Svenska Dagbladet betitlad »De arvlösa sönerna» avslöjat en överraskande obekantskap med dessa förhållanden. Stora delar av artikeln strida direkt mot alla fakta. Grundprincipen var att jorden var släktens och *icke* den enskilde medlemmens. Intet av släktens jord fick annat än då det var absolut nödvändigt försäljas och då blott med alla manliga medlemmars samtycke. Familjerna levde i oskiftat bo — m.a.o. mottogo sina län »zur gesamten Hand» — med en medlem såsom företrädare utåt d.v.s. såsom officiell huvudman. Denne kunde till förmån för sina söner få lösa ut alla övriga medägare, varvid var och en dock endast fick så mycket, som godset kunde bära utan att behöva förminskas. Denne länssuccessor *var dock vanligen den yngste av brödraskaran*, vilket naturligtvis icke hindrar att även de äldre bröderna kunna ha fortplantat sig. Tänker man efter är det nog icke så svårt att förstå varför det vanligen blev så. Allteftersom sönerna växte upp skickades de ju ut i hov- och krigstjänst. De fingo då av fadern full utrustning och betalning för sin utbildning samt eventuellt vad han mera kunde avstå utan att få sin ekonomi förstörd. När sedan fadern började åldras fick den yngste sonen taga vid i fädernegodsets skötsel. Han fick alltså ingen omsorgsfull utbildning i likhet med de äldre bröderna, men var i stället den som var bäst insatt i godsets skötsel och fick därför oftast lösa ut bröderna och alltså bli stamhållare. Dog fadern tidigt blev det däremot naturligtvis lätt omvänt, i det att den äldste brodern fick taga vid med gårdens skötsel så snart han kunde. Voro bröderna oense om vem som skulle taga gården stadgade lagen lottdragning, något som under 1600- och 1700-talet synes ha blivit det vanligaste förfarandet.

12) Att jorden var släktens och ej den enskildes förde emellertid ofta nog också därhän att plötsligt någon avstod sin rätt till inlösen åt någon avlägsnare släkting. Detta var ganska vanligt och *man måste dārför*, vilket det också syndats mycket mot, *vara mycket försiktig* med att utgå från såsom något självklart att en viss persons länsföljare var hans son.

13) Vid konkurs tillföll gården i första hand ej fordringsägarna utan förblev de övriga släktmedlemmarnas egendom med skyldighet för dem att lösa skulderna. I regel blev gården därför naturligtvis inlöst av någon släkting, dock ingalunda säkert någon nära.

14) Beträffande länsbrev ser man mycket ofta uppgifter hos olika svenska forskare att en viss släkt *förlānats* en viss gård såsom nyförvärv ett visst år. Här har okunnigheten ofta firat stora triumfer, i det att det nästan alltid rör sig helt enkelt om *āldsta bevarade konfirmationslänsbrev*. Länsbrev utfärdades ju synnerligen ofta — både vid länsherrens och vid vasallens död och konfirmationer på arvrätt etc. tillt och tätt dessemellan. Sådana fraser, som att vederbörande få sitt län på grund av egna eller förfädrens förtjänster, äro härvidlag *ofta* en ren rutinsak. Man måste därför noggrant undersöka varje länsbrev för att kunna avgöra om det verkligen rör sig om en ny förlāning.

15) En form av länsbrev, som regelmässigt missuppfattas av svenska forskare är *arvbrevet*, »der Angefällsbrief». Detta brev är *icke* något egentligt länsbrev, utan innebär blott att fursten under en viss vasalls livstid utfärdar brev på att dennes gods, om han dör utan manliga arvingar, skola tillfalla de vasaller, för vilka brevet utfärdats. Speciellt brukade råds-herrar och andra höga ämbetsmän benådas med dylika brev. Men därmed är ingalunda fastslaget att vederbörande dog utan agnater. Brevet kanske aldrig kom att inlösas. Dessutom byttes dylika arvbrev ofta sedermera ut mot brev på andra, omedelbart förvärvbara län.

Till sist en varning! Tro icke att de nordtyska släktmonografierna äro mycket bättre än de svenska. De flesta av dem, som finnas i svenska bibliotek, äro i varje fall dels föråldrade, dels därtill utgivna av ofta ganska okritiska amatörer. Vill man nödvändigt utarbeta en historik över de tyska släktmedlemmarna bör man nog därför först rådgöra med en *sakkunnig* och i varje fall söka förebilder endast bland de modernare tyska släktmonografierna. Tyvärr är Kungliga Biblioteket i Stockholm dock rikligt försett med ovederhäftiga såväl yngre som äldre arbeten, men däremot *intet* komplett i allo vederhäftigt arbete. Biblioteket äger blott tvenne verkligt förnäma verk över nordtyska adelssläkter, den von Bredowska släkthistorien i 3 delar och den von Arnimska, likaså i 3 delar. I den förra saknas emellertid registret och den senare omfattar i huvudsak blott tiden c:a 1550 och framåt, då den utgör en fortsättning av ett äldre verk, som biblioteket ej äger. På grund av den von Arnimska släktens utbredning innehåller emellertid verket ett stort antal urkunder av värde även för andra släkters historia, ej minst sådana med svenska ättlingar.

Kungl. Biblioteket äger släktmonografier åtminstone över följande nordtyska adelssläkter:

a) *Mecklenburgiska*: Behr (6 bd., 1861—1897), Blücher (2 bd., 1870—79), Bülow (1858), Ditten (1910), Flotow (1844), Hahn (4 bd., 1844—1856), Koss (1935), Plessen (1940) och Rantzau (1866). Användningen försvåras i de flesta fall avsevärt genom frånvaron av register.

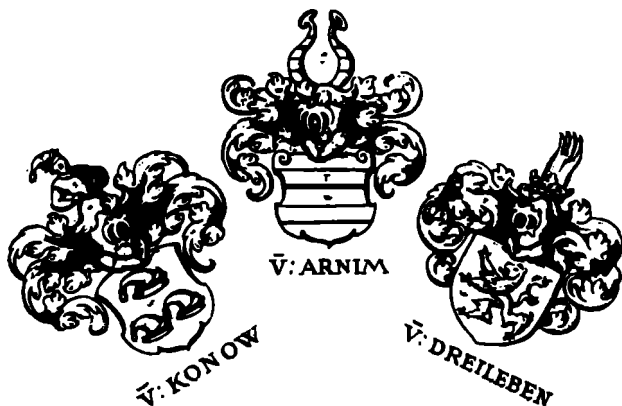
b) *Pommerska*: Bohlen (2 bd., 1859—75), Bonin (1864), Glasenapp (2 bd., 1884—1897), Krassow (1853), Lancken (1906, forts. fattas), Maltzahn (5 bd., 1842—53), Norman (1894), Osten-Sacken (1886), Putbus (1937), Trampe (Särtryck ur Baltische Studien, Neue Folge 27). Även här saknas i flertalet fall register. Ett antal släkter behandlas också i Balthasar-Gesterding: Pommersche Genealogien I—III, Greifswald 1842—1878, vilket arbete dock bör användas med stor försiktighet.

c) *Brandenburg*: Arnim (3 bd., 1914—1923), Bismark (1908), Bredow (2 bd., 1885—1890), Eickstedt, (1860, del II med registret fattas), Lochow (1940), Marwitz (1879), Redern (2 bd., 1936), Schulenburg (2 bd., 1847), Sydow (1897), Uchtenhagen (1784), Warnstedt (1943), Wedel (2 arbeten 1886—1890, 1894). Nästan alla dessa äga register.

Av vida större värde för släktforskaren än många av nu nämnda verk äro emellertid de många släktuppsatserna i de stora tyska tidskrifterna, främst Vierteljahrschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie, Der Deutsche Herold, Märkische Forschungen, Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte, Mecklenburgische Jahrbücher, Baltische Studien (Obs! en pommersk tidskrift), Zeitschrift für Schleswig-Holsteinsche Geschichte und Altertumskunde o.s.v. Därtill komma de historiska föreningarnas skriftserier, vilka ofta innehålla publikationer av största värde för släktforskaren. Generalregister finnas oftast till tidskrifterna. Ofta förbisett är slutligen, att Danmarks Adels Aarbog i sina omfattande genealogiska bilagor innehåller mängder av tyska adelsläkters stamträd, ej sällan sådana släkter, som *ej* behandlats i tysk litteratur.

II. Den brandenburgiska adeln och Sverige

Som bekant har ända sedan urminnes tid oavbrutet pågått en invandring av tyskar till Sverige, en invandring, som tidvis tagit ansenliga proportioner, tidvis varit av mindre omfattning, men dock alltid fortgått. Vårt folks biologiska sammansättning och kulturella utveckling har i hög grad påverkats härav, framför allt vad gäller de s.k. högre samhällsklasserna, särskilt då forna tiders borgarstånd. Men även den svenska adeln torde i stor utsträckning vara av tyskt ursprung, ja till större del än man kanske vanligen föreställer sig. Åtminstone c:a 1000 av de 2892 introducerade ätterna härstamma sålunda från tyskspråkiga länder. Till dem komma ett stort antal sannolika fall. Snart sagt alla delar av Tyskland ha härvid släppt till blod. För huvudparten svara dock självfallet de närmast belägna tyskspråkiga länderna: Pommern, Mecklenburg, Holstein, Ostpreussen och Baltikum. Betydelsefulla insatser i vårt samhällsliv och i vår historia ha dock gjorts även av adelssläkter från längre söderut belägna delar av Tyskland. T.o.m. Tyrolen har här givit sitt bidrag. Ett icke ringa antal svenska adelssläkter härstamma också från de tyskspråkiga delarna av Schweiz,

Nederländerna och Böhmen, enstaka t.o.m. från dylika trakter i Ungern.

Bland de tyska delstater, som endast bidragit med ett relativt litet antal släkter märkes kanske främst Brandenburg på grund av den höga standard och duglighet, som varit utmärkande för huvuddelen av de inflyttade stamfäderna för här introducerade brandenburgiska adelsläkter. Därtill kommer att flertalet av dessa släkter invandrat redan innan Riddarhusets upprättande och att de därför i många fall varit med om att på viktiga poster lägga grunden till det svenska välde, som framgick ur de sista wasakonungarnas krigsföretag. De introducerade ätterna äro: von Berfeld (introd. 1633), von Birckholtz (1625), von Börstell (1678), von Brand (1700 och 1701), von Dreileben (1668), von Falkenberg (1625, 1625 och 1642), von der Goltz (1720), von Güntersberg (1664), von

Konow (1776), von Königsmarck (1652), Mörner (1627), von der Osten (1664), von Pfuel (1686), von Rohr (1672), von Stöhr (1627) von Warnstedt (1625) och von Wedel (1672). De flesta av dem introducerades först ett par eller flere årtionden efter sin inflyttning. Till dem komma emellertid en rad släkter, som utan att ha blivit introducerade ägt jord här eller ändock varit så bofasta här, att medlemmar böra räknas som svenskar. Dit höra främst de medeltida herrarna von Brunkow, von Königsmarck, von Kannenberg och von Pinnow samt vid början av 1700-talet en gren av den bemärkta slakten von Blumenthal. Ser man slutligen på de brandenburgiska adelsläkter över huvud taget, som haft representanter i svensk tjänst, blir antalet kolossalt mycket större, mycket större än man skulle kunna tro. Sålunda framgår av ättartavlornas register flere hundra giftermålsförbindelser sedan 1500-talets slut mellan enbart den brandenburgiska högadeln och svenska adelspersoner. En blick i de delvis ganska bristfälliga rullorna i vårt Krigsarkiv från tiden 1620—1699 ger vidare t.ex. vid handen, att det brandenburgiska högadelns, den s.k. »schlossgesessene» adelns då levande c:a 90 släkter nästan alla tidvis hade en eller flere, många de flesta av sina medlemmar med officers grad i svensk tjänst. Sannolikt har väl förhållandet varit liknande med lågadelns omkring 400 släkter. Trådarna mellan Sverige och den brandenburgiska adeln kunna sålunda med fog sägas ha varit tusenfaldiga i forna tider.

I följande uppräknig har författaren sökt samla huvuddelen av de först inkomna av de olika släkterna och

släktgrenarna. Siffrorna utan parentes beteckna tidigast kända årtal för oavbruten svensk tjänst, de inom parentes först årtal för släktens resp. släktnamnets tidigaste omnämmande i nu bevarade urkunder, sedan — i de fall där sådant är känt — årtal för äldsta kända sigill. Då släktnamnen i huvudsak blevo fasta först under tiden kring 1300, bör i många fall den sistnämnda siffran betraktas såsom tidigaste årtal för resp. släkts *första verkligt säkra framträdande*.

Werner von Brunkow, 1279, riksråd. Fader: ? markgrevl. rådet, riddaren Johann v. B. i Uckermark (1232, äldsta sigill 1286).

Dietrich von Pinnow, 1365, ståthållare på Örebro slott. Fader: Dietrich v. P. till Pinnow i Prignitz (1254, 1349).

von Pinnow junior (Heinrich?) 1365, väpnaren. Fader: tro-
ligen Dietrich senior.

N. N. von Bennewitz, 1365, väpnaren. Fader: ? (släkten från Mittelmark) (1300).

Otto von Arnim, 1365, riddare. Fader: ? (släkten från Uckermark) (1282, 1378).

Yo von Königsmarck, 1356, riksråd?, ståthållare över Värmland och Dal? Fader: möjligen markgrevl. rådet Henning v. K. till Königsmarck i Altmark (1225, 1296).

Herbert von Königsmarck, 1363, riksråd, ståthållare på Stockholms slott. Yngre broder till Yo. Stamfader för den medeltida svenska ätten.

Henning von Königsmarck, 1374, fogde på Öland. Yngre broder till Yo och Herbert.

Henning von Kannenberg, 1392, väpnare. Fader: Hans v. K. till Wasmerstage i Altmark (1320).

Christopher von Warnstedt, 1583, ståthållare över Norrland

och Österbotten. Fader: domherren och lantrådet Melchior v. W. till Triglitz i Prignitz (1205, 1226).

Joachim von Berfeld, 1589, rikstygmästare. Fader: möjligen en son till Joachim v. B. (känd 1541—1555) till Trebnitz i Lebus (1248, 1351).

Hieronymus von Birckholtz, 1590, sändebud vid de nordtyska hoven. Fader: kurbrand. ministern och kanslern för Neumark Hieronymus v. B. (1411).

Heinrich von Falkenberg, 1595, generalkrigskommisarie, ståthållare på Kalmar slott. Fader: marskalken och lantdomaren hos herrmästaren i Lifland Balthasar v. F. till Salisburg i nuv. Lettland (1432).

Otto Mörner, 1593, rikskammarråd, hovmarskalk. Fader: kurbrand. ministern och hovmarskalken Ludwig M. till Zellin i Neumark (1298, 1349).

Bernhard Mörner, 1596, hovmarskalk. Yngre broder till Otto.

Balthasar von Warnstedt, 1597, kammarjunkare. Fader: ståthållaren hos furstbiskopen av Havelberg Melchior v. W. till Fretzdorf i Prignitz.

Stellan Mörner, 1597, landshövding över Västernorrland, Västerbotten och Lappmarkerna. Fader: franske kaptenen Balthasar M. till Klossow i Neumark.

Heinrich von Stöhr, 1610, hovmästare (=hovmarskalk). Fader: kurbrand. överstekammarherren Leonhardt v. S. till Nordhausen i Neumark. (1572, 1572).

Georg von Rohr, 1610, kapt. Fader: kurbrand. ministern, hovmästaren Georg v. R. till Meyenburg i Prignitz (1304, 1359).

Johann Georg von Arnim, 1613, överste, sedermera kejsarlig fältmarskalk. Fader: kurbrand. ministern och hovmarskalken Bernhard v. A. till Boitzenburg i Uckermark.

Johann Arnold von Wedel, 1617, major. Fader: kurbrand. hovjunkaren Balthasar v. W. till Nörenberg i Neumark. Stamfader för den introd. ätten (1212, 1303).

Veit von Wedel, 1617, överstelöjtnant. Broder till Johann Arnold.

ILUSTR. GENEROS ET FORTISS. HEROS
DN. JOHANN. GEORG AB ARNHEIMB. SER.
ENISS. SAXON. ELECTOR. GENERALIS MILITIAE PRÆF.

Fältmarskalcken Johann Georg von Arnim, † 1641.

(Efter samtida kopparstick.)

Gottfried von Falkenberg, 1621, överste. Fader: Johann v. F. till Grünow i Uckermark.

Johann Albrecht von Dreileben, 1623, major. Fader: ? (släkten från Altmark) (1163, 1273).

Johann Caspar von Klitzing, 1627, överste. Fader: kurbrand. rådet Johann v. K. till Demerthin i Prignitz (1265).

Adam von Pfuel, 1627, generalmajor. Fader: kurbrand. ministern Adam v. P. till Viechel i Uckermark (1215).

Christopher von Güntersberg, 1627, major. Fader: ? (släkten från Neumark) (1283).

Albrecht von Konow, 1630, amtman över de Gyllenhielska domänerna i Ingermanland. Fader: Georg v. K. till Blantikow i Prignitz (1295, 1404).

Johann Christopher von Königsmark, 1630, greve, fältmarskalk. Fader: kejserlige ryttmästaren Conrad v. K. till Kötzlin i Prignitz.

Heinrich Wulf von Brand, 1631, lantråd (Kreisdirektor) i Wolmar. Fader: Georg v. B. till Hermsdorf i Neumark (1465).

Friedrich von Börstel, 1656, friherre, generalmajor. Fader: anhaltska rådet och överståhållaren Heinrich v. B. (1276).

Johann Christopher von Rohr, 1672, kapten. Fader: Nikolaus Albrecht v. R. till Brunn i Ruppın. Stamfader för den genom en sammanblandning felaktigt i riddarhusgenealogierna intagna släktgren, som därstädes omfattar tab. 14—17.

Nikolaus von Brand, 1675, regementskvartermästare. Fader: ? (av samma släkt som Heinrich Wulf).

Jakob von Pfuel, 1679, överste. Fader: sannolikt kurbrand. rådet Jakob v. P. till Ranft i Uckermark.

Albrecht Otto von der Hagen, 1706, överste. Fader: Albrecht Heinrich v. d. H. till Stöllen i Havelland (1307).

Adam Ludwig von Winterfeld, 1707, major. Fader: Dietrich Otto v. W. till Varchow i Meckl. (släkten från Prignitz) (1291, 1300).

Friedrich Wilhelm von der Goltz, 1707, överstelöjtnant.

Fader: översten Ewert Friedrich v. d. G. till Wuhrau i Neumark (1297).

Carl Ludvig von Blumenthal, 1709, major. Fader: kurbrand. »Deichhauptmann» Hans Jakob v. B. till Vehlow och Brüsenhagen i Prignitz (1241).

Adolph von Bornstedt, 1828, överjägmästare. Fader: preuss. majoren Friedrich v. B. (1232).

Av de här efter år 1500 upptagna 22 ätterna härstamma 7. (Blumenthal, Klitzing, Konow, Königsmarck, Rohr, Warnstedt och Winterfeld) från *Prignitz*, 6 (Brand, Goltz, Güntersberg, Mörner, Stöhr och Wedel) från *Neumark*, 4 (Birckholtz, Bornstedt, Börstel och Dreileben) från *Altmark*, 3 (Arnim, Falkenberg och Pfuel) från *Uckermark* och vardera 1 från *Lebus* (Berfeld) och *Havelland* (Hagen). Anmärkningsvärd är koncentrationen till *Prignitz* och *Neumark* och den blir det ännu mer om man betraktar hovräkenskaperna från c:a 1590—c:a 1620 med deras ej få unga brandenburgare. Här ha tydliga särskilda omständigheter spelat in. Den Warnstedtske stam-

fadern har sålunda utom allt tvivel (se nedan sid. 149 f.) skaffat en lång rad släktingar anställning i svensk tjänst. Bl.a. synes invandringen av ätterna Konow och Rohr till dels kunna skrivas på hans och sönerns konto. Säkerligen ha de båda hovmarskalkarna Mörner spelat en liknande roll för sina neumärkiska släktingar. Anmärkningsvärd är också den roll de baltiska provinserna spelat för de brandenburgiska släkternas inträde i svensk tjänst. Åtminstone 3 av dem — Falkenberg, Dreileben och Güntersberg synas nämligen ha varit bosatta där redan före det svenska väldets upprättande och 3 till — Brand, Konow och Rohr — slogo sig ursprungligen ned där och ej i egentliga Sverige.

En annan blick på sammansättningen av denna adelskontingent avslöjar lätt de svenska behoven. Man kan tydligt se hur de t.ex. under wasa-tiden intill vårt deltagande i det 30-åriga kriget huvudsakligen gällde den högre förvaltningen, under och efter det stora kriget huvudsakligen officerare. Huvudorsaken till att så många tyska adelsmän invandrat hit under och närmast efter den förstnämnda perioden torde väl obestriddligen vara att söka i brist på inhemska kvalificerade ledare inom förvaltning och krigsmakt. Men det finns en bidragande orsak, som nog icke uppmärksammats så mycket, nämligen att denna svenska brist i tiden sammanfallit med ett markerat nativitetsöverskott bland adeln i Nordtyskland. Vid denna tid finner man nämligen t.ex. inom alla brandenburgiska adelssläkter samma fenomen — en mycket stark ansvällning av medlemsantalet under loppet av bara

några få generationer. Detta torde huvudsakligen bero på celibatets och klosterväsendets avskaffande. Den katolska kyrkan hade nämligen bl.a. fungerat såsom den säkerhetsventil, tack vare vilken adelssläkterna århundraden igenom kunnat bibehålla ungefär samma medlemsantal och samma sociala nivå. På detta enkla sätt rättade man den tiden mun efter matsäcken d.v.s. efter storleken på släktens jordegendom. Reformationen i förening med försämrade lantbrukskonjunkturer ledde därför inom ett par generationer till en mycket svår ekonomisk kris för adeln. Här skall blott nämnas att t.ex. släkten von Rohr enligt 1499 års länsregister räknade 11 läntagare, men 1570 29 och 1623 37, Königsmarckarna 1499 5, 1570 11 och 1623 17, Konowarna 1548 2, 1598 7 och 1623 10, Warnstedtarna 1499 8 vasaller, 1582 15 och 1623 31, Falkenbergarna 1499 6, 1582 11, Mörnarna 1499 3, 1571 6 och 1643 (trots svåra krigsförluster) 10 etc. En dylik ökning av antalet godsägare utan förbindelse med avsevärd ökning av jordinnehavet, måste naturligtvis leda till allmänt försämrad ekonomi, särskilt bland lågadeln. Denna blev också, för att nytta en tysk term, alltmera »verbauert». Trots alla fasor och all utarmning kom därför 30-åriga kriget och de sedan den tiden alltid talrika stående härarna ur ekonomisk synpunkt såsom en räddning för den brandenburgiska adeln, liksom för adeln i många andra protestantiska stater.

Anmärkningsvärt är det stora inslaget av högadel bland de invandrade brandenburgarna. Av de i ovanstående förteckning efter år 1500 representerade ätterna tillhöra

nämligen mer än hälften den med Syd-, Mellan- och Väst-tysklands friherrestånd likvärdiga brandenburgiska s.k. »schlossgesessene» adeln. De hithörande släkterna äro: Arnim, Blumenthal, Dreileben, Goltz, Güntersberg, Hagen, Klitzing, Königsmarck, Mörner, Pfuel, Rohr, Warnstedt, Wedel och Winterfeld. Av de övriga 8 ätterna hade emelertid Berfeld, Birckholtz, Brand och Stöhr under 1500-talet representanter bland de högsta ämbetsmännen och i ekonomiskt avseende överträffade de flesta av deras medlemmar mången högadlig herre. Ätten von Börstel slutligen hade i generationer tillhört den inflytelserikaste adelskretsen i Anhalt och Falkenbergarnas ena gren, den brandenburgiska lågadelns förmögnare skikt, medan deras andra gren i åtminstone en generation tillhört Tyska ordens högsta skikt i Lifland. Kvar stå sålunda såsom enda i egentlig mening lågadliga ätter släkterna von Konow och von Bornstedt, den sistnämnda invandrad först på 1800-talet.

Denna sålunda högst avsevärda invandring av brandenburgisk liksom över huvud taget av nordtysk högadel och därmed ungefär jämställda släkter kom nog också att avspegla sig i vår första riddarhusordning. Nästan alla dessa personer kommo nämligen även här i Sverige automatiskt att tillhöra samma del av adeln och gifte sig, åtminstone i de första generationerna, till mycket stor del in i den gamla svenska rådsadeln. Man placerade nu dessa släkter i svenneklassen under förevändning att de icke tillhörde Tyska rikets högadel. I själva verket hörde de naturligtvis egentligen i de flesta fall utan vidare hemma i riddar-

klassen. Men detta var ett sätt att förhindra att den gamla svenska högadeln eventuellt överflyglades av den nyinflyttade utländska. Som de »schlossgesessene» släkterna emellertid i hemlandet voro jämbördiga med det övriga Tysklands friherrar betydde detta förfarande för de före c:a 1650 introducerade dylika släkterna egentligen en deklassering, vilken dock formellt upphörde för de kvarlevande, när de 300 äldsta adliga ätterna år 1778 uppflyttades i riddarklassen. Förmodligen sammanhänger med dessa förhållanden det bruk av friherrlig krona, som bland flere av dessa ätter hållit i sig långt fram i tiden. Som kuriositet må till sist nämnas att åtminstone 4 av de introducerade brandenburgiska ätterna — Dreileben, Königsmarck, Rohr och Warnstedt — anses vara av dynastiskt ursprung d.v.s. tillhöra det förfeodala friherreståndet, en härstamning, som är ganska sällsynt bland våra dagars tyska friherrar.

III. Den »schlossgesessene» nordtyska högadeln

I detta sammanhang må här givas en kort redogörelse för den s.k. »schlossgesessene» brandenburgiska högadelns uppkomst, sammansättning och privilegier, varvid är att märka att samma adelskategori fanns i Pommern, liksom också i Östersjöprovinserna. Den fanns även i Mecklenburg, ehuru den där tidigast förlorade sin betydelse.

Kolonisationen av Kurmark (c:a 1130—c:a 1230) sammanföll huvudsakligen med feodalväsendets införande och det därav föranledda sammanbrottet för den stränga gammalsachsiska indelningen av samhällets medlemmar efter börd i dynaster (Edle [nobiles]), friborna, halvfria och ofria. De tre högre av dessa stånd, varav det mellersta märkligt nog blott lämnat svaga spår efter sig, sammanmälte under kolonisationen till det feodala ridderskapet i Mark Brandenburg. Inom detta utbildade sig dock redan från början en privilegierad högadel bestående av förutvarande dynaster samt de mäktigaste ministerialerna. Detta högfrälse synes faktiskt egentligen hava övertagit alla förutvarande dynastiska rättigheter, ehuru man pro forma klädde om en del av dem i ny dräkt. Viktigast torde

väl härvidlag vara att markgrevens länsrätt till denna högadels jord realiter blev en formalitet i det att de förutvarande dynasterna med arvsrätt fingo mottaga sina län »zur gesamten Hand» d.v.s. i praktiken att länen icke kunde »återtagas» av landsherren förrän vederbörande släkt helt utslocknat på manssidan. I realiteten förblevo dessa släkter alltså i okvald rättslig besittning av sin jord. Att detta märkliga undantagsförhållande (det var först vid nya tidens inbrott, som »Gesamthand»rätten även utvidgades till den övriga adeln) kunnat uppstå torde till fullo förklaras om man betraktar det sätt, på vilket landets erövring och kolonisation försiggick. Tyvärr finnas inga urkunder från själva Brandenburg i behåll rörande den saken i äldsta tid. Däremot finns åtskilligt i behåll från Mecklenburg och Pommern. Men kolonisationen av Neumark under 1200-talets senare del gick naturligtvis till på samma sätt som den tidigare kolonisationen. Trots att markgrevarna av Brandenburg under den närmast förutgående tiden genom sina erövringar blivit ojämförligt mycket mäktigare än de varit i begynnelsen, måste de dock för Neumarks erövring tillkalla hjälp utifrån, förnämligast Johanniterorden samt de holsteinska herrarna zu Wedel. De sistnämnda sålde då (åren 1252—1302) stora delar av sitt väldiga jordinnehav i Holstein, använde pengarna till krigståget i Neumark och belänades därefter med stora delar av denna provins såsom län »zur gesamten Hand» i och för efterföljande fredlig kolonisation. Att det gått till på samma sätt även i de tidigare erövrade delarna av Brandenburg kan man

knappast tvivla på, helst som en hel rad friherresläkter i rikets utkanter långt fram i tiden lyckades hävda sitt formella oberoende, ja i åtminstone ett fall t.o.m. sin mynträtt ända in på 1700-talet.

Det torde råda föga tvivel om att huvuddelen av den märkiska högadeln ursprungligen bestod av dynaster och nyligen i ministerialadeln överträdde dynaster. Formliga massöverträdanden av dynaster i olika, kanske mest andliga furstars tjänst äro nämligen kända under 1100-talet, varför det är troligt att huvuddelen av de i den senare s.k. »schlossgessene» adeln inträdde magdeburgiska ministerialer, vilka i stort antal deltog i den märkiska kolonisationen, ursprungligen också varit dynaster. Den moderna forskningen har avslöjat ett anmärkningsvärt stort antal säkra ursprungliga dynaster bland de magdeburgiska vasallerna. Det är sålunda naturligt om markgrevarna av en enig opinion bland de »stora» vasallerna, som stödde sina krav på upprätthållande av ståndskillnad mellan sig och den lägre adeln på ålderns och ärfthighets rätt, blevo tvungna till vittgående kompromisser, där vasallerna i huvudsak hävdade sina anspråk. I gengäld finna vi den egendomligheten att det markgrevlige kansliet sedan omkr. 1225 och c:a 125 år framåt konsekvent vägrade erkänna andra titlar än riddare och väpnare och därmed sammanhängande annan titulatur. Ser man på själva innehållet i diverse markgrevlige urkunder från denna tidsperiod, finner man emellertid i åtskilliga fall en uppdelning av adeln i »stora» och »små» vasaller eller i de vasaller som äro »Våra

råd och hövitsmän» och de som äro »Våra tjänare», i »seniores» och »meliores terrae» o.s.v. Någon fast benämning hade man icke, men att man över huvud taget dragit upp dessa uttryckssätt måste ju förutsätta andra reella skillnader mellan de båda adelskategorierna än blott och bart titlar. Ser man slutligen på de »stora» vasallernas egna urkunder, så finner man att många av dem långt in på 1300-talet fortsatte att kalla sig »Vi . . . med Guds nåde» etc. precis som sina förfäder.

Under 1300-talets senare hälft återinfördes emellertid plötsligt det gamla dynastpredikatet »Edler» i det markgrevliga kansliets handlingar för att sedan nyttjas in i modern tid. Medeltiden ut betecknades därmed blott medlemmar av högadeln. Hittills har forskningen, i de mycket fåtaliga fall där man ägnat saken sin uppmärksamhet, velat förklara det inträffade med att kejsar Karl IV använt böhmiska skrivare, vilka voro vana vid sitt hemlands titulatur. Något verkligt bevis härför har dock icke kunnat framläggas. Av det ovan sagda torde dock såsom en vida troligare förklaring framstå att den märkiska högadeln under den ifrågavarande svaghetsperioden hos statsledningen lyckats officiellt återvinna förfädrens predikat, vilka man ute i provinsen hela tiden fortsatt att föra. Vad slutligen beträffar beteckningen »schlossgesessen», som f.ö. med tiden på sina håll urartade till formlig adelstitel, så torde den icke kunna påvisas använd tidigare än år 1412. Den är såtillvida inkonsekvent, som högadelns medlemmar ingalunda mangrant innehade verkliga slott i dåtidens bemärkelse. Tyvärr har beteckningen emellertid

Släkten von Rohrs Freyenstein - ett typiskt medeltida brandenburgiskt adelsslott.

under förra århundradet lett till uppkomsten av den föreställningen, att högadeln hade sin tillkomst och sina vittgående privilegier att tacka sitt slottsinnehav för. M.a.o. att högadeln (med titlar och privilegier) först uppkommit genom den massförpantning av rikets fasta slott med vidhängande län, som inleddes av penninghungriga markgrevar på 1320-talet och med tiden ledde till att nästan alla markgrevliga slott övergående råkade i högadelns händer. Denna teori torde vara ohållbar om man betänker dels det ovan sagda, dels det obestridliga faktum att det blott var en liten del av högadeln, som någonsin — och då mestadels blott kort tid — var i besittning av markgrevliga slott. Det långt övervägande flertalet högadliga ätter innehade slott, som de under kolonisationen eller senare själva byggt av egen maktfullkomlighet.

Säkert lika felaktig är föreställningen att de högadliga privilegierna skulle ha utbildat sig genom långvarigt innehav av riksslotten. Högadeln har själv i åtskilliga inlagor till kurfurstarna under 1600-talet hävdad att dess privilegier berodde på att den härstammade från »alten Gräfflichen und Freyherrlichen Häusern». Säkerligen var detta i stor utsträckning verkligen förhållandet. Eller hur ha annars sådana privilegier kunnat uppstå som t.ex. att all officiell korrespondens mellan högadeln och hovet eller myndigheterna skulle förmedlas av adliga budbärare, att högadeln betalade alla skatter direkt till statskassan i stället för till provinskassorna och att den såväl hyllade som mönstrades för sig och före den övriga adeln? De viktigaste privilegierna voro emellertid företrädesrätt till

alla och ensamrätt till de högre statliga och kyrkliga ämbetena, i juridiskt hänseende ställning direkt under den högsta domstolen, i förvaltningshänseende ställning direkt under provinsståthållaren, företråde på lant- och krets dagar såväl vad beträffar dessas ledning som voteringen samt officiellt erkända förnämligare bördspredikat. Bland de mindre viktiga privilegierna må nämnas ensam tillgång till kretsregistraturen och kretsräkenskaperna, på sina håll vissa tionden från bönderna samt lantdagskallelserna, vilka till högadeln utskickades i förseglade brev men till lågadeln via polismyndigheten medelst öppna plakat. Alla de särskilt under 1600-talet talrika klagomålen från lågadeln över de högadliga privilegierna ha haft sin rot i förargelse över just detta sistnämnda förfarande. En viss skillnad i privilegiernas utsträckning kan spåras i olika landsändar.

Även beträffande dessa högadliga privilegiers avskaffande ha hittills rått felaktiga föreställningar. T.o.m. den kände utgivaren av det stora brandenburgiska diplomatariet A. Fr. v. Riedel har sålunda påstått att de i sin helhet avskaffats år 1662. Som bevis anför han i sin helhet ett regeringsbeslut, av vilket emellertid tvärtom endast framgår att lågadeln i Altmark (med Prignitz) löpt till generalstorm mot de högadliga privilegierna under påståendet att de vore orättmätigt usurperade, men att högadeln bevisat motsatsen, varför endast den ändringen beslutas att även lågadeln för framtiden skall få sina lantdagskallelser i förseglade brev! Uppenbart är emellertid att de mindre viktiga privilegierna senast ge-

nom 30-åriga krigets väldiga omvälvningar bragtes att upphöra. De övriga ha sannolikt varit i kraft tills med tiden alla samhällsklasser berörande reformer på rätt-skipningens och förvaltningens områden medfört deras slopande. Åtminstone vad det juridiska beträffar dröjde detta dock till in på 1800-talet.

För den, som icke närmare studerat den märkiska högadeln, borde det vara dess titlar, som sticka mest i ögonen. Dessa titlar avvika emellertid väsentligt från de allmän-europeiska högadelstitlarna. Följden har därför blivit att svenska forskare i allmänhet icke alls uppmärksammat att det fanns någon särskild högadel, helst som titeln »Edler» endast mycket sparsamt förekommer i 1300- och 1400-talens urkunder. Under 1500-talet utökades den till »Edler und Ehrenvester» för att kring nästa sekelskifte ytterligare utökas till »Wohl Edler, Gestrenger und Ehrenvester». Varje förändring orsakades av att lågadeln allmänt börjat usurpera det förutvarande titulaturet. Sedermera upptog man i tur och ordning »Wohlgeborener Herr», »Hochwohlgeborener Herr» och »Freiherr», det sista predikatet mera allmänt först under 1800-talet. Kurfurstarna själva kallade emellertid redan under förra delen av 1600-talet i rekommendationer till Syd- och Västeuropa eller till de delar av Tyskland, där »Freiherr» var gängse högadelspredikat, sina »schlossgesessene» vassaller »Freiherr». I enstaka fall synes detta redan i början av 1700-talet även ha förekommit till Sverige, så t.ex. med sedermera majoren vid Jönköpings regemente friherre Carl Ludwig von Blumenthal, som i hemlandet »endast»

var »Hochwohlgeborener Herr». Under 1800-talet har den »schlossgesessene» adeln i en rad Mellan- och Nordtyska stater genom kabinetsorder fått sin friherrliga värdighet konfirmerad som det t.ex. heter i en dylik hannoveransk order från 1830-talet, på grund av att: »Der Beweis des schlossgesessenen Adels ist der Beweis des Freyherrnstandes».

I den tyska adelskalendern råder emellertid en viss begreppsförvirring, främst på grund av att ett flertal syd-tyska stater under de sista 100 åren förlänat friherretiteln omedelbart i samband med adelskapet. Detta har nämligen lett till att ett stort antal adelsmän helt enkelt lagt sig till med friherretiteln med eller utan verklig rätt. De ha ansett det besvärligt — och i en del fall säkerligen också osäkert — att söka få officiellt tillstånd till dess förande, men samtidigt tyckt det vara en stor orättvisa att en lång rad sentida adelssläkter utan vidare fått titeln i samband med sitt adlande. Kalendern fordrar därför för upptagning i den friherrliga delen återopande på vederbörligt officiellt erkännande. Där sådant saknas kan emellertid numera saken hänskjutas till Tyska Adelsförbundets avdelning för adelsrättsfrågor. Att emellertid kontrollen icke är noggrannare än att skoj här och var förekommer i kalendern, torde bevisas av den svenska ointroducerade ätten von Mecklenburg, som upptagits i *Freiherrliches Taschenbuch* på grund av den oriktiga uppgiften att densamma fått officiell »Schwed. Genehmigung zur Führung des Freiherrentitels d. d. Stockholm 13. Juli 1866». Å andra sidan äro en lång rad »schlossgesessene» ätter fel-

aktigt helt eller delvis upptagna i Adeliges Taschenbuch, beroende på att medlemmarna själva ej bevakat sina intressen d.v.s. påpekat sin rätt att föras i Freiherrliges Taschenbuch.

Den »schlossgesessene» adeln i Mecklenburg, Pommern och Brandenburg (utom Ruppin) bestod omkring år 1600 av åtminstone följande släkter, varvid är att märka, att i allmänhet endast de med godsnamnen betecknade grenarna då räknades till högadeln:

Alvensleben zu Calbe, Callbörde, Gardelegen, Klötze und Erxleben (AM).

Arnim zu Gerswalde, Schönermarck, Freienwalde, Boitzenburg, Zichow, Landin und Murow (UM); Löhme und Plaue (MM); Gemekow und Kummerow (Pom.).

Barfuss zu Predikow, Conersdorf, Malchow, Barzelow und Mögelin (MM).

Bartensleben zu Wulfesburg (AM).

Bassewitz zu Hohen-Lukow (Meckl.).

Behr zu Werder, Hugelsdorf, Nienhof und Semmelow (Pom.); und Nustrow (Meckl.).

Bennewitz zu Neuendorf (MM).

Berge zu Herssfeld, Werbelow und Kleptow (UM).

Bibow zu Westenbrügge (Meckl.).

Bismarck zu Burgstall (AM).

Blankenburg zu Blankenburg und Wolfshagen (UM).

Blumenthal zu Horst (Prig.).

Blücher zu Lehsen (Meckl.); Daberkow und Plathe (Pom.).

Bodendick zu Osterwalde (AM).

Bonow zu Turow (Pom.).

Borck zu Lobis und Falkenburg (NM.).

Brand (von Lindau) zu Wiesenburg (MM).

Bredow zu Bredow, Kremen, Friesack und Löwenberg (MM).

Brösicke zu Cammer (MM).

Bûlow zu Wehningen und Wedendorf (Meckl.).

Buch zu Stolp und Woddow (UM).

Buggenhagen zu Brock und Nehring (Pom.).

Burgsdorf zu Mühlrose (MM); Denzow und Mellentin (NM).

Dannenberg zu Werbrow (AM).

Dechow zu Pütenitz und Beiershagen (Pom.).

Eickstedt zu Dannen (UM); Damitzow und Klempenow (Pom.).

Flans zu Glienicke, Gr.-Machenow und Wittbriezen (MM).

Flotow zu Stuer (Meckl.).

Gans (zu Putlitz) (Edle Herren) zu Putlitz, Wittenberge und Wolfshagen (Prig.).

Goltz zu Kurtow (NM).

Greiffenberg zu Greiffenberg, Kuhweide, Doberzin, Flemstorf und Polsen (UM).

*Groebe*n zu Blüten und Potsdam (MM).

Grüneberg zu Lagow (NM).

Güntersberg zu Callis (NM).

Hacke zu Machenow, Berge, Karpzow und Schönwalde (MM).

Hagen zu Hohen-Nauen und Möllenberg (MM).

Hahn zu Basedow, Arnsberg, Liepe, Kuchelmiss und Giewitz (Meckl.).

Halberstadt zu Brütze und Belitz (Meckl.).

Hobe zu Wastkow (Meckl.).

Hohendorf zu Falkenhagen und Worm (MM).

Holstein zu Ankershagen und Gewezin (Meckl.).

Holtzendorf zu Jagow (UM); Falkenhagen, Tuchow und Sydow (MM).

Jagow zu Aulosen (AM).

Kloster zu Wolterslage (AM).

Knesebeck zu Wittingen, Tilsen und Langen-Apeldorn (AM).

Knobloch zu Possin (MM).

Königsmarck vormals zu Königsmarck und Wolterslage (AM),
jetzt zu Loburg im Stifte Magdeburg; und Kötzlin (Prig.).

Kossebade zu Torgelow (Meckl.).

Krassow zu Schweikwitz und Pansewitz (Rügen).

Krummensee zu Krummensee und Alt-Landsberg (MM).

Küssow zu Quitzin und Müggenwalde (Pom.).

Kuhmeisen zu Bernauchen (NM).

Lehsten zu Wardow (Meckl.).

Leipzig zu Bärwalde (MM).

Lindstedt zu Brellewitz und Schmersow (UM); und Hagen
(Pom.)

Linstow zu Bellin und Lütkenhof (Meckl.).

Löben zu Blumenberg und Falkenberg (MM).

Loeser zu Pretzsch (MM).

Lüderitz zu Bitkow und Walsleben (AM).

Lühe zu Költzow (Meckl.).

Lützw zu Lützw und Eickhof (Meckl.).

Maltzahn zu Grubenhagen, Schortzow und Werder (Meckl.);
Osten und Kummerow (Pom.).

Marwitz zu Marwitz und Stennewitz (NM).

Möllendorf zu Cumlosen (Prig.).

Moellendorf zu Hohen-Görne (MM).

Mörner zu Zellin und Klossow (NM).

Moltke zu Strietfeld (Meckl.).

Münchhausen zu Leizkau (MM).

Negendanck zu Zierow (Meckl.).

Neuenkirchen zu Mellentin, Vorwerk und Jametzow (Pom.).

Oertzen zu Roggow, Grammertin und Helpte (Meckl.).

Oppen zu Belzig, Niemeck, Friedensdorf, Nichel und Schlanlach (MM).

Osten zu Plüggenthin und Batewitz (Pom.); Berndshagen (Meckl.); und Schildberg (NM).

Owstien zu Quilow und Bünsow (Pom.).

Peccatel zu Ivenack und Vielen (Meckl.)

Pentz zu Redefin (Meckl.).

Pfuel zu Lauenburg, Ranfft und Quilitz (MM).

Plessen zu Arpshagen, Hohen-Viecheln, Brüel, Zarnekow und Lübz (Meckl.).

Plottho (Edle Herren) zu Lennichow (AM); und Grabow (MM).

Podewils zu Demmin (Pom.).

Preen zu Granzow, Gubkow und Wehnendorf (Meckl.); und Wolde (Pom.)

Putbus (Edle Herren) zu Putbus (Rügen).

Quitow zu Kletzke, Quitzövel, Ruhstedt, Eldenburg und Stawenow (Prig.); und Vogtshagen (Meckl.).

Rammin zu Rammin, Stoltenburg, Böke, Woltersdorf, Krakow und Brüssow (Pom.); und Karnzow (UM).

Redern zu Schwante und Beez (MM); und Krumbeck (AM).

Restorf zu Neuenburg (Prig.).

Ribbeck zu Lichterfelde (MM); und Zantoch (NM).

Rieben zu Galenbeck (Meckl.).

Röbel zu Friedland und Buch (MM).

Rochow zu Goltzow (MM).

Rohr zu Schönberg (AM); Meyenburg, Freyenstein und Neuhäusen (Prig.); Netzeband und Neustadt (Ruppin).

Saldern zu Plattenburg (Prig.).

Schapelow zu Guse, Tuchband und Quilitz (MM).

Schenk (von Flechtingen) zu Flechtingen, Lützelndorf und Kl-Schwechten (AM).

Schenk (von Landsberg) zu Landsberg und Wusterhausen (MM).

Schlaberndorf zu Leuthen (MM).

Schlieben zu Bagow (MM).

Schönebeck zu Cammin, Dölzig und Ringenwalde (NM).

Schulenburg zu Betzendorf und Apenburg (AM); Löcknitz (UM och Pom.).

Schwerin zu Spantekow, Putzar, Landescron, Hagen und Grellenberg (Pom.); Altwigshagen (Meckl.).

Seelen zu Neuendorf (MM).

Sparr zu Greifenberg (UM); Lichterfelde und Trampe (MM)

Stechow zu Fahrland (MM).

Steglitz zu Büssow (MM).

Steinbeck zu Uchtorf, Nipperwese und Roterbeck (Pom.).

Steinwehr zu Woitzig, Daberpohl, Viddechow, Selchow und Rosenfelde (Pom.).

Thümen zu Blankensee (MM)

Trampe zu Lindow, Kerberg und Jernow (Pom.).

Trott (zu Solz) zu Badingen und Himmelfort (UM).

Uchtenhagen zu Freienwalde und Neuenhof (MM).

Veltheim zu Derenburg (AM).

Vierегge zu Wokrent, Subzin und Rossewitz (Meckl.); Vorwerk (Pom.).

Wackenitz zu Klewenow (Pom.).

Waldow zu Bernstein, Königswalde und Gleissen (NM).

Walsleben zu Hagen und Leistenow (Pom.).

Warburg zu Lebbin (Pom.).

Warnstedt zu Königsberg, Triglitz, Fretzdorf und Wustrow (Prig.); Arnswalde (NM); Brüel, Vogelsang und Schwasdorf (Meckl.).

Wartenberg zu Neuenburg (Prig.).

Wedel zu Wedel, Falkenburg, Nörenberg, Freienwalde, Küstrin, Reetz, Uchtenhagen, Mellen, Schievelbein und Fürstentfelde (NM).

Weide zu Gantikow und Mechow (Prig.).

Wenckstern zu Lenzerwisch (Prig.).

Wynning zu Sternberg (NM).

Winterfeld zu Dallmin und Stresow (Prig.).

Wulfen zu Grabow (MM).

Wussow zu Thurow und Steinfeld (Pom.).

Wustrow zu Wustrow (AM).

Ziesar zu Belzig (MM).

Anm.: AM = Altmark; Meckl. = Mecklenburg; MM = Mittelmark; NM = Neumark; Pom. = Pommern; Prig. = Prignitz; UM = Uckermark. De understrukna ätterna ha introducerats på svenska Riddarhuset. Godsnamnen äro dels återgivna efter meckl. och pommerska 1500-talsförteckningar, dels efter Riedels uppsats i ämnet (där en del felläsningar dock rättats).

IV. Herrarna von Königsmarck

En synnerligen intressant fråga, som ofta låter sig uppställas och ej sällan verkligen kan besvaras när det gäller brandenburgisk uradel, är frågan om en viss släkts ursprungligen dynastiskt-friherrliga eller blott ministeriella härkomst. Bland de brandenburgiska adelsläkter, som en del forskare velat hänföra till den urgamla friherrliga adeln finner man också släkten von Königsmarck, härstammande från byn Königsmarck strax öster om staden Osterburg i Altmark. Grunden här för är i huvudsak den, att det synnerligen ovanliga förnamnet Yo under senare delen av 1200-talet samt 1300-talet nästan enbart förekommer inom just denna släkt och att detta förnamn tidigare egentligen blott kan påvisas inom en enda brandenburgisk adelsfamilj, den urfriherrliga altmärkiska släkten zu Giesenslage, som ännu vid början av 1200-talet innehade en del av de jordegndomar, som sedermera hörde till Königsmarckska släktens äldsta kända besittningar. Det finnes dock en viktig detalj varav säkrare slutsatser kunna dragas, men som vederbörande forskare ej tagit hänsyn till — släktvapnet. Detta utvisar nämligen att Königsmarckarna hava gemensamt ursprung med ett dussintal andra brandenburgiska adelssläkter. Flertalet av dessa Königsmarckska stam-

förvanter, t.ex. herrarna von Rohrbeck, von Beust, von Stawenow och von Möllendorf, tillhöra redan från sitt första framträdande i urkunderna stormännens krets. Men icke nog härmed. Ätminstone de två förstnämnda frändesläkternas äldsta medlemmar synas i urkunderna nämnas såsom dynaster. Släkten von Rohrbeck, framträder sålunda år 1204 med Hermann von Rohrbeck, av allt att döma en friherre, och släkten von Beust år 1228 med »nobilis» (Edler) Heinrich von Beust. Sannolikt hade dessa släkter invandrat söderifrån emedan markgrevarna för försvaret av de för wendiska infall mest utsatta områdena nödvändigt behövde till sig knyta ädlingar, som ägde de ekonomiska förutsättningarna att i alla skiften stå rycken under de ständiga gränskrigen. Inom 1000- och 1100-talens förnämsta thüringiska adel finner man också mycket riktigt en krets släkter, som förde det Königs-marckska vapnet. Dit hörde t.ex. de likaledes urfriherrliga herrarna von Hartesrode i grevskapet Wernigerode, herrarna von Burkersrode och von Hessler i trakten av Naumburg samt herrarna von Wechmar i Erfurth-området. Dessa utgöra för visso den huvudstam ur vilken Königs-marckarna en gång framsprungit.

Herrarna von Königsmarck höra redan från sitt första framträdande i urkunderna till de brandenburgiska stormännens ledande skikt, något som förutsätter ett aktningvärt jordinnehav. När tyskarna trängde över Elbe för att erövra bl.a. de östalbiska delarna av Brandenburg delade storsläkten sig på flera grenar. Några kvarblevo i Altmark medan andra trängde över Elbe, där de bl.a.

synas ha grundlagt slottet Lüben i Prignitz (endast 2 mil norr om orten Königsmarck) och vidare utbredde sig i denna provins. Under 1200-talets andra hälft torde man sålunda kunna urskilja fyra släktgrenar i Prignitz, varav den mest betydande innehade *Lüben* m.m. och sannolikt ännu fortlever, medan den andra uppkallade sig efter slottet *Stawenow* och utdog vid 1300-talets slut och den tredje uppkallade sig efter byn *Kerberg* och utdog under 1700-talets förra hälft. Dessa tre familjer kalla varandra ännu i flera urkunder från 1300-talets början uttryckligen fränder. En fjärde gren, den under medeltiden obetydligaste med namnet Königsmarck, men sannolikt utgrenad ur Lüben-grenen, tog tjänst hos furstbiskoparna av Havelberg i Wittstock, förvärvade med tiden bl.a. godsens *Kötzlin* och *Berlitt* väster om Kyritz och delade sig under förra hälften av 1600-talet i tvenne linjer, varav den äldsta utgjorde den så berömda svenska grevliga ätten, den andra utgör släktens enda i våra dagar levande tyska gren. *Altmark-grenen* med namnet Königsmarck slutligen delade sig vid 1300-talets mitt på tvenne linjer, varav den ena överflyttade till Sverige, där den utdog under 1400-talets senare hälft, medan den andra kvarstannade i stamorten till 1524 och sedermera utdog år 1641.

Släkten von Königsmarck var under de två första århundradena av sin historia utpräglat exklusiv i det att nästan alla kända manliga medlemmar voro rådsherrar och höga hov- och statsämbetsmän hos de brandenburgiska markgrevarna, hos furstbiskoparna av Havel-

Grevarna von Königsmarcks vapen.

berg, de mecklenburgiska furstarna och hos konungarna av Sverige eller också voro de prelater och johanniter-komturer. Av de släktmedlemmar, som icke kunna hänföras till viss släktgren, var sålunda släktens äldste kände medlem riddaren Heinrich von Königsmarck år 1225 greven av Arneburgs råd, och den efter honom närmast följande medlemmen riddaren Walter von Königsmarck (1247, † 1256) markgrevligt brandenburgiskt råd och marskalk. Den sistnämnde var t.o.m. så betydande att hans herre år 1257 gjorde en anseelig donation till hans minne, en mycket ovanlig hedersbevisning.

De första säkra medlemmarna av släktens **Altmarkgren** äro bröderna Conrad och Franco von Königsmarck,

som år 1280 av ärkebiskopen av Magdeburg byttes ut mot de mäktiga markgrevliga vasallerna bröderna von Nemik. Nästa generation av grenen representeras av råds-herren och munsқанen Otto von Königsmarck (känd 1309—1321) och den därpå följande av herrarna Otto junior (k. 1321—1328), Henning (k. 1327—1328) och Yo (k. 1334), av vilka åtminstone den mellerste var markgrevligt råd. Bland dem torde man ha att söka fäderna till den därpå följande generationen, som bestod av råds-herren och ståthållaren på residensslottet Tangermünde Zabell von Königsmarck (känd 1388—1393) samt bröderna ståthållaren Yo († 1380/97), Otto (k. 1369), Achatius (k. 1363—1369), riksrådet Herbert (k. 1363—1395) samt fogden Henning (k. 1369—1378) von Königsmarck. Med denna generation inträdde stora förändringar i det att de nämnda bröderna samtliga efter att tydligen hava försålt hela sitt fädernearv synas ha lämnat Brandenburg, varefter de kvarvarande medlemmarna, väl sannolikt Zabells ättlingar, på grund av att de uppenbarligen blott ägde en mindre del av grenens jord icke längre kunde hävda den traditionella samhällsställningen. De medlemmar av Altmark-grenen, som omtalas under 1400-talet, voro så vitt känt obetydliga. I början av 1500-talet samlades emellertid grenens samtliga gods på en enda medlem, biskopen av Konstanz' hovmarskalk Andreas von Königsmarck († c:a 1565), som därför blev förmögen och ånyo kunde upprätta dess forna ställning i samhället. Han överflyttade emellertid till stiftet Magdeburg. Av sönerna administrerade den äldre, Henning († 1578/89), såsom överståt-

hållare det rika stiftet Halberstadt, medan den yngre, Franz von Königsmarck (1503—1587), såsom kapitel-senior, domprost och råd hos ärkebiskopen av Magdeburg intog en liknande ställning inom dennes stift. Franz' äldste son, Adam (1570—1621) blev brandenburgiskt råd och domdekan i Brandenburg, medan den yngre sonen, Franz (känd 1588, † 1630), herre till slottet Loburg, i sitt 1612 ingångna äktenskap med Anna Maria von der Schulenburg (1593—1665) hade tvenne söner och lika många döttrar. Grenen utslocknade år 1641 på manssidan med den äldre sonen, anhaltske kammarjunkaren Adam Ludvig.

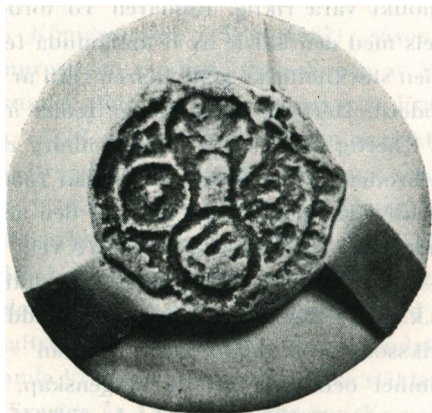
Enligt gamla krönikor inkom den äldre släkten Königsmarck till Sverige år 1356 med riddaren Yo von Königsmarck, som följde prinsessan Beatrix av Brandenburg till Sverige, när hon skulle gifta sig med hertig Erik. Man får väl antaga att det skedde i egenskap av hovmästare eller något liknande. Det fanns vid denna tid åtminstone 3 släktmedlemmar med detta förnamn, vilka möjligen kunna komma i fråga. Den äldste av dessa var en av samtidens främsta brandenburgiska stormän. Han kan emellertid icke följas i urkunderna längre än till år 1346. Dessutom måste han, om han levat 1356, hava varit ganska ålderstigen. Man torde därför kunna utesluta honom. Vidare försålde en väpnare Yo von Königsmarck år 1334 större delen av stamorten. Tidsskillnaden medger dock icke gärna att han kan vara identisk med den som ståthållare på Stockholms slott år 1376 nämnde namnen.

Uppgiften om att Königsmarckarna inkommit hit år 1356

torde sannolikt vara riktig. Riddaren Yo torde då vara identisk dels med den äldste av ovannämnda fem bröder, dels med den stockholmske ståthållaren från år 1376. Den yngste brodern, Herbert, förekommer redan år 1363 på sista plats i hertig Albrechts av Mecklenburg råd, varför den äldste brodern Yo med säkerhet redan 1356 torde ha varit tillräckligt gammal för att bekläda den ansvarsfulla posten såsom chef för en hovstat. Om Yo veta vi i övrigt endast att han gifte sig med Helga Anundsdotter av den förnåma s.k. äldre Eka-släkten, änka efter riddaren Waldemar Eriksson (Folkunge), samt att han »endast av missunnsamhet och utan att av fångenskap, fattigdom eller annan orsak därtill vara nödgad, med trug och slag fräntvingat henne gården Bro, varvid han med våld tagit och begagnat hennes sigill». Genom detta gifte blev herr Yo bl.a. nära släkt med den mäktiga riksrådsätten Gren.

Även den yngste av bröderna, Henning, är svår att säkert identifiera. År 1369 deltog han i försäljningen av vissa altmärkiska gods och det är tydligt att även han drog till Sverige. Det torde sålunda vara han och icke den likabenämnde brorsonen, som år 1374 var fogde på Öland och år 1377 av Linköpingsbiskopen anklagas för att ha lagt beslag på tiondet från detta län. Likaså torde det vara han, som uppträder år 1378 i en urkund utfärdad av broderns svägerska Ingegerd Anundsdotter.

Herbert von Königsmarck däremot kan på grund av sitt ovanliga förnamn följas utan någon osäkerhet. 1363 uppträder han som nämnts i Doberan såsom hertigen

Riksrådet Herbert von Königsmarcks sigill den 7. 9. 1389. (Efter avgjutning gjord av friherre Gustaf Fleetwood.)

av Mecklenburgs råd, men i november 1375 bevittnade han på Arnö jämte ärkebiskopen av Uppsala och en lång rad riksråd Bengt Magnussons till Stenstad morgongåvbrev. Först påföljande år anges han själv i urkunderna uttryckligen vara riksråd. Han for då runt i Uppland med Finlands lagman herr Arvid Gustafsson och höll räfsteting. Att han överflyttat sin förmögenhet från Tyskland till Sverige torde bl.a. framgå av att riddaren Erik Karlsson år 1381 pantsatte järnberget Hällestadberg i Östergötland till honom för 1 200 mark, en mycket stor summa på den tiden. Han var även 1375 ståthållare på Stockholms slott, en post, som han säkert beklädde ännu 1387 men troligen ända till 1395. Sista gången omnämnes

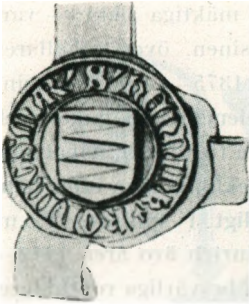
han den 1 augusti 1395, då han var konung Albrechts sändebud till de neumärkiska städerna för att sluta fred.

Herbert von Königsmarcks yngre son Eckhard nämnes endast 1381 och 1388, båda gångerna i förening med fadern och sin äldre broder Henning. Den senare var 1396 gift med en viss Elisabeth, änka efter konung Albrechts råd och ståthållare på det mecklenburgska slottet Boitzenburg herr Detlef von Züle. När konung Albrecht 1395 återvände till Mecklenburg stannade herr Henning von Königsmarck kvar i Sverige, väl sannolikt på grund av att familjens hela förmögenhet tidigare placerats i svensk jord. Som nämnts nära befryndad med flere av den svenska högadelns mest kända familjer blev han snart upptagen i riksrådet och nämnes i denna ställning i flera viktiga urkunder fram till år 1408, men levde ännu 1414 på resa i Danmark. Av hans döttrar blev Catharina senast 1411 gift med ståthållaren på Visborgs slott Markvard von Sten och Ida förmodligen vid samma tid med riddaren och riksrådet Bengt von Pogwisch († 1432), pantherre till slottet Kastelholm på Åland, medan tvenne sannolika döttrar — fruarna Barbara (k. 1429/30) och Margaretha (k. 1443) — tydligen giftes in i holsteinska adelssläkter, eftersom de synas ha slutat sina dagar i klostret Preetz i Holstein.

Herr Henning följdes i riksrådet av sin son väpnaren Bengt, som nämnes 1411—1426 och var död 1447. Han gifte sig första gången med Margaretha Tordsdotter Bonde, dotter av riddaren Tord Petersson Bonde till Bordsjö, varvid Bengt den 27 september 1418 i morgon-

gåva gav henne fulla 1 000 mark silver, en av de största adliga morgongåvor, som äro kända från den tidens Sverige. Bengt von Königsmarck var i många år ståthållare på Kalmar slott, gifte senast 1426 om sig med väpnaren Carl Gädidas dotter Ingegerd och gjorde även stora kyrkliga donationer. Hans dotter i första giftet, Catharina, blev gift senast 1447 med riddaren och riksrådet Johan Gädida till Gäddeholm och den andra dottern, Christina, före 1476, med riddaren och riksrådet Greger Bengtsson, (oäkta Folkungaätt), som dog senast 1481. Catharina levde ännu i februari 1485 såsom änka, men avled senare under året. Med henne utslocknade denna så inflytelserika släktgren i Sverige. En viss »galne» Karl Bengtsson, som vid denna tid omtalas ha ärvts av bl.a. Arvid Trolle, anses ha varit hennes broder och alltså grenens siste manlige medlem.

Prignitz-grenarna synas tidigast omnämnas kring år 1270 med tvenne herrar Yo von Königsmarck, varav den ene var markgrevligt råd och förmodligen stamfader för *Lüben-grenen*, den andre furstbiskopligt havelbergiskt råd och ståthållare på residensslottet Wittstock. En tredje medlem var markgrevliga rådet, riddaren Ulrich v. K. (k. 1271—1273[83?]). Den förstnämndes yngste son Yo (k. c:a 1300--1346) var en av 1300-talets mera prominenta brandenburgiska stormän och innehade bland andra slott och städer även det från den svenska krigshistorien kända Werben vid Elbe. Hans sonson riddaren Heinrich (1342—1409), överståthållare i Altmark, var också en förgrundsgestalt inom dåtida brandenbur-

Riddaren Yo von Königsmarcks sigill 1296 (t.h.) och riksrådet Henning von Königsmarcks sigill 1409 (t.v.). Originalen i statsarkivet, Berlin-Dahlem, resp. riksarkivet, Köpenhamn.

gisk politik, om man nu kan tala om någon sådan vid 1300-talets slut. Landet hade nämligen vid den tiden råkat i upplösningstillstånd på grund av att man saknade en kraftig monarkisk ledning och att det huvudsakligen var bortförpantat till en mängd in- och utländska furstar och adelsmän, vilka förde ett allas krig mot alla. Årtiondena närmast före och efter 1400 voro sålunda rovriddarväsendets speciella blomstringstid i Brandenburg. I denna tid av nära nog fullständig anarki försökte herr Heinrich

von Königsmarck med stöd av sin mäktiga släkt — vars främste näst honom själv var kusinen, överståthållaren i Prignitz, herr Coppe v. K. (k. 1375—1401) — kring sig samla de samhällsbevarande elementen i landet och åtminstone skaffa fred med de yttre fienderna, något som tidvis lyckades i ganska stor utsträckning. Men efter hans död föll verket snabbt fullständigt i spillror. T.o.m. hans egna söner Nikolaus och Heinrich äro åren 1413—1440 omnämnda såsom synnerligen besvärliga rovriddare. De förde bl.a. år 1421 krig mot hertigarna av Mecklenburg och fingo då sitt huvudslott Fretzdorf och framför allt det tillhörande länet illa härjat, något som allvarligt försvagade deras ekonomi. En pestepidemi synes på 1460-talet ha härjat svårt i Prignitz och den åstadkom bl.a. huvudliniens utslocknande, varvid länen tydligen huvudsakligen återföllu till länsherren. Dess siste medlem var tydligen den stridbare furstbiskop Otto II av Havelberg (k. c:a 1470, † 1501).

Kötzlingrenen är under medeltiden föga känd, dock troligen mera på grund av att druckna svenska soldater efter slaget vid Wittstock 1636 tände på slottet därstädes, varvid hela det biskopliga arkivet förstördes, än på grund av absolut obetydlighet. Den obrutna stamtavlan börjar med bröderna Johann, Ulrich och Bodo von Königsmarck samt deras fränder Rütger och Joachim, vilka alla nämnas i 1499 års länsregistratur, det äldsta nu bevarade. Av dem omtalas Bodo ha bedrivit plundringar i gammal god rovriddarstil inom ärkebiskopen av Magdeburgs område år 1475. Släktgrenen kan med ledning av

Furstbiskop Otto II av Havelberg, † 1501.

urkunderna vid denna tid bedömas i stort sett tillhöra adelns mellanskikt.

Dock torde den sannolikt endast vara en utgrening ur

den så mäktiga Lüben-grenen. Visserligen skänkte markgreven år 1472 hela Lüben-komplexet till furstbiskopen av Havelberg med anledning av Rütger von Königsmarcks frånfälle, varvid det uttryckligen säges, att godsen återfallit till länsherren, d.v.s. indirekt att släktgrenen utlocknat. Häremot strider emellertid dels det redan tidigare kända förhållandet att grenen kring år 1450 var ganska rik på medlemmar (åtminstone 6 familjer), dels några urkunder, som författaren oväntat fått i avskrift från statsarkivet i Berlin under detta arbetes sättning. De sistnämnda utgöras av summariska kanslianteckningar från 1400-talets slut om innehållet i vissa pergamentsbrev, som då funnos i furstbiskopen av Havelbergs arkiv i Wittstock. Därav framgår främst, att sedermera biskop Otto II av Havelberg († 1501) tydligen tillhörde Lüben-grenens huvudlinie samt att han och (hans äldre broder?) Konrad v. K. kring år 1470 slutit ett fördrag med den dåvarande furstbiskopen angående Lüben. Men tydligen samtidigt slöt biskopen också enligt samma källa ett fördrag om Lüben med Kötzlin-grenens äldsta säkra medlemmar: Heinrich (k. 1440—1472), Nikolaus (k. 1440—c:a 1470), Johann (k. 1440, † 1500/03), Ulrich (k. c:a 1470, † 1506/08) och Bodo (k. c:a 1470, † 1506/08) von Königsmarck. Det senare fördraget torde genom sin blotta existens bevisa att dessa herrar hade rättmätiga arvsanspråk på Lüben. En rad omständigheter — främst att Kötzlin-grenen kring år 1500 innehade ej obetydliga delar av vad som enligt 1440 års länsbrev tillhörde Lüben-komplexet — göra följande händelseförlopp troligt:

Lüben-komplexet utgjorde en åtråvärd avrundning till det biskopliga tafelgodskomplexet Plattenburg. Markgreven var av realpolitiska grunder tvungen stå i så gott förhållande som möjligt till det mäktiga havelbergska stiftsöverhuvudet. När Lüben-grenens huvudlinie utslocknade grep han alltså tillfället att förklara länet hemfallet, skänka länsöverhögheten till furstbiskopen och överlämna åt denne, att göra upp med de säkerligen högljutt protesterande herrarna von Königsmarck. Nyssnämnde Otto v. K. var sannolikt då redan prästvigd (år 1488 var han domprost), möjligen så också Konrad v. K., som ej vidare nämnes i nu kända urkunder. Sannolikt har biskopen därför kompromissat med släkten, så att kyrkliga förmåner och vissa jordegendomar lämnats de kvarlevande Königsmarckarna mot att biskopen själv fick slottet och byarna Lüben. En icke oviktig detalj härvidlag var säkerligen att släktens huvudman, Heinrich v. K., *just år 1472* satt fängslad på Wittstocks slott på grund av röverier. Detta med en adelsman ovanliga förfarande visar att förbrytelserna voro av ovanligt grov beskaffenhet. Straffet var vid denna tid vanligen indragning av vederbörandes samtliga gods. Det torde därför ej vara otroligt att Heinrich måst avstå sin arvedel av Lüben mot att han fick behålla sina förbrutna gods.

Den allmänna försämringen av adelns ekonomi, som blev en följd av 1500-talets omvälvningar, träffade Kötzlin-grenen ganska hårt. Godsen uppspjälkades på allt mindre delar och antalet släktmedlemmar blev allt större. De flesta gingo därför naturligtvis i krigstjänst,

men uppnådde i allmänhet ingen högre grad. De enda mera kända medlemmarna under 1500-talets förra hälft stodo i kyrkans tjänst.

Bodo von Königsmarcks äldste son, Rütger († 1558/70), köpte år 1523 en del av Kötzlin och Berlitt av en frände. Därmed synes hans ättlingars företräde i förmögenhetsavseende framför de övriga medlemmarna av grenen ha grundlagts. Han skattade år 1542 jämte brodern Engelhardt († 1543/71, stamfader för en ännu vid 1600-talets mitt fortlevande gren på Kötzlin) nära 30 gulden, vilket utvisar en förhållandevis ganska stor förmögenhet. Å ena sidan finna vi nämligen i samtidens skattelängder för Prignitz de egentliga storvasallerna — herrarna Gans zu Putlitz, von Rohr, von Quitzow och von Warnstedt — där enskilda medlemmar skattade från 100 ända upp till 300 gulden, å den andra sidan den övriga såväl hög- som lågadeln skattande endast från c:a 45 gulden per man och nedåt. Den förkrossande majoriteten bland adeln skattade endast 2—10 gulden och de flesta högadliga herrarna endast 15—30 gulden.

Den ene av Rütgers söner, Georg († 1577), blev år 1548 domherre i Havelberg på begäran av sin frände Melchior von Warnstedt på Triglitz (fader till den svenska släktens stamfader), som då avstod sin stol åt honom. Ämbetet medförde som nämnts även självskrivnen lantrådsbefattning. Då domherreämbetena voro ganska luckrativa och Georg ärvdes av sin ende broder, Christopher († 1592/94), bör denne ha kunnat utöka den från fadern ärvda förmögenheten. Vi veta också att Christopher v. K. år 1592

löste till sig ett säteri i Berlitt efter fränden Bodo v. K. Dessutom uppgives han ha varit en av de märkiska vasaller, som år 1572 förpantade sina gods för att låna kurfursten pengar till inköp i den preussiska ordensstaten. Vidare var en Christopher v. K. år 1583 oldenburgisk lantdrots, en befattning, som vanligen innebar att vederbörande innehade något av de största slottslänen som pant. Då ingen annan Christopher v. K. är känd än den på Kötzlin och denne i varje fall år 1589 stod i braunschweigisk hovtjänst, måste man antaga, att det rör sig om en och samma person. Sannolikt är han väl då också identisk med den von Königsmarck, som året innan nämnes såsom hovmunsänk hos hertig Julius av Braunschweig. Vid hertigens begravning 1589 fungerade han som »Marschall», vilket ord i dylikt sammanhang vanligen endast betyder prestav. Med hänsyn till övriga omständigheter få vi emellertid nog här antaga att den annars vanligen ovederhäftige Hesiekel har rätt, då han uppger att Christopher v. K. vid denna begravning fungerade såsom hovmarskalk. De äldsta bevarade grevlig Königsmarckska likpredikningarna kalla vidare visserligen Christopher felaktigt för Joachim. Samtidigt uppgiva de emellertid riktigt att han var gift med en von Rohr. Hon hette Margaretha, men något närmare är ej bekant. Även övriga uppgifter om förfäderna i berörda likpredikningar ha i de flesta fall kunnat beläggas såsom riktiga. Då de därför uppgiva att Christopher utmärkt sig i kejserlig krigstjänst synes skäl föreligga att sätta tro till denna uppgift. Senare likpredikningar ange honom storståtligt

ha varit general av kavalleriet, vilket naturligtvis är överdrivet. Sannolikt var han ryttmästare (d.v.s. överste). Men uteslutet är dock ej heller med hänsyn till hans senare höga ämbeten, att han varit överste (d.v.s. då ungefär likvärdigt med generalmajor).

Christopher v. K. hade åtminstone en dotter, Elisabeth (k. 1560), gift med ryttmästaren Joachim von Ditten († 1560) på Werle, och tre söner, Conrad († 1610/23), Reimar († 1620) och Mathias Otto (levde 1623). Åtminstone de två förstnämnda sönerna gävo upphov till talrika ättlingar. Conrad gick i kejsarlig krigstjänst, där han särskilt skall ha utmärkt sig mot turkarna. Senare likpredikningar uppge, som man kan vänta sig, omväxlande att han varit generalmajor och general av kavalleriet. I verkligheten var han ryttmästare. Han gifte sig med en dotter till den kurfurstlige ministern Johann von Blumenthal († 1597) på det närbelägna slottet Horst, varigenom han blev nära släkt med ytterligare en rad mera betydande högadliga brandenburgiska och mecklenburgiska släkter. Brodern Reimar däremot, som stannat i hembygden, var gift med en medlem av den lågadliga släkten von Wittstruck och även deras barn ingingo obetydliga äktenskap. Av Conrads barn gifte sig däremot dottern Hedwig Maria första gången med sin släkting på modernet svenske överstelöjtnanten vid Baudissins kavalleriregemente Johann von Bülow († 1643) till Wutike i Prignitz och andra gången med mecklenburgiska lantrådet Wichmann Heinrich von Barsdorf. Sonen Hans Christopher i sin tur, den kände *svenske* fältmarskalken och greven,

*Fältmarskalken greve Hans Christopher von Königsmarck
(1600—1663). (Svenska Porträttarkivet.)*

stärkte förutom genom sin egen karriär ytterligare familjens sociala position genom sitt giftermål med en dotter till lantrådet i Ruppın, hovmarskalken Christopher von Lehsten (levde 1652) till Krentzlin. Dennes svärmoder var den mångåriga brandenburgiska överhovmästarinnan Agathe von Rochow, som bl.a. år 1620 följde drottning Maria Eleonora till Sverige.

De ännu levande preussiska grevarna von Königs-marck, som allttjämt innehava stamgodsen Kötzlin och Berlitt härstamma icke såsom Hesekiel uppgiver från en broder till greve Hans Christopher utan från hans kusin Joachim Christopher von Königs-marck till Berlitt, som levde 1623 och var son till nyssnämnde Reimar v. K. Men utom dem fanns det på den tiden åtskilliga manliga släktmedlemmar, de flesta dock med obetydliga ekonomiska möjligheter. Det synes vara ett faktum att de svenska grevarna i ekonomiskt avseende givit dessa jämförelsevis fattiga tyska fränder handtag både direkt genom penningar och indirekt genom att bereda dem plats vid de svenska arméerna. Som dessa fränder också i de flesta fall voro duktigt folk visar den tyska släktgrenens historia under 1600- och 1700-talen en jämnt stigande kurva, vilken 1817 kröntes med preussisk grevevärdighet för hela släkten. I tacksamhet mot de stora hänsovna begärde och erhöill släkten då den svenska grevliga ättens vapen.

Den svenska grevliga ätten, von Königs-marck är ofta behandlad i litteraturen och välkänd för alla historieintresserade. Studerar man emellertid som ovan närmare

släkten i dess helhet finner man även inom de övriga släktgrenarna ett rikt och växlande galleri av intressanta människor. Bland dem finnes mycket av mänsklig storhet, men också mycken mänsklig svaghet. Men ett gemensamt drag faller genast i ögonen, när man ser hur herrarna von Königsmarck, släktgren efter släktgren avlöst varandra på »ärones tinnar». De voro värdiga representanter för den sanna adeln, den adel, som deras sentida frände skalden Achim von Arnim så vackert karakteriserat med de tänkvärda orden:

»Die echten Ritter sind vom harten Geschick geschlagen und geprägt, ihr Sporn ist die Treue und ihr Schwert der Glauben an das ewige Bestehen der Geschlechter, und dass dieselbe Herrlichkeit aus dem Stamme immerdar wiedergeboren werde.»

V. Herrarna Mörner

Redan vid början av 1200-talet uppträder på nordslutningen av Harz nära Wernigerode bl.a. 3 adelssläkter, som i skölden förde en vågrätt liggande avhuggen trädstam, upptill försedd med tvenne, nedtill med ett grönt blad. Två av dem kallade sig efter stamorterna von Hasserode och von Langeln, den tredje kallade sig helt enkelt von der Harz. Dessa släkter torde vara de tidigast kända bärarna av ett vapen, som under medeltiden uppträder spritt över stora delar av Brandenburg. Även i Mecklenburg, Pommern, Ostpreussen och Östersjöprovinserna påträffar man tidigt dess bärare. Det finns så många bevis på att Harzadeln lämnat ett avsevärt bidrag till den stora östelbiska kolonisationen under 1100- och 1200-talen, att man med ganska stor säkerhet torde kunna förmoda, att alla de här åsyftade personerna ursprungligen härstamma från Harzområdet. Deras vapen förekommer under tidernas lopp i ett stort antal varianter. Sålunda ersättas bladen ofta av tydliga avkvistningar, ibland bortfaller i stället själva trädstammen, i andra fall åter ställes trädstammen lodrätt och därur utvecklades så småningom en stubbe med 3 blad o.s.v. I de flesta fall är skölden vit eller gul, trädstammen röd eller grön medan bladen däremot alltid synas vara gröna.

Hjälmprydnaden varierar vanligen mellan två vingar eller sköldemärket i lodrät ställning. Bladen synas endast förekomma såsom lindblad eller eklöv.

I Altmark, den kärna, från vilken kurfurstendömet Brandenburg en gång växt ut, finner man under 1200-talet tvenne grupper bärare av det här ifrågavarande vapnet. Den ena bodde längst ned i sydost, strax söder om Tangermünde i t.ex. Dolle, Grieben, Köckte och Bellingen. Den andra gruppen bodde ungefär mitt i Altmark, c:a 1 mil norr om Calbe och Bismarck, och kallade sig efter sina endast några kilometer från varandra belägna stam-säten t.ex. von Eichendorf, von Grävenitz, von Plathe och von Karstedt. Det är här vi ha att söka de svenska ätterna Mörners ursprung och äldsta stamfränder. Här ligger nämligen också byn Morin (nu Mehrin).

Någon medlem av släkten Mörner kan icke med säkerhet beläggas i det sparsamma altmärkiska urkundsmaterialet från 1200- och 1300-talen, men väl en släkt von Morin (känd 1340--1421), som förde ett ämbar i vapnet. Däremot innehades och beboddes ännu vid 1400-talets början en sätesgård i Morin (till vilken en femtedel av byn hörde) av den nyssnämnda släkten von Eichendorf, som för samma vapen och t.o.m. samma hjälmprydnad som den neumärkiska släkten Mörner. Därmed torde Mörnrarnas ursprung vara fastslaget.

När markgrevarna av Brandenburg och Johanniterorden kring mitten av 1200-talet uppbådade sina vasaller och ordensbröder för att bit efter bit erövra det nuvarande Neumark, var det ganska många representanter för de

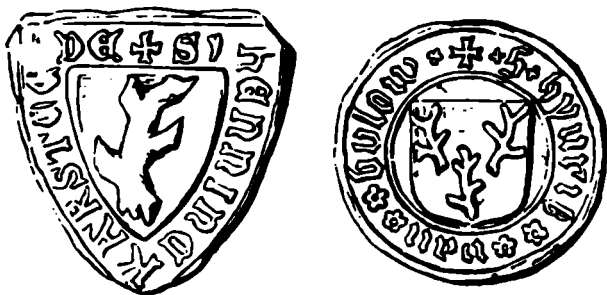

Mörnerska stamvapnet.

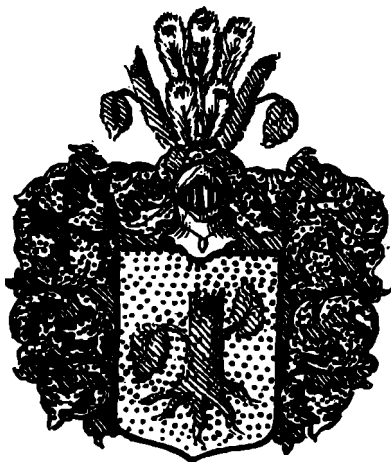
olika grenarna av släkten med trädstammen och bladen i vapnet, som hörsammade kallelsen. Mörnrarna voro tydligen bland de första, eftersom de slog sig ned redan på motsatta Oder-stranden ett par mil nordväst om Küstrin, där de bl.a. grundade en by Morin (stavas så ännu i 1351 års länsbrev, sedermera vanligen Morn), som låg strax utanför Zellin, och som de i form av ödeby innehade ända långt in på 1800-talet. Den något längre in i landet belägna staden Morin har tydligen också fått sitt namn av denna by. Bland Mörnrarnas släktingar, som bodde i den närmast kringliggande delen av Neumark må främst nämnas en livskraftig gren av

herrarna von Eichendorf samt herrarna von der Marwitz, von Bellingen, von Bülow (ej att förväxla med den mecklenburgiska släkten) och von Bellin. Det kan t.ex. nämnas att släkten Mörner till år 1369 ägde en del även av byn Bellin. I den angränsande pommerska kretsen Pyritz slog sig vidare herrarna von Brederlow, von Küssow, von Reckenthin m.fl. ned, alla förande samma vapen.

I nu bevarade urkunder nämnes den neumärkiska släkten Mörner första gången år 1298 med väpnaren »Henningus Morner», som då uppträder såsom vittne tillsammans med bl.a. sina fränder Zabel och Henning von der Marwitz (kända 1293—1310). Tydligt var Henning då ganska ung och eftersom vi av ett för hans söner utfärdat länsbrev veta, att han ärvt sina gods efter sin fader, torde det icke vara obefogat antaga att släkten inkommit till Neumark med Hennings fader. Släktnamnet betyder på svenska ungefär »morinaren». Det ligger därför onekligen nära till hands antaga att denna släkt ursprungligen härstammar från *en enda* stamfader, vilket torde vara ovanligt. Man torde nämligen knappast kunna tänka sig en naturligare förklaring än att namnet uppkommit genom att en person med namnet von Morin dels varit ensam om sitt namn i trakten, dels varit så allmänt känd, att man för enkelhetens skull kallat honom »der Möriner». Denne »der Möriner» torde väl genom framstående bedrifter kring sitt namn ha skapat en så hedrande nimbus, att sönerna och sonsönerna o.s.v. av stolt över därefter accepterat den populära namnformen såsom släktnamn. Närmast till hands ligger väl då också

Två vapenvarianter: väpnaren Henning von Karstedts sigill 1378 (t.v.) och väpnaren Heinrich von Bülow's sigill 1436 (t.h.).

En tredje vapenvariant: släkten von der Marwitz's vapen.

att tänka sig Mörnrarnas stamfader såsom ledare för hela sin ovannämnda släktkrets under kolonisationen och de säkerligen hårda begynnelsestriderna. Därmed skulle också släkten Mörners starka ekonomiska och sociala ställning i fortsättningen förklaras, ty mellan den och det ringa antalet medlemmar rådde åtminstone under 1300-talet en anmärkningsvärd disproportion.

Henning Mörner nämnes i det följande åren 1319—1322 i ett halvt dussin urkunder såsom riddare och råds-herre. Det framgår alldeles tydligt att han var en av dåtidens mest ansedda riddare i hela Neumark. Det är sålunda naturligt att sedermera bland de främsta neumärkiska vasallerna finna hans söner Henning († 1347/50), Heinrich (k. 1344—1364), Otto (k. 1344—1373), Reinhard (k. 1344—1371) och Dietrich (k. 1335—1366) samt hans sannolikt brorssöner Henning (k. 1347—1350) och Dietrich (k. 1344—1371). Två av Hennings söner, hovdomaren och ståthållaren Otto samt prosten och dekanen Dietrich spelade såsom markgrevliga råd en viss historisk roll, den sistnämnde såsom markgrevlig gunstling och kansler, den förre såsom medlem av den av markgreve Ludwig under hans frånvaro år 1351 tillsatta märkiska regeringen. Dietrich hade t.o.m. fått studera vid universitetet i Bologna, en ytterst ovanlig förmån i dåtidens Brandenburg. Otto spelade även en viss roll såsom krigare.

Från mitten av 1300-talet äga vi också ett anmärkningsvärt stort antal urkunder rörande släktens jordagods och förmögenhetsförhållanden. Den var tydligen av

ministeriell härkomst och ägde därför, trots sin betydelse, ursprungligen icke »das Recht der gesamten Hand» (inbördes ömsesidig arvsrätt) till sina länsgods. Men just vid denna tid började framstående släkter av denna kategori allmänt förvärva denna rätt, därmed upphävande resten av skillnaden mellan sig och ståndsbröderna av dynastiskt ursprung. Detta förhållande ha vi att tacka för underrättelsen om släktens äldsta stamgods. Att uppgifter därom bevarats är i Brandenburg ovanligt. Den 15 december 1351 fingo bröderna Mörner emellertid ett markgrevligt konfirmationsbrev på sin ömsesidiga inbördes arvsrätt till dels Klossow, Schulzendorf och Morin, vilka som det ordagrant heter i urkunden »deras fader ärvt åt dem» och som alltså även innehafts av farfadern, dels Bernow, Oderberg, »Otwich» och »Crutzick», som de själva förvärvat. Av andra urkunder få vi om de sistnämnda orterna bl.a. veta att släkten Mörner år 1347 köpte staden Bernow av bröderna Henning och Bertram von Steglitz, att den 1353 jämte släkten von Uchtenhagen hade staden och slottet Oderberg i pant av markgreven samt att den 1349 förvärvat byarna »Otwich» och »Crutzick» jämte Medewitz och Neu-Trebbin av markgreve Ludwig. De båda sistnämnda byarna återfinnas icke i 1351 års länsbrev utan torde tidigare ha utbytt mot något annat. Ett dylikt byte ha vi belägg på genom en urkund från år 1369, vari markgreven belänar Mörnerarna med 41 »Hufen» i Grossow i utbyte mot deras andelar i byarna Gross-Mantel, Kirkow och Bellin. Urkunderna bevara också ett flertal uppgifter om inköp av

räntor från olika städer och byar från markgrevarna vid denna tid. Det vore emellertid fullkomligt felaktigt tro att släktens egendom därigenom realiter utökades avsevärt. Även de allra mest förtjänta män belönades på den tiden sällan med mer än 4—6 »Hufen» jord, vilket var vad en dåtida adelsman genomsnittligt innehade. Men detta var icke mer än 1/8 av en vanlig by. Bara det att få göra byten eller köp med landsherren betraktades såsom en stor belöning, särskilt om man därigenom kunde uppnå bättre samling inom sitt eget egendomscomplex. I nästan alla de fall, där urkundens ordalydelse synes ge vid handen att markgrevarna skänkt släkten Mörner större eller mindre jordegendomar, räntor, tullar o.s.v. rör det sig sålunda säkerligen om köp eller byten. Utökningen av släktens jordegendomar däremot ägde rum vid själva överflyttningen från Altmark, då Mörnrarna fingo sig tilldelade jord i proportion till sin insats under kolonisationen oberoende av vad släkten tidigare ägt.

Det är dock uppenbart att släkten när det gällde ekonomiska ting kunde draga fördel av t.ex. sådana medlemmars ställning som de ovannämnda bröderna Otto och Dietrichs. Såsom kansler hade den senare ju bättre överblick än någon annan i hela landet över förändringar i egendomsförhållanden och dylikt. Den andre broderns ställning såsom ståthållare över Königsbergskretsen gav honom, liksom de andra neumärkiska ståthållarna, på grund av de ständiga krigen mot polackerna en större betydelse än en ståthållare i allmänhet hade. Dessutom

var han ju medlem av den fleråriga särskilda regeringen och därunder överståthållare i hela provinsen. Att denna ställning gav ekonomiska fördelar för en så betrodd man som Otto visas väl bäst av de förläningar av mynträtt inom Neumark, som han och släkten erhöll åren 1351 och 1352. Det fanns av självklara skäl ingenting, som landsherren var försiktigare med att bortförlåna än just mynträtten.

En dunkel punkt finns dock i släktens godshistoria, nämligen slottet och staden Zellin, som ju ej nämnes i nu anförda länsbrev. Först år 1476 säger en urkund uttryckligen att släkten innehade Zellin. Men redan år 1411 sålde tvenne bröder Mörner halva stadstullen från Zellin och 1371 donerade släkten avgifter från stadens borgerskap till sin bykyrka i Klossow. År 1348 kallas dessutom den nyssnämnde prosten Dietrich Mörner i en urkund »prepositus in Czellyn». Det fanns emellertid ingen prostbefattning i Zellin, varför man har orsak förmoda att vederbörande skrivare tagit fel på prostens hem i Zellin och Bärwalde, där han verkligen var prost. Det förefaller också högst omotiverat att både riddaren Henning Mörner och hans söner och övriga fränder under förra hälften och vid mitten av 1300-talet gjorde upprepade donationer till borgerskapet i Zellin, bl.a. år 1355 stadskvarnen, om de verkligen icke innehade slottet där och rättigheterna över staden. Sannolikt finnes lösningen i 1351 års länsbrev, där det bl.a. talas om den ömsesidiga inbördes arvsrätt »de sie van uns over alle er guth hebben scholen, Clossow, Schultendorp, Morin meth allem Rechte» etc.

Av brevets fortsättning framgår nämligen att de redan tidigare förlänats denna arvsrätt och att denna urkund alltså blott innebär en konfirmation. Ordet »scholen» i den citerade satsen strider sålunda synbarligen mot brevets övriga innehåll. Sätter man i stället in namnet Zellin blir det hela däremot fullt logiskt. Det kan i detta sammanhang förtjäna påpekas, att det brandenburgiska diplomatariet just i sina senare delar, vari t.ex. denna urkund är tryckt, och framför allt i sitt register tyvärr lämnar en del övrigt att önska vad beträffar den vetenskapliga exaktheten. Det förhandenvarande urkundsmaterialet synes sålunda utvisa att även staden och slottet Zellin under förra hälften av 1300-talet hörde till släkten Mörners besittningar.

Med sina 3 slott Zellin, Bernow och Oderberg, sina 3 likabenenämnda städer samt sina 6 byar Klossow, Schulzendorf, Morin, »Otwich», »Crutzick» och Grossow samt inkomster från en lång rad andra städer och byar hörde släkten Mörner vid mitten av 1300-talet otvivelaktigt till de största och mäktigaste neumärkiska vasallerna. Ändock kunna vi vara övertygade om att dess godsinnhav i verkligheten var ännu större. När markgreven år 1362 bekräftade adelns och städernas privilegier utfärdades också brev endast till herrarna Wedel, von Güntersberg och Mörner samt till de tre förnämsta städerna. I dessa brev inbegrepos övrig adel och städer! Så mycket märkligare är det att man efter den här ovan omtalade så inflytelserika släktgenerationen under c:a 150 år framåt icke i nu publicerade

urkunder möter en enda släktmedlem såsom innehavare av något av de högsta statsämbetena. Därtill kommer det ännu egendomligare förhållandet att släktmedlemmar över huvud taget under 1400-talet endast mycket sällan omtalas. Särskilt markant är detta om man betänker, att »Digerdöden», som åren 1350—51 härjade i Neumark, tydligen endast borttryckte 2 av 7 då i den kraftigaste mannaåldern levande släktmedlemmar, varför slakten mänskligt att döma borde ha varit ganska talrik i nästa generation. Faktum är emellertid att endast en enda säker medlem av åsyftade generation, Reinhard Mörner (1368—1369), är känd. Han är endast omnämnd såsom delägare i det nybyggda fria riksslottet Stolzenburg i Neumark. Ännu mera påfallande är skillnaden mellan släktgodsens omfång sådant det framträder i 1340—1360-talens urkunder och sådant det framträder i länsbrev från tiden kring år 1500. Då återstod nämligen endast slottet och staden Zellin, Klossow samt ödebyn Morin och 1/2 ödebyn Schulzendorf. Här har sålunda under mellantiden företagits omfattande försäljningar, tydligen uppgående till betydligt mer än hälften av den sammanlagda ursprungliga egendomen. Den enda rimliga förklaringen torde vara att, liksom bevisligen skett i fallet von Königs-marck, en omfattande utflyttning till främmande land ägt rum. En ny landsherre hade ju ingen anledning förläna de neumärkiska Mörnrarna arvsrätt till en utflyttad grens gods i sitt land. När denna gren sedermera utdog, betydde detta, att dess gods förlorades för slakten. Naturligtvis kunde man förlora förmögenheter på annat

En variant av Mörnrarnas eget vapen: väpnaren Dietrich Mörners sigill 1449.

sätt. Men det var faktiskt ganska svårt på den tiden att hastigt bli barskrapad. I Mörnerska släktboken berättas dock bl.a. om den vid slutet av 1400-talet levande Ludwig Mörner på Klossow att han skall ha grävt ned en summa på 1400 guldgyllen, utan att före sin död omtala var. På så sätt skall denna summa ha kommit bort. Berättelsen är otvivelaktigt osann, ty förlusten av en så stor summa skulle vid denna tid ha betytt minskning av släktens jord-egendom med åtminstone $\frac{1}{3}$, helst som en adelsman ännu på 1560-talet i Brandenburg ansågs vara välbärgad om han ägde jord till ett värde av 1000 gulden. Men ingen rök utan eld. Bakom denna historia kan mycket väl ligga dunkla minnen av någon för betydligt längre tid sedan

gjord avsevärd förlust. Kring år 1400 t.ex. motsvarade 1400 gulden värdet av mer än 3 hela byar.

Så länge man vet voro Mörnrarnas stamgods delade på tvenne komplex, Zellin och Klossow, och likaså var släkten i enlighet härmed delad på tvenne grenar. *Zellin-grenens* äldste representant torde vara den förste kände Mörner, riddaren Henning och hans fem söner. *Klossow-grenen* torde tidigast representeras av dessas fränder Henning och Dietrich. Den 1368—69 nämnde yngre släktmedlemmen Reinhard kan förmodas tillhöra Zellin-grenen och i så fall voro väl bröderna Otto och Erasmus Mörner till Zellin 1411 hans söner, brorsöner eller kusinsöner. Huruvida en 1433 omnämnd Hippolitus Mörner hör till släkten kan icke avgöras. Däremot uppträder en Klossow-gren ånyo 1449—1479 med Dietrich Mörner, som bl.a. sistnämnda år var medlem av hovrätten i Bärwalde, vilket visar att han var en inflytelserik man. Jämsides med honom uppträder Hans Mörner (1455) till Zellin. Söner eller brorsöner till dessa båda torde vara »Olde Hans Morner» till Klossow, som nämnes 1476, 1490 var medlem av nyssnämnda hovrätt och levde ännu 1491 samt »Junge» Hans Mörner (1476—1500) till Zellin och hans broder Bernd (1491—1500). I 1499 års länsbrev hade »gamle» Hans Mörner på Klossow efterträtts av sin son Ludwig (1458—1521), vilken alltså icke, såsom uppgives hos Elgenstierna, var son till Hans Mörner på Zellin. Några länsbrev från de därpå närmast följande 50 åren ha icke stått att uppbringa. Naturligtvis verkar Mörnerska släktbokens uppgift att alla senare

släktmedlemmar härstamma från nyssnämnda Ludwig egendomlig mot bakgrunden av de båda till mogen ålder komna släktingarna Hans och Bernds existens. Men intet har hittills kunnat framletas, som strider mot släktbokens uppgifter på denna punkt. Tvärtom styrkes släktbokens uppgifter genom att de svenska friherrarna och grevarna Mörner till Tunas närmaste förfädralängd kunnat verifieras upp till Ludwig och särskilt genom att det just är denna linje, som fr.o.m. Ludwigs son Heinrich († 1547) innehade Zellin, de nämnda brödernas huvudgård.

För kännedomen om 1500-talets och det tidiga 1600-talets herrar Mörner ha vi den ovärderliga källan »Mörnerska släktboken» att tillgå, vari ingå egenhändiga uppteckningar av svenske rikskammarrådet Otto Helmer Mörner (1569—1612) på grundval av hans faders efterlämnade anteckningar. I fråga om stamfadern, farfarsfadern Ludwig (1458—1521) äro uppgifterna såsom nämnts på viktiga punkter oriktiga. Men det är ju knappast att förundra sig över med hänsyn till tidsskillnaden. Bortsett från att man med skäl torde kunna misstänka att den ursprungliga summan i en del fall, när det gäller uppgifter om släktmedlemmars penninginnehav, förgyllts upp med en extra nolla, synas uppgifterna om alla Ludwigs efterkommande vara synnerligen vederhäftiga och värdefulla. Särskilt gäller detta uppgifterna om varenda persons karaktär, kynne och egenheter, något som torde vara fullständigt enastående för en så gammal släktbeskrivning. Det är en brokig provkarta olika människotyper som här passerar revy från den långe, övermåttan

förtegne, duktige, snabbfotade och osthatande stamfadern över hans skenhelige, vankelmodige och elake son Peter († 1584), som i tvister och rättegångssaker icke förstod »annat än att säga amen till allting», till sonsonsonen den undersätsige, elake, otroligt skvallersjuke och av alla hatade Ernst Friedrich Mörner (levde 1610). De i mustiga och uttrycksfulla ordalag avfattade korta karakteristiskerna bereda ofta läsaren stort nöje.

Ludwig Mörner (1468—1531) till Klossows äldste son Heinrich († 1547) blev brandenburgisk överjägmästare d.v.s. med nutida svenskt språkbruk överhovjägmästare. Från Klossow synes han ha blivit utlöst av bröderna, ty han förvärvade tidigt Margendorf i stiftet Lebus av sin hustrus släkt och innehade det ännu 1538. Vid sin död 1547 ägde han emellertid Zellin. Möjligen ärvde han och bröderna detta slott först just vid denna tid. Sonen Ludwig (1541—1593) fick en förnäm uppfostran, stod en tid i kejsrerlig krigstjänst i Ungern och blev därefter brandenburgisk minister och var även hovmarskalk. Släktboken kallar honom »den vise», något som synes stämma ganska bra med det faktum att han vid flere tillfällen av kurfursten betrodde med vanskliga uppdrag, som fordrade diplomatisk skicklighet och gott omdöme. Bl.a. var han president (hovrättsråd) för den uckermärkiska landsrätten och 1586 legat till svenske konungen. Enligt släktbokens uppgifter skall han såsom borgenär för den sistnämnde ha råkat i skuld på 92000 riksdaler, vilket sönerna måst betala genom försäljning av sina gods Zel-

Ministern Ludvig Mørner † 1593.

lin och Klossow. Dels motsäger sig släktboken i denna sak själv, dels var hela släktens samlade godsinnethav vid den tiden på långt när icke värt den summan. Man torde sålunda åtminstone böra nöja sig med konstaterandet att Ludwig haft en större summa att fordra av svenske konungen och att detta krav varit den omedelbara anledningen till sönerns trädande i svensk tjänst. Men det finns över huvud taget anledning betvivla hela saken. Troligen rörde det sig om en rent kurfurstlig fordran. I varje fall var äldste sonen Otto Helmer (1569—1612) ingalunda utfattig, när han såsom brandenburgiskt sändebud år 1587 drog till Sverige. Tvärtom kunde han 1593 förvärva pantgods till ett värde av 14000 tyska daler. Denna summa motsvarar precis vad man kunde vänta att han ärvt efter fadern! Det troliga torde sålunda vara att Otto Helmer inkommit såsom kurfurstligt sändebud, erhållit förmånliga erbjudanden och därför efter avslutad mission gått i svensk tjänst samt överflyttat sin förmögenhet hit. Han blev med tiden Carl IX:s hovmarskalk, ståthållare över Åbo och Tavastehus län samt slutligen rikskammarråd. Han är stamfader för de numera utdöda svenska grevliga och friherrliga ätterna Mörner af Tuna. Även sin yngre broder Bernd Dietrich (1570—1610) skaffade Otto Helmer en förmånlig anställning i svensk tjänst. Även denne blev med tiden Carl IX:s hovmarskalk och användes i flere diplomatiska uppdrag i Tyskland. Hans döttrar blevo gifta, den äldre med överste Anders Körning († 1639), den yngre med överste Otto von Schulman.

Rikskammarrådet Otto Helmer Mörners, † 1612, och hans hustrus Maria von der Grünow grav

Från en yngre broder till de nyssnämnda, Kreutzwendich Mörner († 1635), Tyska ordens herrmästare på Sonnenburg, härstammade en i Tyskland formellt utdöd gren av släkten. Dennes andre son Bernd Joachim (1621—1675) var en av dem, som kraftigast bidrog till den för svenskarna olyckliga utgången av slaget vid Fehrbellin. Han ljöt därvid hjältedöden i spetsen för sitt kyrassiärregemente. Även sonen Konrad Ehrenreich (1647—c:a 1676) stupade vid samma tid i en strid mot svenskarna vid Stendal i Altmark såsom överstelöjtnant. Dennes son var den kände danske kavalleriinspektören och generallöjtnanten Bernd Joachim Mörner (1670—1741), som också med utmärkelse deltog i ett flertal strider mot svenskarna. Trots att han innehade både en del av stamgodset Klossow och därtill andra stora tyska gods grep han emellertid gärna alla tillfällen att utnyttja sin ställning för ekonomisk vinning. Detta blev hans olycka. Redan 1734 var han nära att bliva avskedad, därför att han utnyttjat sin ställning som kavalleriinspektör till att skaffa sig orättmätiga inkomster från officerskårerna. Men när 1738 befolkningen i de ockuperade områden, varöver han administrerade, vände sig till konungen med bittra klagomål över utpressningar, var måttet rågat. Han blev omedelbart hemkallad och avskedad. Även hans son, Jakob Friedrich Ernst († 1744) blev avskedad ur dansk tjänst 1738, ehuru på grund av att han för andra gången förfört en officersdotter och vägrat gifta sig. Till denna gren hörde också ett flertal högre preussiska officerare och ämbetsmän. Flere döttrar voro gifta med berömda

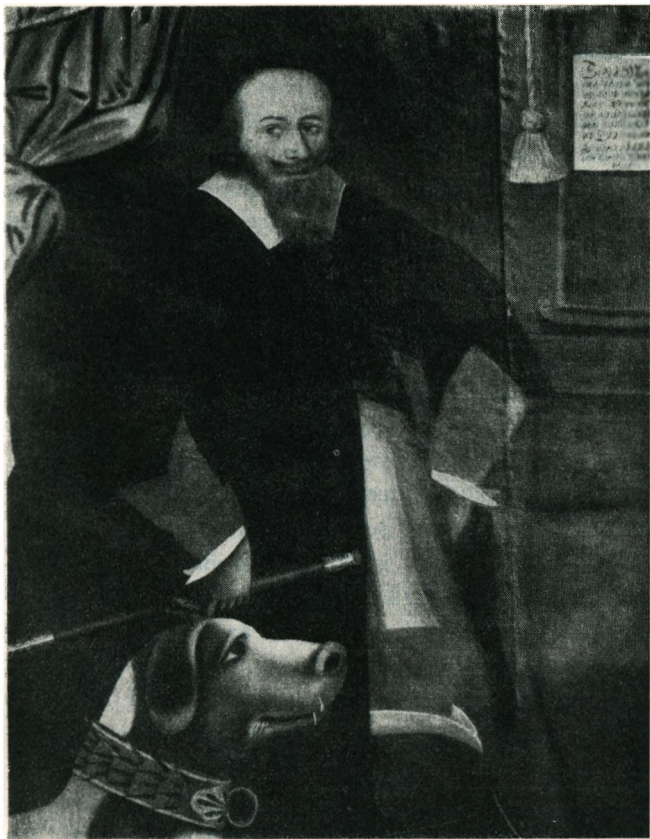

Hovmarskalken Bernd Dietrich Mörner, † 1610.

preussiska generaler. Den siste av grenen godsägaren Erdmann Wilhelm Kreutzwendedich von Mörner (1721—1787) till Klossow, son till översten Bernd Joachims 17:de barn, ärvdes av sina med tvenne olika älskarinnor avlade barn, vilka samtliga år 1788 upphöjdes i adligt stånd med faderns namn och vapen. Denna brevadliga släkt von Mörner fortlever alltjämt i Tyskland.

Ovannämnde Kreutzwendedich Mörners tredje son slutligen, Wilhelm Adam († 1696), blev också brandenburgisk kavalleriöverste, deltog i strider mot svenskar och andra fiender samt slutade sina dagar såsom ståthållare över Altmark och överjägmästare i stiftet Magdeburg. Hans avkomlingar gingo mestadels i kursachsisk tjänst, men nådde i allmänhet icke högre stats- och hovämbeten. Sonen Achatz Joachim (1663—1729) blev dock sachsisk kammarherre och överjägmästare i furstendömet Minden och hans son Achatz Carl (1706—1785) sachsisk generalmajor av kavalleriet. Grenen utdog vid mitten av 1800-talet.

Från ovannämnde Ludwig Mörners († 1521) andre son kammarjunkaren (motsvarar närmast nutida kabinettskammarherre) Joachim Mörner (c:a 1506—1576) till Klossow härstamma de nu levande svenska adliga, friherrliga och grevliga ätterna Mörner. Dennes äldste sonson Stellan († 1645) inkom, tydligen på sina redan i svensk tjänst stående fränders förmedling, år 1597 till Sverige, stod först i krigstjänst, därefter i hovtjänst och blev 1611 ståthållare över Västerbotten och Lappmarkerna. Efter att ha varit ståthållare på Åland och landshövding över Söder-

Landshövdingen Stellan Mörner, † 1643.
(Svenska Porträttarkivet.)

manland slutade han sina dagar i Umeå såsom landshövding över Västernorrland, Västerbotten och Lappmarkerna. Det må nämnas att av hans barn en dotter blev gift med fältmarskalken Gustaf Horn (1614—1666), son till den från ryska kriget kände fältmarskalken Ewert Horn och brorson till Gustaf Adolfs berömda fältmarskalk Gustaf Horn, medan en yngre dotter blev gift med ätten Douglas stamfader fältmarskalken Robert Douglas (1611—1662). Men även Stellan Mörners i Tyskland kvarstannade broder Anton Mörner († 1635/43) har genom sina döttrar förmedlat släktens blod till åtskilliga svenska släkter. Av hans döttrar blev nämligen Engel Hedwig gift med generalmajoren Johan von Essen af Zellie (1611—1661) och Catharina Ewa med översten och kommandanten på Älvsborg Bertil Nilsson Skytte (c:a 1610—1667). Det vill synas som om denna släktgrens tyska linje utslocknat redan med deras broder Franz Stellan, som levde omyndig 1643. Generalmajor von Essen var nämligen vid sin död innehavare av hustruns fäderne-gods i Klossow.

Det fanns ytterligare en linje av släkten i Tyskland, som levde 1643 med bröderna Adam, Joachim och Martin Adam Mörner på Zellin. De voro söner till Otto Helmer Mörners yngre farbroder Hans († 1600/08). Endast den sistnämnde brodern var vid hyllningen nämnda år i utländsk krigstjänst, varför det är troligt att denna linje åtminstone haft någon representant även i nästa led.

Om herrarna Mörners ställning i förhållande till sina ståndsbröder må slutligen anföras, att de givetvis sedan

äldsta tid tillhörde den »schlossgesessene» neumärkiska högadeln. Den svenska adliga ätten Mörner är sålunda i Tyskland friherrlig. Strängt taget deklasserades ätten naturligtvis genom introduktionen i svenneklassen år 1627, ett förhållande, som dock formellt upphävdes genom dess uppflyttning i riddarklassen år 1778.

VI. Herrarna von Warnstedt

De gamla sachsarnes heliga fågel framför andra var korpen. Att denna fågel kunde upptagas såsom symbol för mäktiga hövdingasläkter, släkter varur också de högre offerprästerna framgingo, är därför ingalunda förvånansvärt. Tvärtom föreligga en rad exempel på att framstående adelssläkter i sitt vapen upptagit ett djur, som en gång i hednisk tid dyrkats av det folk de tillhört. Därav t.ex. tjurhuvudet i hertigarna av Mecklenburgs vapen. Utvecklingen anses av moderna tyska forskare ha gått den vägen att det heliga djuret eller dess symbol först upptagits i vederbörande stams banér och därifrån så småningom överförts till ledarens sköld. Det är därför symptomatiskt, att just korpen återfinnes såsom sköldemärke hos en hel rad urgamla fria herresläkter — eller dynastisläkter som den tyska termen vanligen lyder — inom det forna sachsiska området i nuvarande Westfalen, Hessen, Braunschweig, Thüringen och Harzområdet. Vanligen föra dessa släkter en ensam korp i den vita skölden. Men varianter förekomma då och då i form av tredubbling av vapenbilden. Några av dessa friherresläkter gingo redan på ett tidigt stadium in för att konstant föra 3 korpar. Dit höra de i Sverige kända släkterna von der Borch och von Warnstedt.

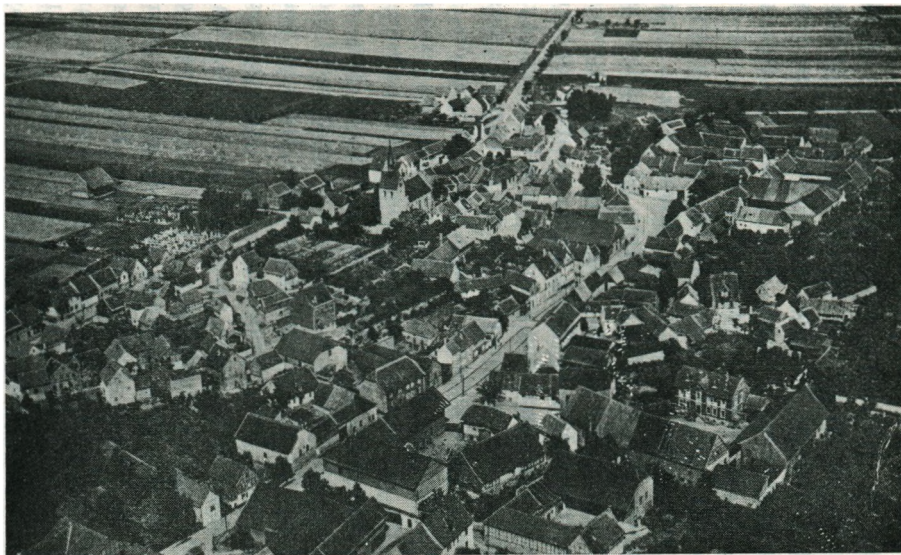

von Warnstedtska vapnet med de vanligaste sköldhållarna och släktens valspråk.

Friherrarna zu Warnstedt, som i nu kända urkunder tidigast omnämnas år 1205, innehade såsom huvudsäte den likabenämnda borgen och byn nära nordsluttningen av Harz ett par km sydväst om Quedlinburg. Warnstedt var just ett urgammalt kultcentrum för den sachsiska stammen warnerna. Namnet betyder warnernas boplats = huvudort. Därtill var byn ännu under 1100-talet en av de mera kända tingsplatserna i det dåvarande Sachsen. Dit samlades de förnämsta sachsiska ädlingarna gärna när det gällde att rådslå om viktiga ting och där samlade man gärna sin krigshär, då ortens urgamla rykte som kult- och tingsplats garan-

terade att även folk från avsides liggande trakter utan svårighet skulle hitta dit. Följaktligen ha åtskilliga farliga uppror flammat upp just därifrån och där ha också stått flera viktiga fältslag, av vilka framför allt det år 1113 är känt. Detta år krossades nämligen vid Warnstedt genom en skickligt iscensatt överrumpning praktiskt taget hela den under samling varande stormannaoppositionen mot kejsar Henrik V. Slaget fick viktiga konsekvenser för Tysklands medeltida historia, vilket kanske bäst visas av att förutom en lång rad grevar och andra fria herrar även en markgreve stupade, medan två blevo tillfångatagna.

När baronerna zu Amersleben den 21 oktober år 1205 företogo en större jordtransaktion med det kända thüringerklostret Walkenried finner man ungefär mitt i den långa raden av stormän, som bevittnade den utfärdade urkunden, även friherrarna »Heinricus et Heinricus juvenis de Warnstede». De äro de äldsta kända medlemmarna av släkten zu — eller som den sedan 1300-talet hetat: von — Warnstedt. Huruvida den yngre Henrik är identisk med den Henrik zu Warnstedt, som i ett par urkunder år 1240 nämnes som främste ledamot av furstinnan-abe-dissan Gertrud av Quedlinburgs råd, må lämnas därhän. För släktens historia är det viktigaste, att dessa urkunder utvisa den väg, på vilken dess dåtida medlemmar lyckades rädda släktens sociala ställning orubbad för en längre framtid. De tvåhundra åren från 1000-talets mitt till 1200-talets kännetecknas nämligen för den sachsiska adelns del framför allt av den process, varigenom de

Byn Warnstedt. Slottet, vars ringmur till största delen finns kvar (dold av växtlighet på bilden) omfattade hela det obebyggda området framför kyrkan.

mäktigaste friherresläkterna antogo ärftliga greve- och furstetitlar samt svingade sig upp ovanför sina ståndsbröder, därigenom görande dessa liksom de friborna och ministerialerna till sina »vasaller». Genom denna utveckling trycktes sålunda icke blott alla friborna utan även de mindre betydande friherrarna ned till samma nivå som de ursprungligen halvfria furstetjänarna, ministerialerna. M.a.o. de trädde över i ministerialståndet, där de självfallet från början sällade sig till det översta skiktet. Men många friherresläkter som ej lyckades vinna högre värdighet, funno en utväg att klara sig undan denna utveckling genom att pro forma gå i kyrkans tjänst. Sedan urminnes tid var det nämligen ur dessa släkter som domkapitlen i många stift rekryterades — stiftet Quedlinburg är ett av de mera typiska exemplen — och det var domkapitlet, som valde stiftsoverhuvud. Skillnaden blev alltså huvudsakligen den, att man genom att inträda i stiftsadeln även formellt slöt sig samman till ett förbund. I realiteten fortsatte man sitt liv precis som förut. Men man passade noga på att ingen »vanbörding» smög sig upp i stiftsriddarnas krets eller i domkapitlet. Här blev sålunda en strängt upprätthållen skillnad mellan stiftets »stora vasaller» och stiftets lågadel. Urkunderna från Quedlinburgområdet visa den markanta skillnaden i titulaturbruk, att omkring år 1230 plötsligt indelningen av adeln i »nobiles» och »ministeriales» upphör och i stället utbytes mot riddare och väpnare. Som de fria herrarnas titel »Herr» ju blev riddarnas predikat blev sålunda titulaturet

för de f.d. baronerna föga ändrat. För släkten Warnstedts del är också läget det, att den år 1205 ännu tillhörde områdets suveräna herrar men år 1240 Quedlinburgs stiftsadel. Ännu år 1306 nämnes släkten sannolikt i denna trakt men synes snart därpå ha utslocknat.

Typisk för den dåtida stiftshögadelns starka sammanhållning och ståndskänsla var att man ej gärna trädde i någon världslig furstes tjänst om man därigenom kom att bli ekonomiskt beroende av denne. Bytte man länsherre blev det till en början helst en ny furstbiskop. Så möjligen även med släkten von Warnstedt, som dock troligen direkt ur friherreståndet trädde i furstbiskoparna av Havelbergs tjänst. Redan år 1226 uppträder nämligen herr Arnold zu Warnstedt i en mecklenburgisk urkund, varav dock tyvärr numera endast finnes kvar en avbildning av hans sigill, gjord år 1745. Av vissa tecken att döma var denna Arnold då ännu »dominus nobilis». Men någon säkerhet för att han var mecklenburgare finnes icke. Han kan lika gärna tillfälligtvis ha befunnit sig i Mecklenburg. Något som helst mecklenburgiskt jordinnehav kan i varje fall icke påvisas för släkten under medeltiden. Hela dess jordinnehav låg i det i söder angränsande stiftet Havelberg. Men å andra sidan deltog åtskilliga släkter från Quedlinburgområdet i den under slutet av 1100-talet genomförda erövringen av Mecklenburg. Arnold kan sålunda också ha tillhört en gren, som deltog i detta företag, medan de senare havelbergiska Warnstedtarna tillhört en annan gren, som deltagit i den sannolikt på 1210- och 1220-talen genomförda havelberg-

iska kolonisationen. Härmed må vara hur som helst. I varje fall uppehöll sig just den 1206—1219 regerande furstbiskopen Siegebodo av Havelberg vid ett flertal tillfällen i Harzområdet. Bl.a. var han år 1210 av påven utsedd till skiljedomare i en allvarlig tvist mellan furstbiskopen av Halberstadt och abedissan av Quedlinburg. Att han därvid trädde i kontakt med medlemmar av släkten Warnstedt måste anses ytterst sannolikt. Släktens fr.o.m. 1300-talets andra hälft säkert belagda synnerligen starka ställning inom stiftet Havelberg synes också göra det förmodandet nödvändigt att den deltagit i ledningen av stiftsområdets erövring.

Den förste säkre medlemmen av släkten inom stiftet Havelberg är den år 1295 framträdande Gottfried zu Warnstedt. Med honom uppträder släkten också för första gången i förbindelse med den mäktiga prignitzerdynastisläkten Gans zu Putlitz, en släkt som ännu något århundrade framåt lyckades tämligen bevara sitt oberoende, ehuru även den sett sig föranlåten att ansluta sig till en stiftsadel — den havelbergiska. Möjligen tillhörde Gottfried zu Warnstedt släktens *Triglitz-gren*, en gren, som innehade borgen Triglitz på gränsen mellan herrarna Gans zu Putlitz's område och furstbiskopen av Havelbergs eget. Typiskt nog för de motsägelsefulla medeltida länsförhållandena var detta slott delat i två delar, varav den ena delen var län av biskopen i andra hand genom herrarna zu Putlitz, den andra direktlän av högst-densamme. Båda delarna innehades emellertid av herrarna Warnstedt, som från år 1295 i urkunderna i allt

större antal framträda bland stormännen i området, till en början huvudsakligen i förbindelse med släkten zu Putlitz, från 1340-talet även med mecklenburgiska förbindelser, men från 1380-talet nästan uteslutande i förbindelse med furstbiskoparna av Havelberg. Detta så sena framträdande i biskoparnas egna urkunder bör dock icke förvälla. Det beror otvivelaktigt på det svenska förstörandet av det biskopliga arkivet år 1636, varigenom huvuddelen av de släkten rörande urkunderna gingo upp i rök. Släktens starka ställning inom stiftet på 1380-talet -- den förvaltade då 5 av de 7 slottslänen och hade minst 6 representanter i furstbiskopens råd — förutsätter givetvis att den redan mycket länge tillhört stiftsadeln.

Om de medeltida havelbergiska släktmedlemmarna veta vi icke särskilt mycket. Vi känna namnen på ungefär 27 manliga medlemmar. Traditionella släktnamn voro Gottfried (representerat av olika medlemmar ungefär åren 1295, 1307, 1390), Johann (åren 1341, 1375, 1400, 1450), Gerhard (1341, 1390, 1390, 1390, 1470), Bernhard (1350, 1354, 1390, 1440, 1470), Ludwig (1390, 1420, 1440, 1445) och Engelhardt (1436, 1436, 1470). Vidare uppträder Nikolaus, ett förnamn, som under 1600- och 1700-talen skulle bli ett av släktens mest typiska, med en enstaka representant år 1399 och namnet Ludolf med en år 1445. De allra flesta av dessa herrar nämnas i socialt framskjutna ställningar, huvudsakligen i furstbiskoparna av Havelbergs tjänst. Men redan år 1374 var en Johann von Warnstedt rådsherre

hos en av de mecklenburgiska furstarna och bara 150 år senare var rådsbefattningen hos olika mecklenburgiska furstar redan traditionell inom släkten. Den skulle så förbliva ända framemot slutet av 1700-talet. Några av de medeltida släktmedlemmarna synas ha ägt större betydelse än de övriga, så t.ex. 1) den riddare *Gottfried von Warnstedt*, som år 1307 nämnes främst bland de 12 stormän från stiftet Havelberg, Altmark och södra Mecklenburg, vilka voro borgenärer för herrarna Gans zu Putlitz, när dessa slöto fred med markgrevarna av Brandenburg, 2) den havelbergiske rådsherre och ståthållare *Bernhard von Warnstedt*, som år 1389, jämte den brandenburgiske arvmarskalken Caspar Gans zu Putlitz, den frejdade ståthållaren över Altmark Heinrich von Königs-marck och ståthållaren över grevskapet Schwerin, den även i Sverige kände Johann von dem Kroghe, uppträdde som borgenär för en medlem av den mäktiga mecklenburgiska släkten von Restorf, när denne slöt fred med Lübeck och 3) slutligen den havelbergiske rådsherren *Ludwig von Warnstedt*, som år 1445 på ett förtjänstfullt sätt bilade de gamla gränstvistigheterna mellan furstarna av Mecklenburg och furstbiskoparna av Havelberg samt mellan de förstnämnda och staden Wittstock. Sannolikt tillhörde väl också någon eller några av de många havelbergiska biskopar under 1200- och 1300-talen, om vilka man icke vet härstamningen, släkten von Warnstedt.

Om släktens förbindelser genom giftermål och om dess kvinnliga medlemmar veta vi ganska litet under

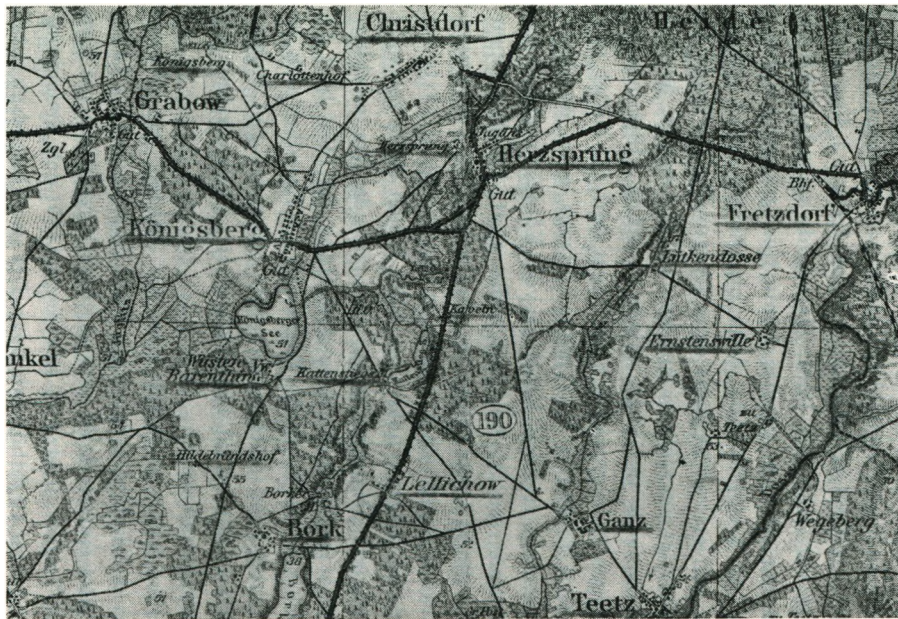
medeltiden. Tidigast nämner väpnaren Joachim von Pinnow (frände till den Dietrich von Pinnow, som på 1370-talet var ståthållare på Örebro slott) år 1350 en Bernhard von Warnstedt såsom borgenär och »Freund». År 1399 få vi vidare veta att rådsherren Gerhard von Warnstedt på Triglitz var gift med en medlem av den Mörnerska släktkretsen, Margaretha von Karstedt, att deras dotter Elisabeth var gift med mecklenburgaren Christian von Restorf, herre till slotten Marnitz och Rheinsberg, och att Gerhards brorsdotter Margaretha s.å. inträdde i klostret Marienfliess, där hon år 1437 var priorinna. Vid samma tid var en annan släktmedlem gift med en herr von Zepelin på Gnevitz i mellersta Mecklenburg. Därefter följer en lucka på nära 100 år tills vi år 1476 möta Anna von Warnstedt från Fretzdorf såsom hustru till den brandenburgiske rådsherren Conrad von Moellendorf på slottet Kumlosen i Prignitz, år 1477 Giesela von Warnstedt såsom hustru till den ruppinske väpnaren Johann von Kröcher på slottet Dreetz och år 1485 Sidonia von Warnstedt från Königsberg såsom hustru till den brandenburgiske rådsherren Joachim von Winterfeld på Dallmin i Prignitz. Kring år 1500 slutligen var en Anna von Warnstedt gift med den mecklenburgiske rådsherren Ludwig von Below på Lebbin och Catharina von Warnstedt gift med ståthållaren över Altmark Gerhard von Lüderitz, herre till slottet Walsleben. Engelhardt von Warnstedt på Triglitz slutligen nämner i ett brev år 1501 den mecklenburgiske marskalken Otto von der Lühe och rådsherren Dietrich

von Bevernest (tillhörde den Mörnerska släktkretsen) som sina fränder.

Personliga notiser äga vi blott om ett fåtal medeltida släktmedlemmar, i samtliga fall sådana som ägnade sig åt stråtröveri, den tidens mest inkomstbringande adliga tidsfördriv. Redan i den allra äldsta mecklenburgiska klagoskrift över havelbergiska vasaller, som finns bevarad, utpekas den biskoplige ståthållaren Ludwig von Warnstedt år 1391 såsom en av de värsta rovriddarna i hela Prignitz. Men mest känd är en yngre Ludwig von Warnstedt, innehavare av släktens huvudslott Königsberg någon mil söder om Wittstock, vilken jämte Nikolaus von Königsmarck på det närbelägna Fretzdorf och Johann von Rohr på Meyenburg av de talrika klagoskrifterna att döma var den värste rovriddaren i stiftet kring år 1420. Bara under åren 1421—1423 lyckades denne juvel i släktkrönikan och hans kumpaner enbart från mecklenburgiskt område röva bort över 1000 får, bortåt 500 kor, oxar och tjurar samt åtskilliga tiotal hästar, allt annat byte oräknat. År 1423 deltog han också i utplundringen av byn Walkendorf, stamort för den dansk-svenska slakten med samma namn, en illgärning, som väckte särskilt stort uppseende på grund av det stora antal människor som innebrändes. Typisk är också den uckermärkiske abbotens i klostret Himmelfort klagan över att Ludwig rövat bort hans bästa ridhäst och skurit av alla de finmaskiga näten från klostrets stora »visscher garne». Tydligen hade författarens värderade förfader kommit ridande vägen förbi klostret i fredliga

avsikter, fått syn på den välfödda och slåtliga hästen betande på ängen bredvid fisknäten, som tydligen hängde på tork. Naturligtvis kliade det omedelbart i fingrarna och så var det strax hänt. Men Ludwig hade faktiskt anledning att vara gramse åtminstone på mecklenburgarna, ty år 1420 hade dessa utplundrat och i grund bränt ned en rad av hans egna byar och påföljande år hade hertigarna själva i spetsen för icke mindre än 200 adelsmän och dessutom mycket fotfolk, tillsammans säkerligen ett par tusen man, tågat ned till stiftet och grundligt förhärjat icke blott Ludwigs egna domäner utan särskilt fränden Nikolaus von Königsmarcks samt, dock utan resultat, belägrat bådasslott. Furstbiskopen av Havelberg skrev efter den upplevelsen till kurfursten av Brandenburg och klagade att det knappast växte ett grönt strå längre i hela hans stift! I liten skala fortsatte gerillakriget århundradet ut. Bl.a. rövade den mecklenburgiske ministern Ludwig von Hahn år 1479 bort 14 arbetshästar för herrarna Warnstedt på Fretzdorf och år 1501 anklagade mecklenburgarna biskopens råd Engelhardt von Warnstedt för delaktighet i utplundringen av en köpmannakaravan.

Uttömmande underrättelser om släkten von Warnstedts godscomplex föreligga först från början av 1500-talet. Det omfattade då slotten Königsberg (förvärvat före 1373), Triglitz, Fretzdorf (förvärvat 1439) och Neuenburg jämte bortåt 40 dithörande byar. Det var i huvudsak delat på trenne enheter: *Königsberg* och *Fretzdorf* med 20 byar, huvudsakligen belägna strax söder om Wittstock; *Triglitz*

Königsberg-Fretzdorf-komplexets kärndel. Slottet är det nordligaste hustecknet i byn Fretzdorf. Skala 1 : 100 000.

med 7 byar strax söder om Putlitz; och *Neuenburg* med 7 byar norr och öster Wittenberge (sålt 1563). Vid mitten av 1400-talet hade också slottet Mesendorf hört dit och vid mitten av 1500-talet lades därtill det lilla fästet Wustrow vid Elbe nära Lenzen med 5 byar. Troligen ha släktgodsen haft ungefär denna omfattning även under tidigare århundraden, ty en persons ställning hos landsherren var på den tiden alltid proportionell mot godsinnehavet. Det finns ingen av stiftets många vasallsläkter, som enligt de bevarade urkunderna ställt ens tillnärmelsevis så många rådsherrar, ståthållare och andra höga ämbetsmän som släkten von Warnstedt.

Medan man under 1500-talet för nästan alla brandenburgiska adelssläkter kan iakttaga en nedgångsperiod på grund av reformationen med ty åtföljande väldig nativitetsökning och de försämrade priserna på de viktigaste jordbruksprodukterna, kan man för släkten von Warnstedts del däremot iakttaga ett kraftigt uppsving jämte avsevärd expansion, detta så mycket märkligare som antalet manliga släktmedlemmar under tiden 1499—1623 fyrdubblades. Orsaken torde man böra söka dels i medfödd duglighet, dels i en klok giftermålspolitik. Den grundläggande orsaken var nog stiftet Havelbergs indragning, varigenom släkten f.ö. automatiskt upptogs i den s.k. »schlossgesessene» brandenburgiska högadeln (konfirmation 1577). Släktens alla yngre medlemmar tvingades därigenom söka sig till de större angränsande ländernas hov, hov som erbjödo betydligt större karriärmöjligheter än det lilla havelbergiska gjorde. I första hand

sökte man sig till de olika mecklenburgiska hoven, där släkten ju av gammalt hade goda förbindelser, och därnäst till stiftet Havelbergs nye länsherre, kurfursten i Berlin. Men en rad medlemmar drogo också till avlägsnare länder. Tiden 1500—1650 finner man sålunda i mecklenburgisk, brandenburgisk, sachsisk, svensk, bayersk, kejslerlig och spansk tjänst över dussinet släktmedlemmar i ministerställning, ett halvt dussin hovmarskalkar, lika många hovstallmästare och lantråd, 3 överståthållare, flere sändebud, långa rader av kammarjunkare (dåförtiden ett av de högsta hovämbetena) samt sist och icke minst 18 ståthållare, 1 spansk och 1 kejslerlig överste samt 6 ryttmästare. Den sistnämnda befattningen motsvarade en nutida överste. Trettioåriga kriget bragte emellertid nära nog ruin över släkten, framför allt därför att stiftet Havelberg hörde till de områden, som blevo allra värst förhärjade. Tack vare kriget förlorades c:a $\frac{3}{4}$ av släktens dittills mycket ansenliga jordagods och därtill kom en kraftig blodavtappning. Kvar blevo endast ett par obetydliga släktgrenar i stiftet Havelberg, flere icke obetydliga mecklenburgiska grenar samt den ganska obetydliga svenska grenen. 7-åriga krigets blodavtappning tog sedan knäcken på samtliga tyska grenar utom en, som i slutet av 1600-talet gått i dansk tjänst och därstädes huvudsakligen uppehöll sig i Schleswig-Holstein. Förra världskriget medförde även denna släktgrens ut-slocknande på svärdssidan.

Den obrutna släktledningen inom släktens huvudgren på slottet *Königsberg* synes börja med den ovannämnde

stråtrövaren Ludwig von Warnstedt, som ännu år 1448 torde ha varit råd hos furstbiskopen av Havelberg. Hans äldste sannolike sonson hette Georg (känd 1499—c:a 1530). Denne var mecklenburgiskt råd, utlöstes från Königsberg och förvärvade i stället halva Triglitz. Om honom och hans tyska ättlingar se följande kapitel. Med en sannolikt yngre sonson, ståthållaren över Norrland och Österbotten Christopher von Warnstedt (c:a 1560—1627) överflyttade en gren till Sverige, vilken såvitt bekant numera är den enda på manssidan fortlevande. Den upptogs senast 1590 i den svenska adeln, introducerades 1625 vid Riddarhusets upprättande i svenneklassen och uppflyttades 1778 i riddarklassen.

På grund av felaktiga uppgifter i den Anrepska utgåvan av riddarhusgenealogierna ha åren 1902—1906 några medlemmar av grenen, i god tro men *utan* föreskrivet kungligt tillstånd antagit det av en rad borgerliga släkter under 1600-talet och senare förda släktnamnet »Wernstedt». Då just dessa medlemmar emellertid i huvudsak svarat för ättens fortplantning uppnådde namnet »Wernstedt» år 1931 majoritet bland de inom ätten födda myndiga svenska medlemmarna. Sedan de rätta förhållandena nyligen klarlagts befinna sig ättemedlemmarna på återtåg till ättens rätta namn. Detta brukas i skrivande stund av 4 medlemmar, medan 7 nyttja dess modifierade form, von Wernstedt. 13 medlemmar kalla sig »Wernstedt» — om med laglig rätt torde endast kunna avgöras inför domstol. Att namnet antagits i strid med gällande lag är odiskutabelt. Däremot står dock att det använts i

nära 45 år utan att någon av de talrika nu levande till ätten von Warnstedt *icke* hörande personerna protesterat, som med full rätt bära namnet Wernstedt. En del av dessa ha först för 30—60 år sedan tagit namnet. Men en del måste antagas härstamma från de borgerliga ätter, som redan på 1600- och 1700-talen buro namnet Wernstedt. Anledningen till uppgiften i riddarhusgenealogierna synes vara att en minoritet släktmedlemmar under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet med den för dåtiden typiska oregelbundna namnstavningen även skrevo sig von Werenstedt och under sistnämnda århundrade von Wernstedt, varvid den sistnämnda formen ur uppsporslistor under uteslutande av prepositionen insmugit sig i matriklarna såsom rubriknamn. Först i slutet av 1700-talet började släktmedlemmarna reagera häremot, men då icke tillräckligt energiskt, varför den felaktiga namnstavningen blivit bestående å Riddarhuset in i nutiden.

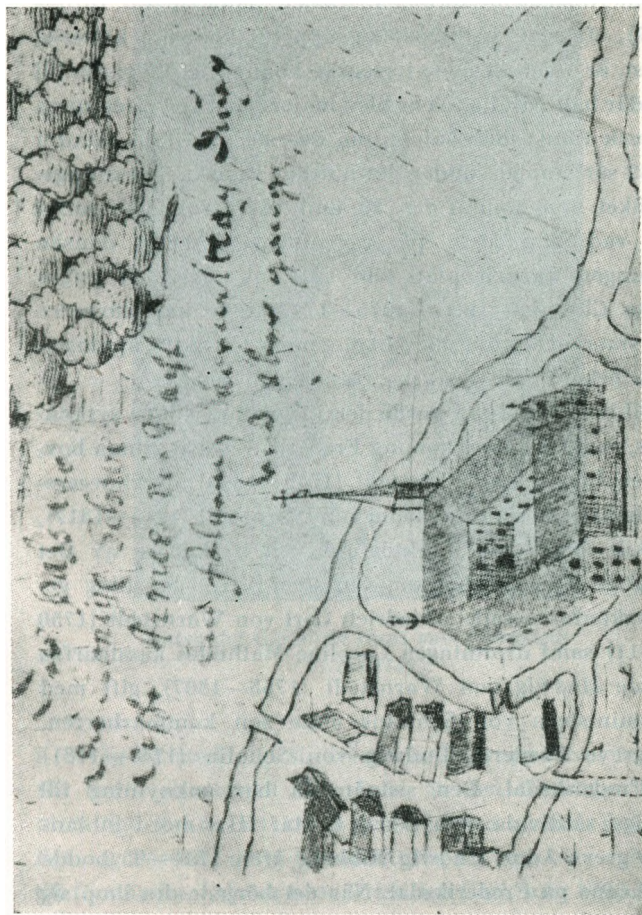
Men stråtrövaren Ludwig hade också en yngre son Gerhard von Warnstedt (känd 1469, † 1482/99), även han rådsherre hos biskopen av Havelberg. Från Gerhards son Engelhardt (c:a 1475—1542) till Königsberg härstammar större delen av släkten och däribland nästan samtliga märkligare släktmedlemmar. Engelhardt var en följd av år kurfurstlig minister och även överståthållare i Uckermark samt gifte sig 3 gånger, däribland med medlemmar av de båda kända och även på vårt riddarhus introducerade brandenburgiska släkterna von Pfuel och von Rohr. Av de 7 sönerna gävo 6 upphov till merendels länge livskraftiga släktgrenar. Sålunda blev den äldste

sonen Caspar († 1576) hovmarskalk och minister hos Gustaf Wasas svärson hertig Christopher av Mecklenburg. Hans äldste son Caspar († 1637) ställde emellertid såsom kejslerlig utskickad i Berlin år 1631 till allvarligt trassel för svenskarna. Det råder intet tvivel om att kurfurstens avvisande hållning, vilken som bekant bl.a. blev anledning till Magdeburgs fall, kraftigt underblåstes av Warnstedt, som dels själv tidigare varit kurfurstligt råd, dels både var personlig vän med och frände till statsministern von Burgsdorf. Även Caspars son, magistern Gottfried (levde 1645) stod i kejslerlig tjänst. Det kan i detta sammanhang påpekas att de svenska rapporterna från Neumark och Sachsen omnämna ett, som det vill synas, flertal kaptener och ryttmästare von Warnstedt bland de kejslerliga motståndarna utan att lämna ledtrådar till närmare identifiering. Caspar von Warnstedts yngre broder Detloff (1563—1622), bl.a. innehavare av staden och slottet Brüel, blev mecklenburgisk hovmarskalk, minister och överståthållare. Han berömmes särskilt såsom skapare av den första kanalen mellan Schwesterner See och Elbe. Hans båda söner Detloff Levin och Caspar Detloff (sedermera dansk överste) nämnas 1633 bland de tyska »Freyherren», som deltog i Gustaf II Adolfs likprocession i Wolgast. De förde där Upplands häst. Grenen utdog 1652.

Ministern Engelhardt von Warnstedts andre son, Melchior (1512—1590), övertog vid 1500-talets mitt hälften av det stora slottet *Fretzdorf*, sedan släktens äldre Fretzdorf-gren utlocknat. I yngre dagar hade han varit

ståthållare hos den siste furstbiskopen av Havelberg och ingick därefter vid 38 års ålder äktenskap med sin styvmors systerdotter Elisabeth von der Lühe, dotter till den ovannämnde marskalken Otto von der Lühe på Büttelkow, en av 1500-talets mera betydande mecklenburgare. I detta äktenskap föddes enligt så autentiska källor som tvenne döttrars likpredikningar icke mindre än 20 barn d.v.s. 14 söner och 6 döttrar. Av de 8 söner, som nådde mogen ålder blevo bl.a. Andreas († c:a 1655) mecklenburgisk hovmarskalk, Erich († 1641/45) ratzeburgiskt råd och domherre, Georg († 1639) kejserlig överste och Balthasar († 1612/13) konung Gustaf II Adolfs kammarjunkare. Den sistnämnde var en av dem, som genom tappert fäktande under överfallet vid Wittsjö 1612 möjliggjorde den store konungens räddning. Balthasar blev därvid dödligt sårad och råkade i dansk fångenskap. Tvenne kusiner von Warnstedt kunna sålunda med visst fog sägas ha genom personlig insats satt spår i den tidens svenska historia, den ene negativt, den andre positivt.

Den näst yngste av de nyssnämnda bröderna, Georg, förvärvade år 1612 godset *Schwasdorf* i norra Mecklenburg. Han var då kammarjunkare, men blev i början av 1620-talet kejserlig överste och, enligt uppgift i senare stamtavlor, ståthållare över stiftet Halberstadt, från vilken befattning han dock hösten 1627 måste taga avsked på grund av ådragna svåra blessyrer. Han är stamfader för släktens mest intressanta gren. Av sönerna var Nikolaus (levde 1645) år 1632 svensk kornett vid Khevenhüllers

Fretzdorf. Detalj från samtida bataljplan över slaget vid Wittstock 1636, utförd av Konrad von Mardefelt. (Krigsarkivet.)

kavalleriregemente medan Friedrich Wilhelm (c:a 1620—1677), efter att ha tjänat sig upp till kapten i kejslerlig tjänst, år 1659 inträdde i svenske konungens Livgarde till fot, där han påföljande år blev major. Han gick sedermera i dansk tjänst, där han såsom överste med icke mindre än 32 sår stupade under det nattliga danska stormningsförsöket mot Malmö den 26 juni 1677. Som han satsat allt vad han ägde på värvningar beredde danske konungen barnen plats vid sitt hov, där den yngre sonen Christian Hans (1675—1742) blev kammarherre och statsråd. Denne blev bl.a. genom sitt gifte upptagen i den bekanta friedbergska riksadeln i Hessen.

Till hans barnbarn hörde den i Danmark kända syskonkrets, som bestod av konung Frederik V:s älskarinna hovfröken Louise von Warnstedt (1740—1813), överhovceremonimästaren Hans Wilhelm von Warnstedt (1743—1817), särskilt känd som direktör för och nyskapare av Det Konglige Theater, konung Christian VII:s gunstling gehejmekonferensrådet Friedrich Carl von Warnstedt (1750—1811) samt drottningen Caroline Mathildes kammarfru Sophie Hedwig von Warnstedt (1753—1807), gift med statsministern von Schulins ende son kammarherren, läns greve Frederik Ludwig von Schulin (1747—1781) på Frederiksdal. Den sistnämnda har anknytning till Sverige såtillvida som den i Gustaf III:s mord inblandade greve Adolf Ludwig Ribbing åren 1794—95 bodde hos henne på Frederiksdal. När det började dra ihop sig till att han skulle bli tvungen gifta sig med henne svalnade Ribbing dock hastigt och avvek plötsligt, utan att

*Statsrådet Christian Hans von Warnstedt
(1675—1742).*

i förväg ha meddelat sin avsikt, i högt uppdrivet tempo till Paris, dymedelst lämnande åt den förmögna och otröstliga änkan att klara av följderna ensam. Beklagligt nog berörde detta henne så illa, att hon blev rubbad till förståndet. Hennes bror Friedrich Carl, som 1790 upptogs i det schleswigholsteinska ridderskapet, fortplantade grenen, som även i fortsättningen räknade ett flertal

höga danska ämbets- och hovmän. Bl.a. spelade hans sonson statsrådet Adolph von Warnstedt (1813—1894) en ej alldeles obetydlig roll på upprorsmännens sida såsom medlem av provisoriska regeringen under det schleswig-holsteinska upproret 1848—51, varefter han överflyttade till Tyskland. Där blev han bl.a. år 1868 kurator (rektor) för universitetet i Göttingen (vilket närmast motsvarade en svensk universitetskansler) och har särskilt gjort sig känd för sin häftiga opposition mot den bekante preussiske kultusministern Adalbert Falk åren 1872—79, en strid, som slutade med ministerns fall. Med Adolfs yngre son Conrad, vilken som regementschef stupade i föregående världskrig, utslocknade släkten såvitt känt på svärdssidan i Tyskland. Visserligen har en ung medlem av den svenska släktgrenen nyligen genom gifte förvärvat jordegendom i Tyskland — i Parchau (Niederschlesien) och Heuckewalde (Thüringen) —, vilket under normala förhållanden skulle ha kunnat medföra återupprättandet av en tysk släktgren. Båda egendomarna exproprierades emellertid hösten 1945 av de nya makt-havarna.

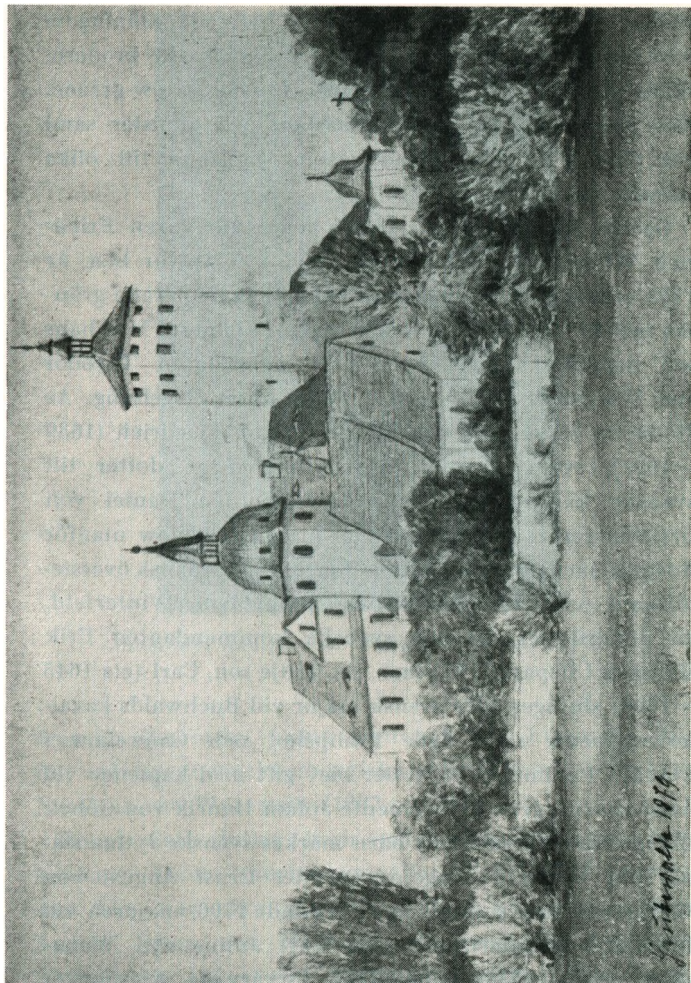
Ministern Engelhardt von Warnstedts tredje son, Balthasar († 1588) till *Wustrow*, var känd både för sin rikedom och för sitt hetsiga lynne. Redan innan han blev myndig ställde han till med en hejdundrande skandal genom att försätta en medlem av en lågadlig grannfamilj i »välsignat» tillstånd. Hennes bröder påfordrade giftermål, men Warnstedtarna vägrade under hänvisning till att hon ej var »ebenbürtig», varefter en fejd med diverse

***Geheimkonferensrddet Friedrich Carl von Warnstedt
(1750—1811).***

plundringar och mordbränder kom igång. Det hela slutade med kurfurstligt ingripande, varvid Balthasar hastigt giftes bort med en medlem av den »schlossgesessene» ätten von Restorf. Han deltog sedan i diverse tyska och utländska krig, men gjorde sig även på äldre dagar känd för att snabbt kunna gripa till svärdet. Bl.a. måste sålunda städerna i Prignitz år 1569 anropa kurfursten om hjälp mot honom, emedan han oväntat sagt upp ett stort lån, som de hade av honom och börjat krig mot dem, då de ej fort nog kunde få fram pengarna. Stridslystnaden satt kvar hos Balthasars ättlingar ända till Wustrow-grenens utslocknande år 1762. Alla voro de nämligen krigare och flere drogo i den egenskapen runt kontinenten.

Från ministern Engelhardt von Warnstedts fjärde son Nikolaus († 1566/71) härstamma släktens mecklenburgiska huvudgrenar på *Vogelsang* och *Sildemow* samt de båda pommerska grenarna på *Lindenberg* och *Niestorf*. Nikolaus hade den för en dåtida brandenburgare säkerligen ovanliga levnadsbanan kejslerlig hovjunkare — spansk överste och ståthållare — bayreuthisk minister — bayersk minister och överståthållare i Voigtland. En av hans söner, hovstallmästaren Wilhelm (c:a 1570—1629) överflyttade från Bayern till Mecklenburg, där han bl.a. år 1606 förvärvade slottet *Vogelsang*. Av sönerna förvärvade hovstallmästaren Nikolaus (1602—1660) det pommerska amtet *Lindenberg* och dennes son Wilhelm (1631—c:a 1710), med vilken denna gren utslocknade, blev svenskt lantråd i Pommern, medan Georg (1603—1679), som ärvde *Vogelsang* och blev stamfader för *Vogelsang-*

Heuckewalde. Akvarell från år 1879 i författarens ägo.

grenen, en tid var svensk officer och därefter så småningom blev mecklenburgisk överståthållare. Den tredje brodern, Wilhelm (1606—1670), stamfader för Sildemow-grenen, blev mecklenburgisk hovstallmästare och minister samt vid flere tillfällen brukad såsom sändebud till olika svenska fältherrar.

Georgs sonson ministern och överståthållaren Friedrich Wilhelm von Warnstedt (1695—1774) var bl.a. år 1753 ordförande i den kommission, som reglerade gränsen mellan Mecklenburg och svenska Pommern. Med hans son danske kammarherren och jägmästaren Theodor von Warnstedt (1742—1815) utdog huset Vogelsang. Av Wilhelms söner blev den äldste, Adolph Friedrich (1639—1691), svensk kapten och gift med en dotter till svenske kanslern i Bremen och Verden Daniel von Greiffencrantz, efter vilken han ärvde Sildemow utanför Rostock, medan brodern Hans Joachim blev dansk överstelöjtnant och gift med Hedwig Sophie von Winterfeld, en dotterdotter till den svenske kommandanten Erik Hansson Ulfsparré i Wismar. En tredje son, Carl (c:a 1645—1698) slutligen blev svensk major vid Buchwalds kavalleriregemente samt ägde Philipshof och Gnewekow i Svenska Pommern. En syster blev gift med kaptenen vid Änkedrottningens livregemente Johan Henrik von Göbel. Bland Adolph Friedrichs barn märkes svenske ryttmästaren vid Verdiska dragonregementet Ernst August von Warnstedt, som stupade vid Fraustädt 1706, majoren vid Bremiska infanteriregementet Carl Julius von Warnstedt (1685—1738), som 1722 förvärvade Niesdorf i

Statsrådet Adolph von Warnstedt (1813—1894).

svenska Pommern, samt kaptenen vid Livgardet till fot, sedermera mecklenburgiske ståthållaren i Schwaan Nikolaus von Warnstedt (1687—1765).

Bland Carl Julius barn märkas livdrabanten och kaptenen Malte Mauritz von Warnstedt, (1717—1807), som bl.a. var nära vän till svenske kanslipresidenten Anders Johan von Höpken, och preussiske kaptenen Christopher Julius von Warnstedt (1724—1759), som

år 1756 på slagfältet vid Lobositz fick uppleva att Fredrik den store tog av sin egen kraschan av orden Pour le mérite och fäste den på han bröst såsom tack för visad utomordentlig tapperhet. Son till den förstnämnde var danska gehejmekonferensrådet Carl von Warnstedt (1751—1835), med vilken släktgrenen utslöcknade. Till majoren Nikolaus' barn, som på grund av modern, f. riksgrevinna von Holck, nästan alla gingo i dansk tjänst hörde förutom gehejmekonferensrådet, rikspostmästaren Adolph Friedrich von Warnstedt (1721—1783), översten för Livregementets Ryttare Georg Heinrich von Warnstedt (1723—1775) och riksförstmästaren Nikolaus von Warnstedt (1729—1802) även släktens ende framstående militär den braunschweigiske generallöjtnanten och överbefälhavaren under Napoleonkrigen Friedrich Carl Bogislaw von Warnstedt (1727—1808). Mest känd är denne för sitt tappra försvar av den förfallna holländska fästningen Maastricht under revolutionskrigen år 1793. Han höll där med knappt 2000 man ut månad efter månad tills undsättning kom mot en niodubbelt överlägsen fransk belägringshär, som dessutom förfogade över betydligt grövre artilleri. Två illegitima söner till honom, kaptenerna Carl († 1806) och Carl Georg Ludwig (levde 1808), blevo 1790 upphöjda i riksadeln med faderns namn, hans vapen belagt med bastardbjälke och fåglarna sittande på trädgrenar. Ätten torde numera vara utdöd.

Till sist kan nämnas att även några medlemmar av släktens andra huvudgren, *Triglitz-grenen* stått i svensk tjänst. Sålunda var Christopher von Warnstedt från

Några av de Warnstedtska Danebrogstorkorssköldarna i Frederiksborgs slottskyrka. Överst: gehejmekonferensrådet Adolph Friedrich v. W. 1780 (obs. de i övrigt inom släkten okända 12 silverskedarna på hjälmprydnaden). Underst: t.v. överhovceremonimästaren Hans Wilhelm v. W. 1815, t.h. gehejmekonferensrådet Carl v. W. 1826.

Triglitz åren 1594—98 page hos prinsessan Sophia, medan hans broder, sedermera mecklenburgiske ståthållaren Daniel von Warnstedt († c:a 1660) kring år 1600 var kammarpage hos hertiginnan Christina. Deras brorson Christopher Ernst († 1637/45) gick år 1620 i svensk krigstjänst och var åtminstone 1624—27 fänrik vid Hälsinge regemente, där hans frände av den svenska grenen Johan von Warnstedt då var överstelöjtnant. Denna gren utslocknade år 1747.

VII. Ståthållaren Christopher von Warnstedts närmaste tyska släkt

När släkten von Warnstedt år 1929 lät utgiva boken om sin svenske stamfader skedde tyvärr icke någon grundlig genomarbetning av det rikhaltiga hopsamlade materialet ur olika tyska arkiv rörande de tyska släktgrenarna. Man utgick från att släkten framsprungit ur samma samhällslager som ätten Mörner, vilket också är riktigt. Men därför brydde man sig heller icke om andra undersökningar än ett relativt ytligt bläddrande i det förhandenvarande materialet. Man drog i huvudsak upp en yttre ram kring de tyska släktmedlemmarna direkt hämtad ur den »Mörnerska släktboken». Nu råkar emellertid utgivaren av detta verk ha gjort sig skyldig till omfattande missförstånd av vissa delar av de äldre släktböcker han avtryckt, framför allt då en del anekdoter, vilket lett till att Mörnrarnas samhällsställning och allmänna betydelse avsevärt underskattats. Släkten har framställts såsom en typisk obetydlig lågadelssläkt, varav dock en del tidigare medlemmar ägt en viss betydelse. I själva verket var ätten Mörner emellertid, såsom ovan framhållits, under medeltiden och 1500-talet näst ätterna von Wedel och von Güntersberg säkerligen den mest betydande stor-

mannasläkten i hela Neumark. Om än släkten von Warnstedt ingalunda i betydelse kan mäta sig med herrarna Mörner, så har dock även denna släkts betydelse och samhällsställning i det ursprungliga hemlandet under angivna förhållanden till följd av den Mörnerska bokens brister kommit att i hög grad undervärderas. En annan sak är att den Warnstedtska boken ur genealogisk synpunkt visat sig vara överraskande underhållig.

I skildringen av stamfaderns närmaste familj omnämnas på framträdande plats en detalj, som för en historiker med närmare kännedom om 1500-talets nordtyska förhållanden genast skulle ha avslöjat, att herrarna von Warnstedt på Triglitz icke kunna ha, såsom gjorts troligt, tillhört den brandenburgiska lågadeln. Det omtalas nämligen att ett arvskitte år 1588 ägde rum mellan Christopher von Warnstedt och hans syskon i närvaro av bl.a. mecklenburgiske hovmästaren (hovmarskalken) Bernhard von Plessen och hovnotarien Andreas Mülius såsom »zu dieser gutlichen Handlung abgesandte Rächte». Man frågar sig onekligen hur det kunde komma sig att hertigen av Mecklenburg skickade sin personlige hovmarskalk för att på utländsk mark jämte den näst högste funktionären i kansliet ordna med en arvsangelägenhet, som enligt den Warnstedtska släktboken endast rörde en obetydlig utländsk adelsfamilj och dessutom ett jämförelsevis obetydligt arv? Förklaringen till kommissionens utsändande är emellertid den, att, såsom förut nämnts, ett av den dåtida nordtyska högadelns viktigaste privilegier var, att alla dess juridiska angelägenheter skulle avgöras i *högsta*

instans med förbigående av samtliga underdomstolar. Även för de minsta angelägenheter rörande dessa fåtaliga privilegierade släkter måste furstarna alltså skicka ut kommissioner, vanligen bestående av ett lantråd eller en domherre såsom ordförande, en jurist och såsom ledamöter några av traktens mera ansedda adelsmän. Gällde det någon mera bemärkt person fick kommissionen en däremot svarande sammansättning med någon av de högsta hovämbetsmännen eller någon av ministrarna såsom ordförande, hovnotarien som jurist och lantråd såsom bisittare. I det fall det här är fråga om var kommissionen sammansatt på sistnämnda sätt, varav alltså följer att Warnstedtarna på Triglitz t.o.m. hörde till de mera framstående »schlossgesessene» familjerna.

Den svenska grenen tillhör icke såsom uppgivits släk-

tens Triglitz-gren utan huvudgrenen, Königsberg-grenen. Dess sannolikt äldste i rakt uppstigande led kände stamfader, Ludwig von Warnstedt, innehade vid början av 1400-talet slottet Königsberg, beläget på en udde i Königsberger See 12 km sydväst om Wittstock. Han är såsom nämnts ovan (sid. 104 f.) huvudsakligen känd såsom ledare av eller deltagare i ett flertal rövartåg i tidens stil. Möjligen är han identisk med den furstbiskopens av Havelberg betrodde rådsherre, som bl.a. året 1445 förde långvariga men framgångsrika förhandlingar med mecklenburgarna om viktiga territoriella angelägenheter. Ludwigs sannolike son Engelhardt omtalas troligen 1437 såsom furstbiskoplig ståthållare. Han levde ännu på 1470-talet, då han omnämnes i ett odaterat fragment av ett länsbrev rörande hela släkten. Brodern Gerhard omnämnes vid denna tid som biskopligt råd. Engelhardts son Georg (c:a 1470—c:a 1530) uppräknas i yngre dagar i 1499 och 1506 års länsregister främst bland Warnstedtarna på Königsberg, men saknas i 1504 års länsbrev, vilket möjligen visar att han då stod i utländsk tjänst. Med tanke på släktmedlemmarnas ställning i allmänhet torde det därför icke finnas anledning att utan vidare underkänna den i Sverige bevarade uppgiften att han 1510 skall ha varit mecklenburgiskt lantråd. Författaren anser det riktigast att i stället acceptera denna uppgift. Sedermera återvände han i varje fall till hembygden och slog sig då ned på slottet Triglitz, som sannolikt under mellantiden genom arv tillfallit hans närmaste familj. Han dog i början av 1530-talet, efter att i samband

med reformationens genomförande bl.a. ha lagt beslag på en kyrka i Triglitz tillhörig saltäng, något som femtio år senare antecknades vid en kyrkovisitation. Enligt sonens gravsten, tillhörde hans hustru och hans moder endera av de »schlossgesessene» släkterna von Trebbow och von Trieplatz i friherreskapet Ruppín.

Sonen Melchior, f. omkring 1505, nämnes första gången år 1529, då han deltog i den kända »Ratzeburger Fehde». Furstbiskopen av Ratzeburg hade på det den mäktiga mecklenburgiska släkten von Plessen tillhöriga godset Gressow med våld låtit fasttaga och avrätta en till den lutherska läran övergången präst. För att hämnas denna skymf uppbådade herrarna von Plessen på själva juldagen sina talrika släktingar och vänner och började med deras hjälp belägra furstbiskopen på hans residenslott Schönberg. Då belägringen emellertid misslyckades utplundrade man i stället grundligt biskopens tafelgoods m.m. Händelsen väckte stort uppseende och drogs så småningom inför rikskammarrätten på grund av de ansevärdiga förluster i boskap, säd och värdeföremål som tillfogats furstbiskopen. Melchiors deltagande i denna affär är så mycket märkligare, ehuru betecknande för tidsandan, därigenom att han själv vid denna tid var prelat. År 1536 omnämnes han nämligen såsom domherre i Brandenburg, senast 1542 var han tillika domherre i Lebus och s.å. fick han dessutom en domherrestol i hemstiftet Havelberg. Detta är en för tiden ganska enastående anhopning av domherrepräbenden på en och samma person. Den kan möjligen betyda att Melchior var en ansedd, den gamla kyrkan trogen

man, som man under denna svåra tid hellre insatte såsom domherre på flere håll än man insläppte unga opålitliga adelsmän i kapitlen. Härpå tyder också dels att han i de två sistnämnda stiften är den sist insatte katolske domherren, dels att han synes ha avgått från sina befattningar i samband med respektive stifts sekularisering. Det vanliga var att domherrarna stannade kvar, eftersom kapitlen bibehölls, ehuru såsom evangeliska.

Troligt är att Melchior von Warnstedt redan såsom domherre anlåtats som rådgivare vid de mecklenburgiska hoven. Befattningen medförde i varje fall självskrivnen lantrådsbefattning i Brandenburg. På något sätt måste han ha haft goda förbindelser i Mecklenburg, vilket bör ha varit en förutsättning för det giftermål han, sannolikt vid mitten av 1550-talet, kunde ingå med den mecklenburgiske hovmarskalken och ministern Christopher von Linstows till Bellin och Lütkenorf dotter Emerentia. Han blev härigenom nära befryndad med en rad av de vid denna tid ledande mecklenburgiska »schlossgesessene»-släkterna främst ätterna von Plessen, von der Lühe, von Bibow och von Oertzen. Emerentias broder var lantrådet Hans von Linstow till Bellin (k. 1569—1594) och systern Hippolita (levde 1611, † senast 1613) var gift med hovrådet Christopher von Lützw till Bakendorf. En brorson var ministern Mathias von Linstow, vars dotter Maria blev gift med den kände svenske landshövdingen och Delawarekolonisatören Johan Printz. Själv verkade Melchior senast på 1560-talet i södra Mecklenburg såsom lantråd eller som det också kallades »Rat von Haus aus». Samtidigt

var han även »Hauptmann» d.v.s. administrator för det adliga jungfruklostret Marienfliess, i vilken befattning han senast 1588 hade efterträtt av Martin von Restorf. Han levde vid påsktiden 1594, då svågern omtalar honom i ett brev, men var 24 mars 1596 »ohnlängst» död. Han var då en gammal man, som för länge sedan överlätit sin jord på sönerna. Sannolikt var åldersskillnaden mellan honom och svärfadern obetydlig, medan hustrun säkerligen var avsevärt yngre. Det är slutligen möjligt att den Anna von Warnstedt, som var gift med den meckl. ministern Ludwig von Below († 1512), var faster (el. möjligen äldre syster) till Melchior. En syster till honom var tydligen den fröken von Warnstedt, som blev gift med Philip von Rohr på Meyenburg († 1542/55). Hon var moder bl.a. till den meckl. ministern Alard von Rohr (känd 1545/55), den brandenburgiske ministern och hovmarskalken Georg von Rohr († 1571) (fader till den svenska släktens stamfader) och Otto von Rohr († 1598/1609), stamfader för den nu levande tyska Meyenburggrenen.

De bevarade urkunderna utvisa otvetydigt att Melchior von Warnstedts barn erhöilo för dåtida förhållanden avsevärda arv såväl efter fadern som modern. Genom de långvariga processer härom, som syskonen sedermera inbördes förde får man en ganska god inblick i dessa förhållanden. Arvet efter fadern bestod dels av stamgodset Triglitz i Brandenburg, dels av tvenne säterier i Zahren samt möjligen en del av byn Dambeck i Mecklenburg, som han åtminstone tidigare innehaft. Om godset Triglitz'

storlek har det tyvärr icke ens från 1700-talet gått att få fullständiga uppgifter. Dock veta vi att hela byn Jakobsdorf samt del av Steffenshagen hörde dit senast från förra hälften av 1500-talet liksom givetvis också halva byn Triglitz. År 1621 omfattade delen av Steffenshagen minst 18 Hufen d.v.s. 9 stora bondgårdar el. ungefär halva byn. Huru mycket av de till båda godsens Triglitz delvis hörande byarna Laaske, Mertensdorf, Langerwisch och Preddöhl, som föll på denna lott går icke att avgöra. Triglitz I var sålunda ett stort gods, vars värde vid denna tid sannolikt belöpte sig till mellan 12000 och 15000 gulden, d.v.s. vad som var vanligt för män i Melchior von Warnstedts ställning.

Om syskonens arv efter modern veta vi att det belöpte sig till minst omkring 5000 gulden, ett för tiden avsevärt arv. Då faderns båda gårdar i Zahren inköpts av hans svåger kunna vi räkna med att dessa, liksom ev. övrig jord i Mecklenburg, utgjorde en del av Emerentia von Linstows hemgift. Möjligen ägde Melchior också ett hus i Schwerin.

Innan föräldrarnas död och sannolikt strax innan brodern Christopher begav sig till Sverige ägde år 1583 arvdelen rum. Syskonen voro till antalet 9, varav en broder, Daniel, dock kort förut avlidit. De hade, efter vad man kan förstå av deras giften och levnadsbanor, fått en omsorgsfull uppfostran, de flesta troligen vid något av de mecklenburgiska hoven. Samtliga voro skrivkunniga, vilket icke var så vanligt på den tiden, och av bröderna torde åtminstone Christopher och Georg ha fått

Triglitz-komplezet. Slottet ldg vid dammen i byns västra utkant.

Skala 1 : 100 000.

studera vid universitet. Tydligt är att fadern redan på 1570-talet lämnat skötseln av fädernejorden i andra händer, men till vilken av sönerna veta vi icke säkert. År 1582 hade Triglitz emellertid övertagits av Georg. Från detta tillfälle äga vi en noggrann specifikation av de vid godset häftande skulderna. Den ger oss en inblick i familjens närmaste bekantskapskrets och släkt, men visar framför allt också genom den höga skuldsumman: 2313 gulden, att den ovan gjorda beräkningen av godsets värde icke gärna kan vara överdriven. De brandenburgiska adelsmännen i gemen ägde vid denna tid sällan jord till mer än 1000 guldens värde och ansågos då ändå vara burgna.

Förteckningen upptager följande adliga personer:

Johann von Moellendorf till Gaarz, 600 fl.

Hovrådet Christopher von Lützow till Bakendorf, 333 fl., 8 β.

Överståthållaren Heinrich von Rohr till Penzlin, 200 fl.

Baltzar von Rohr till Meyenburg (broder till syskonen W:s svåger), 200 fl.

Barbara von Platen, 100 fl.

Klosterfröknarna i Stepenitz, 200 fl.

Christopher von Warnstedt, 50 fl.

Dietrich von Rohr (Heinrichs broder) till Meyenburg, 50 fl.

»Die von Grabowsche», 20 fl.

Klosterfröknarna i Heiligengrabe, 100 fl.

Baltzar von Sack (hövitsman?) i Stepenitz, 30 fl.

Elisabeth von Warnstedt, 100 fl.

Den sistnämnda, som i övrigt är okänd, kan förutom ogift även vara gift eller änka, ty på den tiden använde hustrun ju aldrig mannens släktnamn.

Protokollet från arvskiftet 1583 är tyvärr förkommet, men av senare handlingar veta vi att det i stort sett bestämde, att brodern Georg fortsatte förvalta Triglitz ur vilket han skulle lösa bröderna, samt att de mecklenburgiska godsens delades på alla bröderna, men avsågs inlösas av brodern Engelhardt efter föräldrarnas död. Denne stod nämligen vid denna tid i mecklenburgisk hovtjänst. Emellertid uppstod efter några år allvarlig tvist mellan bröderna, på grund av att Georg ej fullgjorde sina betalningsskyldigheter. Som brodern Gabriel dessutom under mellantiden avgått med döden i krigstjänst, förrättade man nytt arvskifte 1588, vilket fick form av ett tillägg till det föregående. Härvid samlades alla arvingarna, utom Christopher, som var i Sverige, i klostret Marienfliess i Stepenitz där också den förenämnda kommissionen från hertigen av Mecklenburg (vars tredje medlem var brodern Engelhardts svärfader, lantrådet [sedermera ministern] Johann von Kardorf) infann sig, liksom från brandenburgisk sida överståthållaren i Prignitz nyssnämnde Heinrich von Rohr, klostrets »Hauptmann» Martin von Restorf, Vicke von Zicker till Streckenthin (nära Triglitz) och Mathias von Düpow till Frehne (systemen Dorotheas svärfader?). Nu bestämdes att brodern Engelhardt skulle övertaga Triglitz med vidhängande betalningsskyldigheter. De mecklenburgiska godsens värde uppskattades till 2800 gulden, skulle tillfalla Christopher och Georg efter föräldrarnas död, men till dess förvaltas av Engelke. Hela brödernas arv förvaltades sålunda av denne, som härför satte sitt gods Triglitz såsom

pant. Brodern Gabriels resterande lön, som år 1587 lyfts hos hans ryttmästare, delades lika på alla syskonen. För att slutligen slippa att i onödan göra om arvskiftet, skulle man anhålla hos föräldrarna att dessa icke måtte avyttra Zahren, där de vid denna tid bodde.

Efter föräldrarnas död på 1590-talet övertogs de mecklenburgiska godsens av brodern Georg, som sedermera, när år 1613 ett arv på 5200 gulden tillföll syskonen och en bland deras söner efter mostern, Christopher von Lützows änka, av praktiska skäl även övertog detta arv och skulle svara för fördelningen på de olika arvtagarna. Han hade efter det senaste arvskiftet stadigvarande gått i mecklenburgisk tjänst, var senast 1611 där kammarjunkare, senast 1613 ståthållare över Neustadts län och blev slutligen hovmarskalk hos hertig Johan. Han var första gången gift med Anna von Blücher, som levde 1589, och andra gången med Catharina von Halberstadt († 1621), dotter till mecklenburgiska lantrådet Joachim von Halberstadt till Belitz och Armgard von Quitzow från Stawenow. Hon var änka sedan 1589 efter Paul von Bülow till Scharfstorf, som hon äktat 1578. Tredje gången gifte han sig med Ottiliana von Moltke, även hon sannolikt ett gott parti. Godsen Zahren sålde han 1596 och 1598 för tillsammans 2200 gulden, det ena till sin tydliga kusins son, sedermera svenske kaptenen Georg von Rohr till Meyenburg. I Mecklenburg ägde han senast 1598 och ännu 1615 Werle (värt minst 5500 gulden), senast 1611 Vietzen, som han 1617 pantsatte till sin släkting hovmarskalken Andreas von Warnstedt för 12000 gulden,

Barstorf, som han 1630 köpte för 2500 gulden, samt Wasdow, som han ägde senast året innan sin död. Dessutom ägde han 1613 minst två hus i Neustadt. Att han spelade en ej ringa roll även politiskt torde framgå av att han var en av dem, som stodo främst på proskriptionslistan under Wallensteins regemente i Mecklenburg.

Georg von Warnstedt var sålunda otvivelaktigt en både förmögen och ansedd herre med goda förbindelser. Men samtidigt var han en synnerligen egenmäktig person, »som städse sökte slingra sig undan honom åliggande betalningsskyldigheter» och därför invecklades i en med åren allt större härva av processer, vilka dock tydligen ej inverkat menligt på hans hovkarriär. De äro också av vitt skilda slag. Sålunda processade han t.ex. år 1613 med lantrådet Joachim von Pinnow (av samma släkt som den medeltida svenska) och sin företrädare såsom ståthållare i Neustadt, hovmarskalken Detloff von Warnstedt, om 7500 gulden, som han förfarit svikligt med i egenskap av förmyndare för en ung släkting; samma år stämde honom en borgare i Neustadt för utebliven betalning av 1000 gulden för tvenne hus; 1615 stämde en borgare i Grabow honom för att han trots sin egenhändigt underskrivna och beseglade skuldsedel vägrade betala 100 gulden för en silverkanna; och 1623 gällde det en obetald skomakarräkning sedan 1614 (!) på 24 gulden o.s.v. Även efter sin död gav han upphov till en process, i det att den andra hustruns son i det tidigare äktenskapet, ministern Joachim von Bülow, år 1623 utfäst sig att betala

hans begravning, men sedermera vägrade då han ansåg att den blivit väl dyr, varför Georgs änka stämde honom.

Uppenbart är att Georg redan från början visat sig synnerligen besvärlig för syskonen, när det gällt deras arv. Han använde tydligen i största utsträckning dessa till sitt eget bästa. År 1588 hade man förlikats i godo och sedan var det blott brodern Christopher, som fram till år 1613 hade direkt med honom att göra i penningangelägenheter. Men så processade denne också redan 1597/98 mot honom. Sedermera förde Christopher, förutom att han deltog i de övriga syskonens processer, ytterligare minst två rättegångar mot Georg, den ena 1615 angående 700 gulden, den andra åren 1618/19 genom sonen Magnus angående en troligen mindre summa. Sedan Georg år 1613 fått hand om det stora arvet efter mostern Hippolita, dröjde det emellertid icke länge förrän systrarna och svågarna stämde honom för utebliven redovisning. När denna sak år 1615 väl blivit avgjord stämde svågern von Düpow honom för trassel med fru von Düpows hemgift och detta synes hava givit signalen till ett allmänt processande mot Georg inom familjen. Så småningom slöt sig nämligen den ena efter den andra av syskonen och deras äkta hälfter till den anfallande parten och inlagorna började formligen hagla. Först den 14 april 1619 slöts »Concordat» i denna process. Men under tiden hade brodern Engelhardt år 1617 avlidit och hans båda söner började omedelbart en egen process mot farbrodern, varvid de rönte anslutning från dennes svåger kammarjunkaren Christopher von Halberstadt och från Johann

Ståthållaren Christopher von Warnstedt † 1627. Detalj av Johann III:s begravningståg. Samtida teckning.

von der Hagen, väl också en släkting. Förlikning slöts i november 1618. Men redan på nyåret 1619 besvärade sig Georg hos hertigen över brorsönerna, varefter en ny process kom igång. Samtidigt begärde han resning i målet mot systrarna från 1614, därför att dessa bl.a. sålt ett hus, som hörde till hans tredje hustrus hemgift och som de fått i pant. I de fall där akterna bevarats fullständigt, är det tydligt att Georg förlorat, vilket dock icke synes ha medfört någon ändring i hans uppträdande. Tvärtom är det säkert att han på allt sätt utnyttjat sin samhällsställning till att förhålla processerna och verkställigheten av de fällda domarna.

Den möjligen äldste brodern, Engelhardt (c:a 1560—1617), synes i motsats till Georg städse hava fullgjort sina betalningsskyldigheter i rätt tid och utan svårigheter. I varje fall förmåla urkunderna ingenting om några processer mot honom. Han synes ha varit framgångsrik i sin gärning och efterlämnade uppenbarligen sina gods i bästa skick till sönerna. Vid faderns död stod han i tjänst vid hovet i Schwerin, där han år 1597 ägde ett hus, väl antagligen ärvt efter denne. Han blev senast vid denna tid kammarjunkare hos hertig Ulrich, förde 1603 sorgehästen vid dennes begravning och befann sig åtminstone ett par år till i Schwerin. Triglitz var härunder kring år 1600 förpantat till Dietrich von Flotow på Stuer. Engelkes hustru, Anna († efter 1617), var dotter till ovannämnde ministern Johann von Kardorf till Bölen-dorf och Isabella von der Lühe. En av hennes systrar var gift med ministern och lantdrotsen Hieronymus von

der Osten till Berndshagen, vilken ofta förekommer i familjens urkunder.

Av Engelhardts systrar var den äldsta, Anna, redan år 1588 och ännu år 1619 »Domina» d.v.s. abbedissa för det adliga jungfruklostret Marienfliess, där fadern tidigare varit hövitsman. Hennes syster Dorothea, som avled senast 1613, gifte sig senast 1580 med Caspar von Düpow till Frehne i friherreskapet Putlitz. Han tillhörde en putlitzsk vasallsläkt, som vid denna tid synes ha åtnjutit ett visst anseende eftersom dess medlemmar även i flere andra fall gift sig inom »schlossgesessene» ätter. Så var t.ex. Caspars broder Joachim von Düpow gift med en dotter till mecklenburgiska lantrådet Conrad von Plessen till Bahlen. Nästa syster, Barbara von Warnstedt, som levde ännu år 1619, gifte sig sannolikt vid samma tid som systemen med hovjunkaren Engelhardt von Rohr († 1628) till Meyenburg och Nebelin. Denne var son till lantrådet Helmuth von Rohr (1516—1589) och Anna, dotter till kurfurstlige ministern och överståthållaren i Uckermark Engelhardt von Warnstedt († 1542) och Ottilia von Pfuel. Barbaras ende son, Dietrich von Rohr till Mechow avled 1638 i pesten i Wittstock. En kusinson till honom var ryttmästaren vid Smålands kavalleri Conrad Friedrich von Rohr († 1671), som äktade Dietrichs mormors brorsons dotterdotter Elsa Printz och hade en dotter, som giftes in i ätten Gyllenadler. Den möjligen yngsta av de Warnstedtska systrarna, Margaretha, som levde 1617, är sannolikt identisk med den Margaretha von Warnstedt, som år 1600 var änka efter Friedrich von Pfuel till Giels-

dorf i Uckermark, en farbroder till Johan Banérs första hustru. Senast 1613 blev hon i varje fall säkert änka efter Caspar von Fratz till Krentzlin utanför Neu-Ruppin. Denna släkt torde egentligen endast vara känd genom deras sonson svenske artillerikaptenen Christian von Fratz, vilken år 1682 var huvudanstiftare av det bekanta mordet på parlamentsledamoten Thomas Thynne i London, hans vän greve Carl Johan von Königsmarcks rival.

Engelhardt von Warnstedt blev den, som fortplantade släktgrenen i Tyskland, eftersom hans söner år 1633 hade nöjet ärva den besvärlige farbrodern Georg, som endast synes ha efterlämnat dottern Emerentia, död såsom klosterfröken i Rühn i Mecklenburg år 1635. Den yngre av sönerna, Gabriel (c:a 1590—c:a 1660), stod 1617 sedan länge i svensk hovtjänst, men gick sedermera i sachsen-lauenburgisk, där han senast 1632 blev minister hos hertig Franz Carl. Samtidigt var han pantherre till och ståt-hållare över staden och länet Barth i Pommern. Han var gift med en von der Lancken, nära släkting (syster?) till svenska statsrådet i Stettin Philip Christoph von der Lancken till Zirckewitz. Gabriels äldre broder Johann (c:a 1585—1639) övertog Triglitz. Han ärvde bl.a. 1613 1000 gulden efter faderns moster, fru von Lützwow, vilken summa hon intecknat i Triglitz år 1586. Han var 1631 brandenburgisk ryttmästare och befälhavare på en skans utanför Landsberg, vilken den 15 april stormades av svenskarna, varvid han blev fången. Av hans söner med Elisabeth von Grabow från Abbendorf stred däremot Erasmus Gabriel (c:a 1615—1679) såsom mecklen-

burgisk ryttmästare på svensk sida i det stora kriget, medan dennes ännu år 1645 omyndige broder Daniel Ehrenreich († 1683) åtminstone åren 1660/61 var ryttmästare vid svenska värvade kavalleriregementet Skeckta. Asmus Gabriel gifte år 1639 till sig det mecklenburgiska pantslottet Mirow, vilket medförde en säkerligen välbehövlig förstärkning av kassan. Triglitz blev nämligen fullkomligt ödelagt under 1630-talets strider och när han väl i början av 1650-talet så smått hade byggt upp det igen blev godset 1658 ånyo ödelagt, denna gång av en polsk strövkår, varvid f.ö. godsarkivet, som man lyckats rädda dittills, också gick förlorat. Samma år satt han emellertid också häktad på slottet i Schwerin, tydligen på grund av någon allvarlig förseelse, ty han dömdes på senåret till avsättning från ståthållarebefattningen i Mirow, varjämte slott och län indrogos.

Med sin hustru, Elisabeth von Koss från Cammin i Mecklenburg (tidigare gift med ståthållaren och pantherren på Mirow Caspar von Esslinger), hade Asmus Gabriel åtminstone 8 barn, av vilka här endast må nämnas döttrarna Ottilia, gift med ryttmästaren Joachim Mathias von Zieten (fader till den bekante husargeneralen Hans Joachim von Zieten) och Anna Elisabeth, gift med kurfurstlige ministern, ståthållaren över Havelland Hans Georg von Graevenitz (1654—1698), samt sönerna, löjtnanterna Johann Gabriel och Johann Ernst (k. 1687—1692) von Warnstedt. Den sistnämnde, som var gift med Elisabeth Catharina von Burghagen, hade troligen sönerna Baltzar Daniel, † 1681/82 sannolikt i Stockholm

som svensk fänrik, och Melchior Daniel till Mesendorf i Prignitz. Den sistnämnde deltog 1686 med brandenburgiska Livregementet till häst i kampanjen i Ungern och är sannolikt identisk med den sin namne, som 6 december 1714 i Estuna kyrka såsom överstelöjtnant gifte sig med Brita Kafle från Uddboö. Några unga preussiska officerare på 1730- och 1740-talen med namnet von Warnstedt, som ej kunnat inplaceras på stamtavlan, men som anges vara födda i Prignitz, äro förmodligen söner till honom.

Den äldste brodern, Johann Gabriel (f. sannolikt på 1640-talet, † på Triglitz 13 mars 1696), är den siste Warnstedt av denna gren, som utfört sin huvudsakliga livsgärning såsom godsherre på Triglitz. Naturligtvis stod han dock först i krigstjänst, där vi tidigast möta honom 1657 såsom dansk livskytt vid Ulrich Frederik Gyldenlöwes infanterireg. Han övergick dock snart i mecklenburgisk tjänst och slutade såsom brandenburgisk löjtnant vid kavalleriregementet du Hamel. Han gifte sig senast 1672 med en äldre syster till kejsarlige fältmarskalken Dawid Ludwig von Rohr (vars farfarsmor var syster till Ementia von Linstow) och synes med framgång ha fullföljt återuppbyggandet av Triglitz. Dessutom efterlämnade han vid sin död familjegodsen utökade med de båda säterierna Deutsch-Gottschow och Abbendorf. Sönerna deltog flitigt i krigens kring det följande sekelskiftet. Den äldste, Dawid Ludwig (f. 1676), deltog 1703—1705 såsom polsk ryttmästare i kriget mot svenskarna och innehade ännu 1714 samma grad i kejsarlig tjänst. Han synes på äldre dagar

ha varit ganska förmögen och ägde en hel del gods i Mecklenburg bl.a. slottet Gross-Lukow. Han var gift med en syster till den till Sverige överflyttade majoren vid Jönköpings regemente friherre Carl Ludwig von Blumental och levde ännu 1740, då han och hustrun såsom gamla »abgelebte Leute» av konsistoriet i Schwerin fingo tillstånd att hålla privata söndagsgudstjänster på Lukow och därvid även undfå nattvarden. Näste broder, Hans Albrecht, gick också i kejsarlig tjänst där han i 20 års tid deltog i olika fälttåg vid Rhen, i Frankrike, på Balkan och i Italien, varest han slutligen 1719 stupade vid Franca-ville på Sicilien såsom överste under sin ovannämnde morbroder. Den tredje brodern, Asmus Gabriel, stupade 1710 såsom kejsarlig kavallerilöjtnant och den yngste, Philip Christian, var 1709 fänrik vid 3:dje värvade danska infanteriregementet i kejsarlig tjänst samt fick omkring 1720 avsked såsom kapten vid Livgardet till fot. Han gifte sig 1721 (9 dagar innan dispens beviljades!) med sin kusin Elisabeth von Zieten, halvsystem till husargeneralen, men skötte tydligen ekonomin illa. 1729 måste han sälja Triglitz till den andra släktgrenen därstädes och dog utfattig på 1750-talet i Mecklenburg hos släktingar. Om de minst fyra vuxna sönerna veta vi endast att de deltog i 7-åriga kriget såsom preussiska löjtnanter och fänrikar samt att tvenne av dem fläckade sin vapensköld genom att i januari 1760 desertera till fienden. Sannolikt har släktgrenen utslocknat med dem. Den Gabriel von Warnstedt slutligen, som 1655 var page hos Carl Carlsson Gyllenhielms änka och år 1663 avled såsom kornett vid Norra

Skånska kavalleriregementet, var förmodligen son antingen till ståthållaren Asmus Gabriel eller till hans farbroder ministern Gabriel. I varje fall tillhörde han tydligen icke den svenska grenen, detta trots att han begrovs i densamma grav i Roslags-Bro kyrka, dit en ljuskrona skänktes till hans minne.

Ståthållaren Christopher von Warnstedt härstammade sålunda från en ansedd, till den högre brandenburgiska adeln hörande släkt, som tillika sedan mitten av 1500-talet räknades till de inflytelserika mecklenburgiska släkterna. Den absurditet, som onekligen ligger i att hertig Magnus av Östergötland oäkta men erkända dotter, såsom hittills gjorts troligt med kungligt tillstånd skulle ha fått äkta en fullkomligt okänd lågadlig lycksökare från Brandenburg, sedan denne i knappa två år vistats i Sverige utan egentlig tjänst, har sålunda härigenom fått en naturlig förklaring. När den stränge hertig Carl tillstyrkte giftermålet, skedde det uttryckligen med den motiveeringen, att Warnstedtarna vore en »erlig, adelig gammul slecht». Förmodligen menade han därmed att släkten borde betraktas såsom jämnbördig med de svenska riksrådsätterna. Härom hade hertigen säkerligen på ort och ställe blivit underkunnig genom sina besök vid de olika mecklenburgiska hoven, där då sannolikt bl.a. Christopher von Warnstedts morfader ännu förestod den regerande hertigens hov och en släkting, Caspar von Warnstedt till Ganze, hans blivande svåger hertig Christophers hov. Kanske hade hertig Carl dessutom på resa söderut passerat förbi eller gästtat något av släktens slott. Man far

nog icke heller vilse, om man antager, att den unge Christopher vid dessa tillfällen hört till hertigens personliga uppvaktning, något som skulle förklara varför han i Sverige redan från början tydde sig till denne. Det bör också understrykas, att Christopher, såsom ovan visats, redan vid ankomsten till Sverige var ägare till en nätt förmögenhet, vilket sannolikt icke ofta var fallet med de yngre kungliga hovjunkrarna. Sedermera finner man hans namn i samband med Älvsborgs lösen såsom uppfört på en lista över några tiotal av Sveriges rikare män, vilka konungen vid behov hoppades kunna få lån av.

Då Christophers arv ju till största delen ännu var placerat i fädernegodsen måste han givetvis upprätthålla kontinuerliga förbindelser med hembygden. Det var icke så sällan heller, som det kom släktingar eller bekanta resande till Stockholm, och dessa synas då också ha sökt kontakt. Bl.a. kom år 1584 Christopher von Arnim till Suckow till Stockholm på genomresa för att representera kurfursten av Brandenburg vid Catharina Jagellonicas begravning. Det berättas då, att denne vid en måltid i sitt härbärge blev invecklad i en allvarlig tvist med en pomersk adelsman, som tydligen var här i samma ärende. Till von Arnims hjälp inskredo härvid Christopher von Warnstedt och en annan adelsman från Prignitz, Franz von Capellen, som också voro närvarande. Själv besökte Christopher ibland hembygden, varvid möjligen offentliga uppdrag kombinerades med privata angelägenheter. Sålunda vistades han sommaren 1592 i Mecklenburg och därefter från försommaren 1597 till hösten 1598 i Meck-

Generalmajor Adam von Pjuel, † 1659.
(Svenska Porträttarkivet.)

lenburg och Prignitz, varvid vi med säkerhet veta både att han besökt fädernehemmet i Triglitz och sin sväger och syster på Meyenburg. Men ännu så sent som sommaren 1615 var han ånyo i Tyskland, efter vad ett egenhändigt brev daterat Schwerin den 5 juli detta år utvisar. Att den gamle ståthållaren i Uppsala den gången reste i officiellt uppdrag torde väl få anses ganska troligt om man betänker hans goda personliga och släktförbindelser vid de mecklenburgiska och brandenburgiska hoven. Brevet ifråga rör dock en större summa av hans arv, som brodern Georg dittills undanhållit.

Den urgamla, starka sammanhållningen inom släkten von Warnstedt medförde tydligen också att Christopher vid sina besök i hemorten anförtrordes unga släktingar, nästan alla avlägsna, för att låta uppfostra dem vid de svenska hoven. Så lär väl lättast förklaras varför det varje gång efter ståthållarens återkomst från Tyskland uppdyker ett par nya pager med namnet Warnstedt i hovräkenskaperna. I allt är det minst 8 unga fränder, varibland blott en nära släkting, som tydligen genom Christophers förmedling kommit i svensk tjänst. När han sedermera skickade sina egna barn utomlands för att fullborda deras uppfostran ligger det ju nära till hands att de togos om hand av de tyska fränderna. I ett fall veta vi säkert att så skedde, nämligen med sonen Magnus. Såväl 1618 som 1619 har han undertecknat akter rörande processerna mot hovmarskalken Georg von Warnstedt tillsammans med sina kusiner Johann och Gabriel på Triglitz och

andra släktingar. När han sedermera, misstänkt för brott mot Örebro stadga, nekades återvända till Sverige vistades han tidvis hos sin släkting hovmarskalken Detloff von Warnstedt resp. dennes änka på slottet Brüel i Mecklenburg och sammanträffade där med denna familjs nära vän den berömde teologen Johannes Quistorpius, rektor för universitetet i Rostock. Magnus von Warnstedt befinnes därefter åtminstone sedan hösten 1625 vara boende hos Quistorpius i Rostock och dog i hans hus på sensommaren eller hösten 1626.

Men det var säkerligen ingalunda enbart åt medlemmar av den egna släkten som Christopher von Warnstedt förmedlade anställningar i svensk tjänst. I en tidigare utredning om släkten von Konows äldre historia har författaren anfört en rad omständigheter, som tyda på att Konowarnas stamfader kan ha haft hjälp av honom. Att så även varit fallet med den svenska ätten von Rohrs stamfader får väl anses vara troligt. Denne var ju tydligen kusinsson till Christopher, hade bevisligen affärstransaktioner med dennes broder Georg, var delägare i samma slott som bröderna Warnstedts svåger o.s.v. Troligen har väl ryktet om Christophers gifte med en släkting till kungahuset snabbt spritt sig. Så har därefter en god del av de unga adelsmän ur förnäma familjer i västra Brandenburg eller i Mecklenburg, som i stort antal gingo i svensk tjänst kring år 1600 och något senare, skickats hit med introduktionsbrev till honom. Men så hade Christopher ju också, icke minst genom de egna syskonen, nära släktförbindelser med en lång rad av det dåtida Nord-

tysklands ledande adelssläkter. Till dessa släktingar hörde t.ex. fältmarskalken Johan Banérs hustru, f. von Pfuel och hennes bror svenske generalmajoren Adam von Pfuel, vilkas farbror möjligen var svåger till Christopher von Warnstedt, förutom att de voro släkt med honom på andra sätt. Dit hörde också de båda fältmarskalkerna Johann Georg von Arnim och Hans Christopher von Königsmarck, generallöjtnanterna Albrecht och Johann Caspar von Klitzing o.s.v.

Innehåll:

	Sid.
Förord	5
Källor och litteratur	9
Några vanliga misstag i svensk-tyska släktmonografier ..	15
Den brandenburgiska adeln och Sverige	21
Den »schlossgesessene» nordtyska högadeln	34
Herrarna von Königsmarck	49
Herrarna Mörner	70
Herrarna von Warnstedt	94
Ståthållaren Christopher von Warnstedts närmaste tyska släkt	125